

LATVIEŠU VALODAS MĀCĪBU GRĀMATAS PIRMS SIMTS GADIEM

Jānis Rūķis

PAREIZRAKSTĪBA
IESĀCĒJIEM

SISTEMĀTISKS
DIKTĀTS

Prof. Veltas Rūķes-Draviņas
ievadpēcere

ZINĀTNE

29841

2005-3

L 160

L
81

LATVIEŠU VALODAS MĀCĪBU GRĀMATAS PIRMS SIMTS GADIEM

Jānis Rūķis
PAREIZRAKSTĪBA
IESĀCĒJIEM

SISTEMĀTISKS
DIKTĀTS

Prof. Veltas Rūķes-Draviņas
ievadapcere

Izdošanai sagatavojusi
Dr. habil. philol. Ilga Jansone

 ZINĀTNE

UDK 811.174 (091)
La 802

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0305014691

Mākslinieks *Aldis Aleks*

ISBN 9984-767-10-8

© Velta Rūķe-Draviņa, 2004

© "Zinātne", 2004

Ievadam

Krājums veltīts pirmajām valodas mācību grāmatām Latvijā 19. un 20. gadsimta mijā.

To ievada profesores Veltas Rūķes-Draviņas (1917–2003) apcere par Jāņa Rūķa sastādītajām un 1904. gadā izdotajām mācību grāmatām "Pareizrakstība iesācējiem", "Sistemātisks diktāts", "Письменные упражнения", kā arī neliels ieskats J. Rūķa biogrāfijā.

Apcerei seko viena no 20. gadsimta sākumā presē – "Pēterburgas Avīzēs" – publicētajām recenzijām par J. Rūķa krievu valodā izdoto mācību grāmatu "Письменные упражнения". Recenzijas autora vārds nav zināms, jo viņš parakstījies tikai ar iniciāli R.

Krājuma lielākajā daļā ir J. Rūķa latviešu valodas mācību grāmatu "Pareizrakstība iesācējiem" un "Sistemātisks diktāts" pārpublicējums fraktūrā, kam seko pārcēlums latīniskajā rakstībā.

Lai J. Rūķa mācību grāmatas būtu plašāk izmantojamas mūsdienu lasītājam, gotiskajā fraktūrā rakstītos tekstus pārceļot latīniskajā alfabētā, veiktas šādas izmaiņas:

- 1) garie patskaņi, kas 20. gadsimta sākuma izdevumā apzīmēti ar patskani + h, šai tekstā aizstāti ar tradicionālo patskani ($ah = \bar{a}$, $eh = \bar{e}$, $ih = \bar{i}$, $uh = \bar{u}$);

- 2) t. s. čupu burti aizstāti ar mūsdienās parastajām grafēmām (*sch* = *š*, *zch* = *ž*, *tsch* = *č*);
- 3) mainīta divskaņa *ie* atveide no *ee* uz *ie*;
- 4) mainīta 20. gadsimta sākuma gotiskās pareizrakstības norma, kad līdzskaņa *t* priekšā vienmēr tika rakstīts *z* (ft)nevis *s* (ft).

Izdevuma beigās ir pievienots *Dr. habil. philol.* I. Jansones izstrādāts atsevišķu 20. gadsimta sākuma valodniecības terminu skaidrojums, resp., pielīdzinājums mūsdienu valodniecības terminiem.

Pēc profesores Veltas Rūķes-Draviņas iniciatīvas veidotais izdevums, kas bija viņas uzmanības un rūpju lokā pēdējos mūža gados, paver mazzināmu lappusi latviešu valodas mācību grāmatu vēsturē, bet tajā izmantotā metodika šobrīd var būt noderīga, izstrādājot latviešu valodas mācību grāmatas, it īpaši sveštautiešiem.

Velta Rūķe-Draviņa

Latviešu valodas mācību grāmatas pirms simts gadiem

Latviešu valodas mācību grāmatu, kas iznāca 19. gadsimta pašās beigās un 20. gadsimta sākumā, ir pavisam nedaudz, un arī tās visas nebūt nav uzglabājušās līdz mūsu dienām. Tomēr starp tām ir dažas, kas veido ne vien iederīgus locekļšus Latvijas skolas grāmatu sakarīgā virknē, bet joprojām saista arī ar metodisko pieeju. Starp tādām minami J[āņa] Rūķa darbi, kas aptver gan latviešu, gan krievu valodu.

Zināmas ir viņa 1904. gadā Cēsīs izdotā "Pareizrakstība iesācējiem" un tai pašā gadā Limbažos publicētais "Sistemātisks diktāts". Līdzīgas ievirzes krievu valodas mācības grāmatas J. Rūķis bija sarakstījis jau nedaudz agrāk. "Письменные упражненія" pirmoreiz izdota pie J. Ozola Cēsīs 1902. gadā, bet pēc tam parādījusies atkārtotos izdevumos, un "Образцы систематического диктанта для младш. отд.", kas varētu būt publicēta ap 1901. gadu, jo par otro izdevumu ir ziņas, ka tas iznācis pie J. Brigadera Rīgā ap 1903./04. gadu.

No šīm minētajām četrām grāmatām trīs glabājas Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā, divas Helsinkos, bet par "Образцы систематического диктанта" pagaidām vienīgās ziņas ir J. Rūķa grāmatās uz vāka iespiestajā sludinājumā par viņa agrāk izdotajām un pārkamām grāmatām.

"Pēterburgas Avīžu" 1903. gada 64. numurā iespiesta recenzija par J. Rūķa mācību grāmatu krievu valodai.

Salīdzinot ar mūsu dienās lietojamām skolas grāmatām, J. Rūķa latviešu valodas mācība patīkami pārsteidz ar māku pārdesmit lappusēs ietilpināt lielu faktu daudzumu, neapgrūtinot bērnus ar pieciešamām sarežģītām definīcijām. Vielas izkārtojums un nodaļu grupējums ir pilnīgi brīvs no jebkuriem teorētiskiem pamatojumiem un noteikumu izklāstiem. Tai ziņā šo mācību grāmatu varētu nosaukt par paraugu visi tie metodiķi, kas – tāpat kā savā laikā Kaspars Biezbārdis¹ – domā, ka valodas mācību grāmatas gan jāsastāda pēc valodas likumiem, bet ka šie likumi mācību grāmatās **nav jāapraksta**.

Pārkrievošanas posmā, gadu desmitā pirms 1905. gada, latviešu valodas mācībai Latvijas skolās bija stipri samazināts stundu skaits. "Sevišķi maz grāmatu izdots laikā no 1891. līdz 1905. gadam, kad pārkrievošanās sasniedza augstāko pakāpi", teikts M. Lāces apcerējumā "Latviešu mācības grāmatas 1585–1917", ko 1968. gadā Rīgā izdeva LVU Vēstures un filoloģijas fakultātes Latviešu literatūras katedra.²

Par šo latviešu valodas mācību grāmatu autoru J. Rūķi ziņas ir ļoti trūcīgas. Tā kā uzvārds "Rūķis" Vidzemē bija ļoti rets, jādomā, ka tā ir tā pati persona, kas 1910. gadā minēta par redaktoru nedēļas laikrakstam "Cēsu Ziņas". Šī "sabiedriski politiskā avīze" paguva iznākt gan tikai nedaudz gadus (1910 – 1913): pirmais redaktors bija J. Rūķis, izdevējs A. Bērziņš un J. Zariņš. Bet jau ar 1911. gada 8. numuru (10. III) par redaktoru parakstās A. Bērziņš un ar 1912. gada 46. numuru (15. XI) – J. Zariņš. Iemesls, acīmredzot, tas, ka "Rīgas apgabaltiesa 1911. g. 10. febr. piesprieda red. J. Rūķim 1 dienu

¹ Par K. Biezbārdi sal.: *Sončevs M., Jansons-Saiva A.* Kaspars Biezbārdis sabiedriskās domas un kultūras vēsturē. – Rīga, 1986. – 139. lpp.

² *Lācis M., Lāce M.* Latviešu grāmatniecība. – Rīga, 1968. – 50. lpp.

aresta par rakstu "Ķeizara svētki Rīgā" (1910. g. Nr. 19). Numurs arī konfiscēts".¹

Par redaktora J. Rūķa kristībvārdu tiek minēts "Jānis", tātad arī šeit apceramo skolas grāmatu autors būtu **Jānis Rūķis**, kas varēja būt dzimis ap 1880. gadu (par "Cēsu Ziņu" vēlāko redaktoru Arturu Bērziņu zināms, ka viņš dzīvojis 1876–1914).

Abas mācību grāmatas veido it kā tās pašas mācību programmas divas daļas. "Pareizrakstība iesācējiem" ir pirmā grāmata jaunākiem skolēniem, un "Sistemātisks diktāts" domāts turpinājumam un zināšanu padziļinājumam.

Kā jau gados jauniem iesācējiem, izraudzīts viņiem piemērots vārdu krājums. Teikumi ir īsi. Tomēr viss pamata vārdu krājums, kas ietilpināts 26 lappusēs, ir stipri liels. Pārsvārā, kā varētu sagaidīt, ir lietvārdi, bet arī adjektīvu un verbu ir daudz. Vārdu bagātību autors panācis, piemēros neatkārtojot tos pašus vārdus citos locījumos vai laika formās, bet izraugoties arvien jaunus, kas gan pieder pie tās pašas aplūkojamās gramatiskās kategorijas. Reizē ar to pārdesmit lappusēs sakoncentrēts plašs leksiskais un gramatiski nozīmīgais materiāls; iespējami koncentrēta zināšanu viela bija varbūt arī nepieciešama, domājot par nedaudzajām skolās atļautajām latviešu valodas mācības stundām.

Tikpat īsas, skaidras un pārskatāmas ir ziņas, ko var izlobīt no vārdu izvēles un formu sastatījumiem, lai parādītu latviešu valodas īpatnības. Pēc tām skolēns uzzina, ka latviešu valodā ir patskaņi, divskaņi un līdzskaņi: ka patskaņi ir vai nu īsi vai gari, ka garos savukārt izrunā divējādi – stiepti vai nestiepti; ka vārdi sadalās zilbēs, lietvārdu grupā ietilpst personu un vietu vārdi, ka lietvārdus loka vienskaitlī un daudzskaitlī, tiem ir atsevišķas galotnes dažādos locījumos; ar *-iņš* darina daudzus deminutīvus, adjektīviem ir noteiktās un nenoteiktās galotnes, kā arī dažādas pakāpes; verbiem ir 3 personas un 3 laiki – tagadne, pagātne, nākotne (saliktie laiki

¹ Egle K. u. c. Latviešu periodika. 1. sēj.: 1768–1919. – Rīga, 1977. – 84. lpp.

atsevišķi nav izdalīti, bet daži piemēri atrodami dotajos tekstos); doma, ka vārdiem var pievienot dažādus priedēkļus, niansējot nozīmi. Piemēra teikumos ietilpinātas arī dažādās bieži lietojamās divdabju formas. Visbeidzot doti paraugi, kā veidot īsus sakarīgus stāstījuma, domrakstiņus.

Grāmatā lietotā terminoloģija maz atšķiras no tās, ko sastopam tagadējās skolas grāmatās. Nav lietots neviens svešs, internacionāls termins. Vokāļi apzīmēti kā "patskaņas" (sieviešu dzimtes vārds), divskaņi – "saliktas patskaņas", līdzskaņi – "līdzskaņas". Ir garas "stieptas" un "grūstas" (= nestieptas) patskaņas. Autors runā par vārdu sadalīšanu "balsienos". Vārdu šķiras ir "lietas vārds / lietu vārdi", kuros ietilpst arī "pašvārdi" (=īpašvārdi), kā arī "pamazināšanas lietu vārdi" ar galotni *-iņš*, tālāk "īpašības vārdi" ar "nenoteicamo" un "noteicamo" galotni, "darbības vārdi" tagadnē, pagātnē, nākotnē. Kā atsevišķas kategorijas nav izdalīti vietniekvārdi un apstākļu vārdi – personu vietniekvārdi "es, tu, viņš, viņa, mēs, jūs, viņi, viņas" apvienoti ar darbības vārdu formām, bet apstākļu vārdi sameklējami tikai piemēru tekstos.

Visvairāk mūsu uzmanību saista **pedagoģiskā metode**. Tiešo paskaidrojumu par gramatiku ir ļoti maz vai arī to vispār nav. Kur tādi ir, tie ir īsi, piem., "Lietu vārdi atbild uz jautājumiem: kas? kā?, kam? ko? kur?" vai "Īpašības vārdi atbild uz jautājumiem kāds? kāda? kurš? kura?" Mērķtiecīgi sakārtotie piemēri paši par sevi ļauj izsecināt kādu gramatikas likumu. Tā, piemēram, 1. § par patskaņiem doti vārdi *mats, ceļš, zirgs, purvs*, kuros treknī iespiestie *a, e, i, u* parāda, kādi patskaņi ir latviešu valodā (*o* netiek minēts, un to nesastopam arī grāmatā dotajos vārdu piemēros). Seko vārdi *manta, trepes, zivis, cukurs*, kuros tie paši patskaņi parādās katrā vārdā divas reizes: *-a--a-, -e--e-, -i--i-, -u--u-*. Pēc tiem seko "kartupelis", kur sakopotī visi 4 patskaņi vienā vārdā.

Par divskaņiem 2. § līdzīgā veidā pirmie 6 vārdi parāda visus 6 latviešu valodā vairāk parastos divskaņus: *ai, au, ei, ui,*

ie, o (=uo). Pēc tam seko vēlreiz citu vārdu rinda, kuros atkārtojas tie paši 6 divskaņi.

Nākamajā līdzskaņiem veltītajā 3. § vārdu rinda sakārtota tā, ka vārdos pārstāvēti visi līdzskaņi, bet vārdu secība ir tāda, ka iegaumējamie līdzskaņi ir (apmēram) alfabēta secībā: *ābece, odi, odze, oga, eģe, jā, kaķi, ala, oļi, mana, ņipris, osa, āzis, āži, oši, aste, tači, dadži, savs* (jāievēro, ka vecajā "gotiskajā" rakstībā č rakstāms kā tsch).

Pamata princips, sakārtojot vielu, ir bijis parādīt ar piemēru palīdzību kādu likumisku sakarību, lai skolēns uz **analogijas pamata** pats izsecinātu attiecīgo rakstības un (izrunas) regulu.

Tāpat veidotas ailes ar īsiem patskaņiem un ar atbilstošiem gariem (dažādi intonētiem) patskaņiem, kas pārmaina vārda nozīmi:

lapa (ar īsu *a*) – *lāpa* (ar garu stieptu),

ada (ar īsu *a*) – *āda* (ar garu nestieptu patskaņi).

Morfoloģijas daļā skolēns iepazīstas ar produktīvajiem vārdu darināšanas veidiem – bet atkal vienīgi ar konkrētiem piemēriem, kas doti diktātu tekstos. Tur atrodam visvairāk piemēru populāru atvasinājumu tipiem ar *-nieks*: *amatnieks, ceļinieks, darbinieks, dārznieks, galdnieks, klētnieks, mednieks, mucenieks, pirtnieks, plostnieks, podnieks, radnieks, rakstnieks, ratnieks, saimnieks, skolniece, strādnieks, vēstnieks, zemnieks, zvejnieks*.

Ar piemēriem bagātīgi pārstāvēti ir darītāju vārdi ar *-tājs*^{*}, *-ējs* un *-ājs*: *ceļotājs, dziedātājs, ogotājs, skolotājs, stādītājs, tirgotājs, atradējs, braucējs, cirtējs, gājējs, jājējs, kalējs, malēja, pircējs, plūcējs, sējējs, arājs*, kā arī atvasinājumi ar *-ēns*: *cālēns, kazlēns, lācēns, pilēns, puisēns, skolēns*.

* V. Rūķes-Draviņas apcerējumā piemēri rakstīti atbilstoši mūsdienu latviešu valodas ortogrāfijas principiem – bez oriģinālam raksturīgajiem piedēkļu un dažkārt sastopamajiem sakņu zilbju saīsinājumiem.

Lietvārdu deklinācijā – ievērosim, ka pēc dotā īsā formulējuma "lietu vārdi atbild uz jautājumiem kas? kā? kam? ko? kur?" – ņemti tikai 5 locījumi: nominatīvs, ģenitīvs, datīvs, akuzatīvs, lokatīvs. Nav ne vokatīva, ne instrumentāļa. (Turpretim tā paša autora mācības grāmatā krievu valodai, kurā ir atšķirīgas galotnes arī citos locījumos, minēts arī instrumentālis un prepozicionālais locījums).

Piemēru materiālā ir pārstāvēti lietvārdi no visām celmu kategorijām, piemēram, (*o-c.*) *zvans, trauks*, (*ījo-c.*) *auglis, lišķis*, (*ā-c.*) *aka, lapa*, (*ē-c.*) *bilde, mēle, maize*, (*i-c.*) – minēti gandrīz visi latviešu valodā biežāk lietojamie *i*-celmi – *acs, balss, ass, klēts, kārts, blakts, nakts, dzelzs, ilks, klints, vēsts*; tāpat (*u-c.*) *medus, ledus, tirgus*, pat konsonantu celmi – piemēram, *rudens*.

Samērā vispusīgi jaunie skolēni tiek iepazīstināti ar īpašvārdiem, nosaucot tai laikā viņu apkārtņē pazīstamus personu vārdus (vīriešu un sieviešu kristībvārdus), kā arī vietu vārdus (lielāko pilsētu, upju, ezeru, kalnu vārdus). Piemēru izvēlē šeit skaidri izjūtams vidzemnieka viedoklis: no pilsētām vārdā nosauktas *Rīga, Cēsis, Valmiera, Valka, Jelgava, Liepaja*, no ūdeņiem – *Daugava, Gauja, Salace, Aiviekste, Lielupe, Burtnieku ezers, Baltijas jūra, Ladogas ezers, Peipus ezers, Melnā jūra, Kaspijas jūra, Volga*, no kalniem: *Zilais kalns, Kaukazu kalni, Urala kalni*.

Bez kādiem teorētiskiem skaidrojumiem, vārdu etimoloģisko/ morfoloģisko rakstību skolnieks iemācās no formu pāriem, kuros autors salicis vienā pārī vienskaitļa un daudzskaitļa formu, pie tam norādēs uzsverot, ka abas formas jāraksta reizē. Tā, piemēram,

(daudzsk.) *logi* – (viensk.) *logs*,

(daudzsk.) *loki* – (viensk.) *loks*,

(daudzsk.) *ciltis* – (viensk.) *cilts*.

Izrakstot konkrētos piemērus, skolnieks var iegaumēt arī lielu skaitu latviešu valodā parastu adjektīvu (gan krāsu, gan

dažādu formu un īpašību apzīmējumus): *apaļš, ass, augsts, auksts, bagāts, balts, bārgs, biezs, brašs, brūns, caurs, ciets, dārgs, drošs, drūms, dzeltens, dziļš, gaišs, gārds, glīts, gluds, greizs, īss, jauns, karsts, klibs, kluss, knaps, košs, kupls, labs, lepns, lēns, līks, liels, ļauns, mazs, melns, mīksts, mīļš, pilns, plašs, plats, raibs, rūkts, salds, sarkans, sauss, sāļš, sārts, sīks, sīksts, silts, skaists, skarbs, skops, slaiks, slikt, slinks, slīps, smags, spēcīgs, spožs, straujš, svaigs, svešs, svēts, šķībs, tukšs, tumšs, vecs, vēss, zaļš.*

Ar formālām atvasinājumu iespējām iepazīstina piemēra teikumos sastopamās īpašības vārdu formas ar izskaņām *-īgs, -ains, -iņš*: *apdomīgs, auglīgs, bailīgs, laimīgs, mīlīgs, rijīgs, spēcīgs, uzcītīgs, uzmanīgs, veselīgs, adatains, kalnains, lietains, miglains, rētais, smiltains, zālais, gludens, maziņš, sīciņš, smalcīņš, tieviņš.*

Lai rosinātu skolēnu domāšanu pretstatos, šai nodaļā ietilpināti arī antonīmi adjektīvu pāros: *liels – mazs, jauns – vecs, mīksts – (ciets), tievs – (resns), slapjš – (sausš), viegls – (smags), labs – (slikt), rūkts – (salds), bagāts – (nabags), tumšs – (gaišs), sekls – (dziļš), pilns – (tukšs), zems – (augsts), silts – (auksts).*

Tā kā verbālā izteiksme latviešu valodai raksturīga, tīri dabiski diktātu tekstos atrodams liels skaits dažādas nozīmes darbības vārdu, gan pamata, gan atvasināto, arī refleksīvo. To kopskaits pārsniedz vairākus simtus.

Nelielajā grāmatiņā iekļauti šādi "pašvārdi" (=īpašvārdi): *Jānis, Marija, Pēteris, Juris, Anna, Grieta, Salace, Rīga, Zilais kalns, Daugava, Burtnieku ezers, Kaukāzu kalni, Cēsis, Urāla kalni, Baltijas jūra, Augusts, Valmiera, Gauja, Kaspijas jūra, Valka, Jelgava, Melnā jūra, Ladogas ezers, Peipus ezers, Volga, Liepāja, Andrejs, Katrīna, Lielupe, Aiviekste, Marta, Ieva, Minna, kā arī sugas vārdi (saraksts dots ar atsevišķiem vārdu izlaidumiem):*

ābece	baļļa	ciemats
ābele	bāra bērns	cūka
ābols	bedre	cukurs
acs	bērns	
āda	bezdelīga	čakārnis
aita	bilde	čigāns
aka	birze (sēj.)	čūska
algādzis	bite	
amatnieks	blakts	
amats	bloda	dadži
apgabals	brālis	darbinieks
apgērbs	braucējs	darbs
aprīlis	briedis	dārznieks
aproči	brilles	dārzs
apse	brūklenājs	diegs
arājs	bumbiere	dobe
asara	bura	drēbes
ass	būra	ducis
aste	burkāns	dūmi
atradējs	burtnīca	durvis
audēja		dzelzs
auglis	cālēns	dzēriens
augš	celmājs	dzērve
auka	ceļmala	dziedātājs
aukle	ceļnieks	
auss	ceļotājs	ecešas
auts	ceļš	ēdiens
avietene	cepure	egle
avots	cilts	eģe
āzis	cilvēks	ēka
	cimds	elle
balle	cīņiņš	ezernieks
balodis	cinne	ezers
balss	cirtējs	ezis

gabals	jaunība	klausītājs
gads	jumts	klētnieks
gaiss		klēts
gājējs	kaimiņš	klints
galdnieks	kaite	klucis
galds	kāja	koks
galva	kakts	krasts
gals	kaķis	krēsla
gaļa	kalējs	krēsls
ganības	kalnājs	krūms
gans	kalns	krusts
glūda	kalpone	krūtis
gods	kalts	kule
govs	kanna	kūlis
grābeklis	kāpa	kungs
grāmata	kapeika	kustonis
grauds	kāposti	kūts
grava	kaps	
grāvis	kāpuri	ķemme
grozs	karogs	ķilda
gulta	karote	
gurķis	karš	labība
	kārts	labums
tilens	kartupelis	lācēns
ilkss	kāsis	laiks
irbīte	katls	laipa
istaba	kāts	laiva
	kauls	lakats
iedzīvotājs	kauss	laksts
ieleja	kaza	lampa
ieroči	kazlēns	lapa
ieva	kažoks	lāpa
	klaipts	lapsa
jājējs	klajums	lāse

lasis	māsa	neļķe
lasītājs	masts	nespēks
lauks	māte	nieks
lauva	materiāls	noraksts
ledus	mati	
leja	mednieks	ņipris
lellis	meija	
liga	meita	
ligzda	meitene	ods
likums	mele	odze
līkums	mēle	oga
lini	melis	ogotājs
līnis	mēnesis	ogulāji
lišķis	mēris	ola
liepa	mērs	oļi
lietus	mēsli	osa
logs	mētelis	osis
loks	mežs	
loms	miets	pagasts
lops	miezis	pagrabs
lūdžējs	miza	palaidnis
lūpa	muca	palags
	mucenieks	palīgs
ļaudis	mugura	panna
	muita	paraugs
maiss	muiža	pasaule
maize	mūris	patskaņa
māja	muša	petroleja
mala		pile
māla (ģen.?)	nags	pīle
malēja	nakts	pīlēns
malka	nams	piliens
manta	nauda	pils
mārks	nedarbs	pilsēta

pīpene	rags	sieva
pircējs	raizes	skals
pirksts	rakstnieks	skaņa
pirtnieks	raksts	skola
pirts	ratnieks	skolēns
piere	rats	skolotājs
pieteka	raugs	slimība
plauksts	ravētājs	slota
plecs	rēta	smēde
plotnieks	rībiens	sniegs
plots	rīkste	snuķītis
plūcēja	ripa	sods
plūme	ritenis	spalva
plāva	rīts	spole
podnieks	robs	spradzis
podš	roga	stabs
poga	rota	stabule
priede	rudens	stādītājs
prieks	rudzi	stāds
puika	rugājs	stāsts
puisēns	rullis	stelles
puisis	rūpes	stīga
puķe		stilbs
pūķis	saimnieks	stops
pulkstenis	saknes	strādnieks
purns	sargs	strautiņš, strauts
pūrs	saule	strazds
purvs	seja	sula
pušķis	sējējs	suns
putns	sēkla	suseklis
	sēne	suta
racējs	sile	
radi	sīlis	šāviens
radinieks	siets	šķirsts

tabaka	vanags	vista
tači	vanna	vizes (?)
tārps	vara	viesis
tauki	varde	viesulis
tauriņš	vārna	
tecējums	varš	zābaks
teika	vasara	zaķis
telēns	vastlāvis	zāle (zāle aug)
teļš	vate (mīksta	zāle (zāle gaiša)
tēviņa	vate)	zariņš
tēviņš	vate)	zeme
tēvs	vāte (sāpīga	zemkopis
tīkls	vāte)	zemnieks
tilts	vāte (tukša vāte)	zīle (putns)
tirgotājs	vecītis	zīle
tirgus	vectēvs	zīmulis
tīrums	vēders	zirgs
trans	vējš	zirneklis
trauks	velns	zivs
trepes	vērpēja	zieds
	vērsis	ziema
ubags	vēstnieks	znots
ūdens, ūdentiņš	vēsts	zobens
upe	vētra	zobs
ūpis	vēzis	zvaniņš
	vezums	zvangs
vadzis	vilks	zvejnieks
vaigs	vilnis	zvērs
vakars	vīns	
valsts	vīrs	

Kā redzams, pārdesmit lappusēs piemēriem izmantoto vārdu kopskaits tiešām ir iespaidīgs. Tas ietver ikdienā parastos, bieži lietojamus vārdus. Pēc satura tie iederas (1)

latviešu lauku vidē ar turienes dabu, dzīves veidu un lauku darbiem, (2) ar attiecīgā laikmeta (gadsimta mijas) iezīmēm (*pūrs, stops, pagasts, plostnieks, suseklis*, gramatikas termini "patskaņas, saliktas patskaņas, līdzskaņas"), (3) ar dažām dialekta īpatnībām, kas norāda uz Vidzemes vidieni ap Siguldu – Cēsīm (*avietene, plauksts* (vīr. dzimtes *o-c.*), *stīpāt*, *divu* – *stieptās* un *nestieptās* – intonāciju šķīrums).

No pedagoģiskā viedokļa svarīgs ir vārdu sasaistījums īsos teikumos vai vismaz saderīgās vārdu grupās, piemēram, adjektīvus vai divdabjus diktējot kopā ar tādiem lietvārdiem, ar kādiem tie runā parasti gadās kopā, piemēram, "mīksta vate", "tukša vāte", "sāpīga vāte" vai "rētaina seja", "zemkopis sēja labību", "saimnieks sēja maisam galu".

Pamata princips veidot pilnus teikumus izteikts grāmatā arī tieša mudinājuma veidā.

Kur iespējams, diktātu piemēros izraudzīti arī (fragmenti) no pazīstamām tautasdziesmām (*lielais vēzis mazo kūla, kam sajauca ūdentiņu* u. c.), pāris desmiti parunu un sakāmvārdu (piemēram, *melns darbs, balta maize; augstu koku aizņem visi vēji; tukša muca skan, pilna neskan* u. c.), kuros izteikta dzīves gudrība.

Ar cerīgu mundrinājuma toni izskan arī pēdējā 12. § iespiestais dzejolis "Nespēka vara" – pa sīkajām ūdens lāsēm, kas, pilēdamas no Daugavas stāvajiem krastiem, ar laiku tomēr izsit dobes pat visdziļākajā klintī: "caur pastāvīgu cīniņu nekas nav neuzvarams!"

Tā kā dotie teikumi ir īsi, sintakses īpatnības tajos nevar parādīties sevišķi spilgti. Piemēri rāda tomēr ģenitīva plašāku lietojumu: pie "daudz" (*vecākiem daudz rūpju*), pie nolieguma (*vakarējās dienas neatgriezīsi*), pie kustības verbu infinitīva ar supīna funkciju (*Jānūt's gāja zaķu ķert*).

Lieki uzsvērt, ka šāda latviešu valodas mācības grāmata nav domāta cittautiešiem, bet skolas bērniem, kas auguši latviskā vidē un valodu prot, vismaz mājas sarunu līmenī.

Mācību nolūks ir viņos nostiprināt pareizrakstības iemaņas, vecumam atbilstošu bagātīgu vārdu krājumu un māku tos pareizā literārā formā apvienot vienkāršos teikumos, reizē dodot ieskatu par to, kā veidota dzimtās valodas īpatnējā struktūra.

J. Rūķa otra grāmata "**Sistemātisks diktāts**" domāta jau vecākiem skolēniem, kā turpinājums tiem, kas jau apguvuši rakstības pamatus un pārskatu par latviešu valodas skaņu un formu sistēmu. Grāmatas virsraksts var mazliet maldināt: pamatā autors gan licis metodi, kā rakstīt diktējamus tekstus, taču īstenībā tā ir īsa koncentrēta gramatika ar tajā iestrādātu (sava laika) latviešu vārdu pamatkrājumu.

Grāmatā ir divas daļas, no kurām pirmo varētu saukt par *Skaņu un formu mācību* (pirmās 26 lappuses), bet otru par *Teikuma mācību* (27–32), bet kas vienkārši nodēvētas par 1. un 2. daļu. Terminoloģija ir tā pati, kas "Pareizrakstībā iesācējiem", vienīgi šeit, sakarā ar krietni plašāko vielu un atsevišķi aplūkotām kategorijām, nākuši klāt tādi termini kā: "noīsinātājs" (=apostrofs), vārdu šķiras – "skaitļa vārds", "vietnieka vārds", "divdabis", "satiksmes vārds" u. c.

Runājot par dažādaļiem teikuma veidiem, lietota apmēram tā pati terminoloģija, kas joprojām parasta skolas grāmatās.

Stikāko nodaļu virsraksti paši par sevi dod pārskatu par to, kas grāmatā apskatīts.

I daļa

1) Vienkāršu patskaņu un līdzskaņu sakopojumi. 2) *ai, au, ei, o, ie, ui*. 3) *ģ, ķ, ļ, ņ, ŀ*. 4) *š, ž, dz, dž, č*. 5) *a – ā*. 6) *e – ē*. 7) *i – ī*. 8) *u – ū*. 9) Atkārtojums. 10) *ll, mm, nn*. Lietas vārds. 11) Pašvārdi. 12a) *ns, bs, ps*. 12b) *gs, ks*. 12c) *ds, ts*. 13a) *zs – ss*. 13b) *sts, š*. 14) *-ājs, -ējs*. 15) *am, ām, ēm*. 16) *a, e, i, u – ā*,

ē, ī, ū. 17) *as, es, is – ās, ēs, īs, ōs*. 18) Atkārtojums. Īpašības vārds. 19a) *ns, bs, ps*. 19b) *gs, ks*. 19c) *ds, ts, cs*. 20a) *zs, ss, sts*. 20b) *š, šs, žs*. 21) *ais, (ājs)*. 22) *āks, ākais, (ājs)*. 23) *a, as, ā, ās*. 24) *ā, ās, ōs. (ā, ās)*. 25) *am, ām*. 26) Atkārtojums. Skaitļa vārds. 27) *ais, (ājs), dz*. 28) *ā, ās, ā, ās*. Vietnieka vārds. 29) *ds, ts*. 30) *am, ām*. 31) Atkārtojums. Darbības vārds. 32) *āt, ēt, ūt, ūt*. Tagadne. 33) *c, (ns, ds, ts)*. 34) *ā, ē, (ā, ā)*. Tagadne un pagātne. 35) *as, ās, (ās)*. 36) *am, ām*. 37) *at, āt*. Nākotne. 38) *ās, ēs, (ās, ēs)*. 39) *īs, os, (īs, ōs)*. 40) *s, (ss)*. 41) Atkārtojums. Divdabis. 42) *ts, (c)*. Satiksmes vārds. 43) *p, pp*. 44) *t, tt*. 45) *r, rr*. 46) *s, ss*. 47) Atkārtojums. Noīsinātājs.

II daļa

1) Stāstāmie teikumi. 2) Jautājamie teikumi. 3) Izsaucamie, vēlamie un pavēlamie teikumi. 4) Uzruna. 5) Iesprausti vārdi un teikumi. 6) Atkārtots teikums. 7) Savilkts teikums. 8) Priekšmeta teikums. 9) Apzīmētāja teikums. 10) Papildinātāja teikums. 11) Apstākļu teikumi: a) Vietas teikums. b) Laika teikums. d) Kārtas teikums. e) Cēloņa teikums. f) Nolūka teikums. 13) Nosacījuma teikums. 14) Sakārtots teikums. 15) Periods.

Rakstība, kā jau šā gadsimta sākuma grāmatās, arī šajā ir ar gotiskiem burtiem un pēc tā laika pareizrakstības regulām, atzīmējot patskaņu garumu tikai saknes zilbēs un galotnēs, bet ne piedēkļu zilbēs. Pie tam saknēs garums apzīmēts ar *h* aiz attiecīgā patskaņa burta, bet galotnēs lietotas divas zīmes virs patskaņa, proti, lokatīva galotnēs lauzuma zīme (piem., *mahjâ*), bet citās galotnēs – gravis (piemēram, *mahjâm*).

Vielas izkārtojumā arī grafiskie palīg līdzekļi ir skaidri un pārdomāti. Piemēra formās vienmēr ar trekniem burtiem izceltas tās vietas, kas īpaši jāievēro, gan diktātu rakstot, gan izprotot katras formas gramatisko un satūra nozīmi. Arī citādi skopās norādes ar vienkāršiem līdzekļiem atvieglo skolēnam

iegaumēt rakstības normas. Tā, piem., 8. lappusē* doti piemēri, kas izrunā beidzas ar *-ps*, bet etimoloģiski var būt rakstāmi vai nu ar *p* vai ar *b*. Pie vārdu pāriem *zobs – zobi*, *kaps – kapi* autors pievienojis piezīmi "abi vārdi reizē diktējami"; vienskaitļa un daudzskaitļa formas saistījums šeit palīdz skolēnam izšķirt, kad vārda etimoloģija liek rakstīt balsīgo līdzskani, kad nebalsīgo. Līdzīgs apsvērums bijis tur, kur pāros sastatītas formas ar *-ts* un *-ds*; *-ks* un *-gs*.

Skaņu mācība

Mīkstinātais *ŗ* ir atzīmēts, bet nebūt ne vienmēr tais formās, kur šo skaņu gaidītu pēc 1939.–1944. gadu prakses. Tā, piemēram, ar *ŗ* rakstīti atsevišķi vārdi kā: *jūŗa*, *buŗa* (*kuŗim balta buŗa*), *grūti* / *grūt*, *kaŗeivji* (*kaŗeivji nāk no kaŗa*), *kuŗ* (*kuŗ cep, tur pil*), *no kuŗienes*. Turpretim ar cieto *r* ir arī: *baro* (no *barot*). Nodalījumā ar mīkstinātiem līdzskaņiem gan dots teikums *kaŗim gaŗi nagi*, taču tagadnē no "ŗert" gaidītā mīkstinājuma nav: *kaŗis cimdiem peŗu neŗer*. Ar nemīkstināto *r* rakstītas arī tagadnes formas *aram*, *dzeram*, *ŗķiras*, kā arī lietvārdi locījumos, kuros sistēmas dēļ mīkstinājums būtu gaidāms (piem., *namdari*, *pavasara dienas*). Savukārt infinitīvs "aŗt" ir ar *ŗ* (ja tā nav rakstu kļūme): *kas negrib liekties, tam grūt aŗt*.

Pretēji mūsdienu noteikumiem, ar garu patskani *r* priekšā rakstīti vārdi *bārgs*, *gārd*s un *vērgi*, bet citādi skaņu kopās *-ar-* un *-er-*, kas runājamas ar laužto intonāciju, patskanis ir īss.

Daži vārdi, kuru etimoloģija tolaik vēl likusies skaidra, rakstīti pilnā formā, bez tā saīsinājuma, kas parasts tagad, piemēram, *paldievs* (=paldies): *mēs tagad, paldievs Dievam, esam veseli*.

Tāpat kā jau "Pareizrakstībā iesācējiem", arī

* Šajā izdevumā 111. lpp.

"Sistemātiskajā diktātā" autors īpašu vērību veltījis intonācijām, minot garāku vārdu sarakstu. Sagrupējot līdzīgi skanošus vārdus trīs ailēs – ar īso patskani, ar garu stieptu un ar garu nestieptu patskani – jau ar pašu sadalījumu ir norādīta vārdu dažādā izruna, piemēram: *Vilis – vīle – (drēbju) vīle*. Pēc tā var spriest, ka J. Rūķis laikam arī pats nāk no Vidzemes divu intonāciju apgabala. Atsevišķos vārdos, kurus vienā izlokšņu daļā runā ar stieptu, citā – ar nestieptu intonāciju, vārda novietojums norāda arī, kurš variants bijis pazīstams grāmatas autoram. Tā "vārīt" tur ievietots ailē ar "grūstām patskaņām", kā šo vārdu izrunā apgabalā ap Piebalgu un Valmieru, kamēr citu novadu latviešiem šai vārdā ir stieptā intonācija.

Formu mācība

Lietvārdu grupā pārstāvētas visu celmu formas. Dzīva liekas bijusi *i*-celmu kategorija: *ass, nakts, klēts, sirds, balss, pirts, atbalss, auss, dzelzs, debess, ilkss, valsts, nāss, zoss, uguns, smiltis, vēstis*. Toties *birze* parādās kā *ē*-celma vārds. No sieviešu dzimtes *u*-celmiem piemēru teikumos sastopam *dzirņus* (tautasdziesmas rindā *vai jūs mazas varēsiet tautu dzirņus ritināt*). Kā vīriešu dzimtes *u*-celmus sastopam vārdus *lietus, tirgus, medus, vidus*, bet ne *krogs* un *kāss* (23). "Suns" arī nominatīvā tiek locīts kā *ījo*-celms: *sunis lēc pār sētu* (19), bet ir "rudens vakars". Viens otrs lietvārds lietots ar citādu galotni nekā parasts mūsu dienās, piemēram, *grieza* (=grieze) *grieza rudzišos; cīņa uzturas* (=uztura) *dēļ pastāv starp visiem dzīvniekiem*. Vienskaitļa datīvā galotne lietvārdos ar *-is* ir vai nu *-im* (kas ir norma mūsu dienās) vai *-am*, piemēram, *cirvjam, kaņeivjam, suņam*, bet: *karalim, kuģim*. Seniskākā galotne *-am* toreiz bija vēl plaši izplatīta ne vien daudzās izlokšnēs, bet arī iespīestās grāmatās, piemēram, Rūdolfa Blaumaņa darbos. Ģenitīvs no personas vārda *Atis* veidots bez līdzskaņa mīkstinājuma: *Ata*. Konjugācijā jāatzīmē vairākas īpatnības.

Formāli nav šķirtas imperatīva un indikatīva formas: abos gadījumos daudzskaitļa 2. personas formas beidzas ar *-at*, *-aties*, piemēram, *sākat! darat! godājat! mīļojat! klausaties!* Nedz tagadnē daudzskaitļa 1. un 2. personā, nedz arī refleksīvajās formās nav šķirti *o-c.* verbi no *ā-celmiem*: *mēs aram, sējam, runājam, zinam; jūs ēdat, rakstat;* (viņš, viņi) *šķiras, klājas, vijas, kaujas, smejas, skatas, lielas, laužas, mācas.* No "turēt" tagadne ir "tura": *viņa tura maizi labajā rokā;* no "vajadzēt" – "vajaga" un "vajag". Piemēros nesastopam neviena piemēra ar tagadnes *ījo-c.* verbiem: no "sālīt" tagadne ir nevis "sālī", bet "sāla": *māte sāla gaļu.* Dialekta iezīmes parādās dažu verbu tagadnē: no "pirkt" tagadne ir nevis "pērk", bet "pirk": *pogas pirk dučiem;* no "līst" – senākā forma "lied": *asniņš lied iz zemes.* Parunā "jo kaķi glaud, jo kupri ceļ" forma *glaud* (ja tā nav iespieduma kļūda "glauda" vietā) varētu būt darināta no infinitīva "glaudēt" (izloksnes tāda forma tiešām ir konstatēta). Nākotnē daudzskaitļa 2. personas formām ir galotne *-siet* (nevis *-sit*): *varēsiet.* Pagātne no "būt" ir gan "bija", gan "bij". No "ieviesties" darināta pagātne "ievietās": *tīrumā ievietās nezāles;* ME¹ s. v. *ieviest* šādu pagātņi kādā citā piemērā mēģina skaidrot kā "vielleicht mit dem *-t-* von *vieta* 'Stelle'". J. Rūķa dotais piemērs rāda, ka saistījums ar "vietu" šai pagātnes formā varbūt nemaz nav nepieciešams. No piemēriem ar prefigētajiem verbiem skaidri redzams, cik dzīva nozīme vēl bijusi priedēklim *at-*: *kas padarīts, to nevar atdarīt; ēd tu tagad pie manis, vēlāk es iešu pie tevis atēst.* Pagātnes aktīvais divdabis sieviešu dzimtē beidzas ar *-usi* (nevis *-use*, kā daudzās izloksnes un bieži vien vēl gadsimta sākumā iespīestajās grāmatās). Pronomenu locīšanā atzīmējama īpatnējā daudzskaitļa datīva forma no "šī": tāpat kā "tām", tāpat arī "šām": *šām divām sētām.* Apzīmētāja teikumus ievada "kas"

¹ ME = *Milenbahs K.* Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. 1.–4. sēj., R., 1923.–1932.

(nevis "kurš"), piem., *vadzis, kas pārāk piekrauts, lūst; tam ganam nevar ticēt, kas pie vilka kūmās stāv.*

Pieturas zīmju lietojums nedaudz atšķiras no tagadējām normām. Salīdzinājumā "kā" priekšā vienmēr likts komats: *trīc, kā apses lapa; priecājas, kā bērns par kliņģeri.* Lietota vēl biedruzīme =: *Jaun=Piebalga un Vec=Piebalga, Liel=Salace, Vakar=Eiropa, Ziemeļ=Amerika, ne=ej!* Dažos vārdos atšķiras rakstījums kopā vai atsevišķi (šādas svārstības pastāv līdz mūsu dienām). Tā koprakstījumā ir "nevien": *saule nevien gaismu dod, bet viņa arī silda.*

Sintakse

No sintaktiskajām konstrukcijām sevišķi izceļas plašais ģenitīva lietojums: *nolieguma teikumos, piemēram, no vilka neizmācīs lopu suņa; visu zivju nevar izzvejot; iz pirksta nekā nevar izsūkt; kam nav zobu, tas ir bezzobis; kaķis cimdiem peļu neķer; kāju aut nemācēju; kā nevar celt, tā nevar nest; neviena nevajaga mēdīt; ļaunuma nebīstos; pie "vajag": drēbju vajag izvējot; pie "meklēt": kā meklēja, tā dabūja; tas pats teikums minēts ar akuzatīvu – ko meklēja, to dabuja.* Ģenitīvs lietots arī pie "pilns", pie tam gan pirms, gan pēc attiecīgā lietvārda: *kanna piena pilna; maiss pilns labības; pilna klēts baltu vadžu.* Ģenitīvs stāv arī pie "daudz": *viņam izejot daudz naudas.* "Dēļ", tāpat kā pēc mūsdienu gramatikas normām, stāv aiz attiecīgā ģenitīva formas: *cīņa uzturas dēļ.* Lokatīvs liekas bijis visai parasts nolūka lokatīva funkcijā: *kaķis aizgāja pelēs; puisi aizbrauca sausā malkā.* Toties laika apzīmējumos nereti lietots nevis lokatīvs, bet akuzatīvs / instrumentālis: *pavasaru lapas plaukst, turpretī rudeni tās birst; vasaru karsts laiks; rudeni laiks vēss; ziemu aukstāks, nekā rudeni;* gan arī ar lokatīvu: *ziemā auksts laiks.* Starp komparatīva konstrukciju piemēriem sastopam divus paveidus:

1) Nom + nekā + Nom: *ozols stiprāks nekā bērzs*

2) Nom + par + Ak/ Instr: *zelts dārgāks par sudrabu; tērauds cietāks par dzelzi*. Superlatīvs darināts ar *vis-* = komparatīva forma ar noteikto galotni, vai arī komparatīva noteiktā forma viena pati, bez pastiprinājuma ar *vis-*, piemēram, *avota ūdens ir visskaidrākais; saule visspožākais spīdekļis; dimants viscietākais ķermens; pavasars jaukākais no visiem gada laikiem*. Turpretim nav neviena piemēra ar "pats" + komparatīva forma, kas pēdējā laikā (krievu valodas parauga ietekmē) sāk dominēt latviešu valodā. Teicenos, atbildot uz jautājumu, kā kuru sauc, sastopam divkāršo akuzatīvu, piemēram, *mani sauc Andreju Liepiņu; Lejas=Priedenu saimnieku sauc Jāni Kauliņu*. (Modernajā valodā šādos gadījumos dominē nominatīvs). Tomēr nodalījumā par īpašvārdiem minēts arī teikums par mājas vārdiem, kur nav divkāršā akuzatīva, bet ir nominatīvs: *mūsu mājas sauc Kalna=Priedeni*. Piemēra teikumos sastop abas prepozīcijas – *no* un *iz* –, katru ar savu nozīmi, sal.: *kalpone izpēra putekļus iz drēbēm; iz pirksta nekā nevar izsūkt*, bet: *no vilka neizmācīs lopu suņa; pavasars jaukākais no visiem gada laikiem*. Cēloņa palīgteikumus ievada "tāpēc ka", bet ir arī piemērs ar "jo": *labība nedīgst, tāpēc ka zeme pārāk sausa; gauži raud skolas bērni, tāpēc ka grāmatā sīki raksti, ko nevar drīzi salasīt; visiem jāmirst, jo visi ir grēkojuši*. Saikļu pāri *gan – gan* un *tāpat – kā* arī lietoti ar līdzīgu nozīmi: *bēdas sastopamas tāpat nabaģu būdiņās, kā arī bagāto pilīs; stādiem vajadzīgs gan lietutiņš, gan siltie saules stari*. Tagad vairāk parastā *kamēr – tikmēr* vietā grāmatā sastop *kamēr – tikām*: *kamēr dzīvo, tikām mācīs*. Pieļaujamos teikumus ievada "jebšu": *jebšu nāves ielejā man būtu jāstaigā, tomēr es ļaunuma nebīstos*.

Vārdu krājums

Visvairāk uzmanības saista "Sistemātiskā diktāta" vārdu krājums. 30 nelielās lappusēs ietilpināts ļoti bagātīgs ikdienā

lietojamo vārdu krājums. Tas aptver toreizējā lauku dzīvē parastos darītāju, darba rīku, darba veidu, apkārtējās vides, dabas utt. apzīmējumus.

Dažādu darba veicēju grupā vien ir vairāki desmiti tādu vārdu: *zemnieks* un *zemkopis*, *dārznieks*, *mednieks*, *skārdnieks*, *namdaris*, *dzirnavnieks*, *kalējs*, *mucenieks*, *skolotājs*, *vēstnesis*, *plāvējs*, *arājs*, *dziedātājs*, *kareivis*, *trauku mazgātājs*, *kapātājs* u. c. Diktātos skolēns iepazīstas ar kādiem 20 Latvijas putniem; tur ir *vanags*, *strazds*, *grieza*, *paipala*, *balodis*, *žagata*, *vārna*, *dzērve*, *dzenis*, *dzeguze*, *ūpis*, *pūce*, *lakstīgala*, *zīle*, *sīlis*, *meža pīle*, kā arī mājputni *pīle*, *zoss*, *vista* un *gailis* (arī: *ola* un *čaumala*). No kokiem minēti gan lapu koki: *ozoli*, *bērzi*, *liepas*, *kļavi*, *vītoli*, *apses*, *kārkli*, gan skuju koki *egles* un *priedes*. Līdzīgā veidā plaši pārstāvētas arī citas vārdu grupas, piemēram, radu un saimes locekļu vārdi: *tēvs*, *māte*, *māmiņa*, *māmuliņa*, *vecāki*, *aukle*, *krustmāte*, *vectēvs*, *vecie tēvi*, *dēls*, *dēliņš*, *meita*, *brālis*, *brālītis*, *bāleliņš*, *māsa*, *meitene*, *meitenīte*, *skuķis*, *puika*, *puisis*, *saimnieks*, *saimniece*, *kaimiņš*, *ciemiņš*. Piemēra teikumos ietilpināts arī krietns skaits toreiz parasto kristībvārdu: sieviešu vārdi *Anna*, *Marija*, *Emma*, *Grieta*, *Minna*, *Jūle*, *Milda*, vīriešu vārdi *Jānis*, *Kārlis*, *Juris*, *Vilis*, *Dāvis*, *Andrejs*, *Krišs*, *Eduards*.

Vārdu un izteicienu krājumam, ko J. Rūķis izmantojis piemēros, uzspiests spilgts vidzemnieku zīmogs. Vienkārt, uz to norāda Vidzemes izloksnēs pazīstami apvidus vārdi, piem., *kasīt sienu*, *kļavs*, *gārša*, *panas* (=paniņas), *vīzas* (=ledus vižņi), *kuls*. Otrkārt, vairākkārt tiek pieminētas Vidzemes upes *Daugava*, *Gauja*, *Salaca*; *Alauksta ezers*, kā arī pilsētas, pagasti un draudzes Vidzemē: *Rīga*, *Sigulda*, *Krimulda*, *Turaida*, *Cēsis*, *Valmiera*, *Valka*, *Vecpiebalga* un *Jaunpiebalga*, *Lielsalace* un *Mazsalace* (ar *-e*). Mīklai, kuras atmiņējums ir atspole un audekla dzijas, latviešu folkloras krājumos sastopam vairākus variantus, kuros dzeltenais zirdziņš brien pa jūru vai citu kādu ūdeni, bet šeit vārdā saukta

tieši Gauja: *dzeltens zirdziņš Gauju brien*. Treškārt, gramatikas piemēros ietilpināta informācija, kas atspoguļo veco vidzemnieku tradīcijas, sal. *Minna pļauj sienu; pļāvējam asa izkaptis, arī pļāvējām asas izkaptis; meitas kasa sienu; meitas pļauj atālu*. Minētie piemēri tik labi neiederētos Zemgales vai Kurzemes vidē, kur sievietes un meitas nemēdza piedalīties pļaušanā. Savukārt "Andrejs auž" norāda, ka starp audējiem (kaut vai Piebalgas apkārtnē) sievietes nebūt nebija vienīgās šā darba pratējas. Diktātu tekstos parādās arī dialektāli iekrāsoti un tagad mazāk pazīstami vārdi kā: *dzelkšņi* (=aso dadžu paveids), *ģeķis, pulgot, staigs* (staigas pļavas, pretstatā cietām pļavām), *dēstīt kartupeļus, kārkt* (vārna kārc), *trenkt* (*gans trenc lopus*), *dūcis* (=duncis), *glāzēt* (iestiklot; *žīds glāzē logus*), *mesli* (*valdniekam dod meslus*), *veģis* u. c. Liels skaits piemēru ņemti no tautasdziesmām – gan visa dziesma, gan vesela divrinde, gan īsāki dziesmu fragmenti, piemēram, *ko jūs man iedevāt, bagāti bāleliņi? baltu vistu iedevāt, to apēda vanadziņš; ai, mazās meitenītes, kam jūs lielas neaugāt, vai jūs mazas varēsiet tautas dzirmus ritināt; velc, pelīte, saldu miegu mazajam bērniņam; apaļš puika es uzaugu, apaļš mans kumeliņš; dzenis kala krustu sausā eglē; pūt, vējiņ, dzen laiviņu!* Bagātīgi izmantoti arī sakāmvardi un parunas. Daži piemēri: *kamēr kāposti izaugs, gaļa paliks veca; gudrība labāka par zeltu; jauna slota labi slauka; muļķis kā puļķis: kur dzen, tur lien; taisns kā āža rags; gods iet pa ceļu, negods pa ceļa malu*. No tautas pasakām izraudzīts piemērs ar iespraustu teikumu: *pāriet mājās, ko tur nu slēpt jāsaka, stāsta karalim, kādas nelāga lietas šodien piedzīvojis*. Grāmatas 28. lpp.*

atkārtojumam ņemta vesela pasaka / teika par sauli un lietu. Samērā daudzi teksti izraudzīti no latviešu mīklām; visas tās saistās ar cilvēka ķermeni, apkārtējo dabu un laukos parastiem darbiem, kas tā laika jauniešiem varēja būt labi pazīstami. Varbūt arī tādēļ aiz attiecīgā piemēra tikai retos gadījumos

* Šajā izdevumā 123. lpp.

pievienots norādījums (Mīkla) vai arī dots mīklas atminējums.

Izmantotās mīklas ir:

Mute ir, zobu nav. (Krāsns)

Pilna laiviņa baltu kundziņu. (Zobi mutē)

Divi teļi, četras astes. (Pastalas)

Pilna kūts baltu vadžu. (Zobi mutē)

Tēvs griež rikām, māte aprikām. (Arkls un ecēšas)

Gaļa bļodā, bļoda zupā. (Laiva ūdenī)

Dzeltens zirdziņš Gauju brien. (Atspole un audekla dzijas)

Liels garš vīrs, šķērsām krekls. (Bērzs)

Kas raud bez acīm? (Migla)

Tomēr nereti piemēra tekstiem avots meklējams arī rakstnieku darbos un citās agrāk publicētajās latviešu valodas mācību grāmatās. Tā, piemēram, 16. lappusē^{*} iespiestajam gabaliņam "Pļavas" pievienota atzīme "Pēc "Skola"", kas laikam attiecas uz A. Laimiņa grāmatu "Skola. Lasāma grāmata mājām un skolām", kuras 1. sējums iznāca Rīgā 1901. gadā, bet otrs – 1902. gadā. Ja citēts kāda rakstnieka vai dzejnieka darbs, aiz piemēra iekavās parasti atzīmēts autors, tomēr ne vienmēr. Tā 13. lpp.^{**} : *cilvēks lai ir glīts, palīdzīgs un labs* (Auseklis); *gar padebešiem dzērves slīd uz silto zemi jautros baros* (Plūdonis). Normāli norāde uz autoru ir gadījumos, kur citēts vesels dzejolis vai garāks fragments, piemēram, Lapas Mārtaņa dzejolis "Dzimtenei" vai Frīdenbergu Jāņa dzejolis "Senčiem", tāpat sintakses daļā dotie teikumu perioda piemēri no Ata Kronvalda un Ed. Veidenbauma sacerējumiem.

Tur, kur oriģinālteksts nedaudz sāisināts, piemērojot to gramatikas mācības vajadzībām, norādīts, ka teksts adaptēts, piemēram, "Pēc Doku Ata". Dažā labā citā gadījumā autors tomēr nemaz nav atzīmēts. Tā 28. lpp.^{***} nodaļījumā par uzrunu "Vai skola vēl tāļu, veco krustmāt?" piemērs ir ņemts

* Šajā izdevumā 115. lpp.

** Šajā izdevumā 113. lpp.

*** Šajā izdevumā 122. lpp.

no brāļu Kaudzišu "Mērnieku laikiem", bet norādes uz šo darbu trūkst. Līdzīgi trūkst Aspazijas vārda pēc teikuma *Nāc man līdz, es zinu malu laimīgu!* Citēto darbu autori ir Aspazija, Esenbergu Jānis, Ed. Veidenbaums, Auseklis, brāļi Kaudzītes, Lapas Mārtiņš, Plūdonis, Doku Atis, Frīdenberģis, Atis Kronvalds.

Viens otrs piemēra teikums ņemts arī no Bībeles, lai gan tādu nav daudz: *mīļojat savus ienaidniekus, darat labu tiem, kas jūs ienīst!*

Izmeklējot piemērotus tekstus rakstības vingrinājumiem, "Sistemātiskā diktāta" sastādītājs, pēc visa kā spriežot, centies pareizrakstības regulas iekļaut tekstā, kas arī sava satura pēc iederētos skolas mācību programmā. Latvijas tautskolu agrīnajos posmos tā bija plaši izplatīta tradīcija: ar lasāmo un rakstāmo tekstu izvēli veidot un nostiprināt jaunatnē pozitīvu attieksmi pret dabu, apkārtni, savu zemi un tautu, kā arī vienlaikus sniegt precīzus faktus par daudzām dzīves parādībām.

Tieši tādēļ arī šai mācību grāmatā izraudzītie teikumi, kas domāti pareizrakstības nostiprināšanai, reizē dod ļoti bagātu izziņas materiālu skolniekiem. Daži piemēri: *nevis saule griežas ap zemi, bet zeme ap sauli; zemes ēna ir vienmēr apaļa, tātad zeme ir apaļa; zemes lodei var apbraukt apkārt; tērauds cietāks par dzelzi; zelts dārgāks par sudrabu; pulksteņa īsais rādītājs rāda stundas, bet garais rādītājs minūtes; egles un priedes ir skuju koki; staigās pļavās aug asas ūdens zāles; plūdu ūdens pļavas apmēslo auglīgām dūņām un gļotām; lini zied ziliem ziediem; zirgs derīgs kustons; vilks rijīgs; lapsa viltīgākais kustons; svaigs piens veselīgs; lakstīgala dziedātājs putns; nobriedušās vārpas nokārušas galvas; divdesmit piektā decembrī mēs svinam Ziemassvētkus; gada pēdējā diena ir trīsdesmit pirmais decembris; ja pirkstus nosaldēsi, tad tie sāpēs; visās miesas kaitēs griezies pie ārsta.* Šāds praktisku

izziņu materiāls, kas ietilpināts piemēra teikumos, "Sistemātiskajā diktātā" ir ļoti bagāts.

Informāciju par darba laikiem, par pircējiem un pārdevējiem skolēns var iegūt no tādiem piemēriem kā: *no darba jāmet miers, jo baznīcā nozvanīja svētvakaru; pogas pirk dučiem; brālis nopirka kālu reņģu.*

Otru piemēru grupu veido teksti ar ideoloģisku pamattoni, kur teikums, kas ilustrē kādu gramatikas regulu, pauž mudinājumu, padomu, spriedumu par morāles normām. Daudzkārt cildināts darba tikums. Te iederas daudzi no latviešu sakāmvārdiem, arī tautasdziesmas, piemēram: *no miega maizi necep; darbam svētība, slinkumam lāsts; mūžs īss, tāpēc steidzies labu darīt; amats netop lamāts; cilvēks lai ir glīts, palīdzīgs un labs; kas mīlestību sēj, tas mīlestību pļauj; godājat savus vecākus! vai jūs viņus arī agrāk godājāt? mēs godājām savus vecākus jaunībā un godājam viņus arī tagad; godīgs cilvēks arvien runā patiesību; godā citus, tad citi tevi godās; kam labs draugs, tas bagāts.*

Neuzbāzīgi, bet emocionāli spēcīgi ir patriotiskie apakštoni daudzos piemēros. Starp teikumiem, kas dod izziņas materiālu par Latviju, nav neviena piemēra, kas skolniekā mēģinātu iepotēt domu par to, cik viņa zeme maziņa, neglīta vai apspiesta. Taisni otrādi. Tur ir tādi teikumi kā: *Rīga ir lielākā un ievērojamākā Baltijas pilsēta; Daugava liela upe; Gaujas leja ļoti jauka; Krimulda, Sigulda un Turaida ir ievērojamas ar saviem dabas jaukumiem; cik jauki dzimtenes kalni! cik skaists dzimtenes mežs! dzimtene vismīļākā vieta pasaulē; Dievs, svētī dzimteni!*

1904. gadā, kad Limbažos iznāk "Sistemātisks diktāts", Latvijā pārkrievošanās vilnis vēl ir spēcīgs, skolās ir maz stundu latviešu valodai. Bet jūt jau tuvojamies 1905. gada

revolūcijas vētru. Šai laikā Vidzemes skolās latviešu valodas stundās skolotāji no šīs latviešu valodas pareizrakstības grāmatas var diktēt un skolnieki mācās rakstīt arī tādus pareizrakstības vingrinājumus kā Frīdenbergu Jāņa dzejoli "Senčiem"

Dusat saldi zemes klēpī,

Senči slavenie.

Jūsu vārdu allaž cildīs

Darbi dižanie.

Dusat saldi!

Ne par velti

As'nis izlējāt:

Dēlu dēliem brīvu gaitu

Vērgi gādājāt.

un Lapas Mārta dzejoli "Dzimenteni"

Par visām zemēm pasaulē

Visdārgākā tu, dzimtene,

Ar savām zaļām birztalām,

Ar savām druvām bagātām.

Kas tevi karsti nemīlo,

Nav vērts, ka tevi apdzīvo.

Bet grāmatas pēdējā lappusē, kā piemērs teikuma periodam, ir iespiests Kronvalda Ata patētiskais patriotiskais aicinājums:

Kuŗ Dieva saule tevīm pirmreiz atspīdēja, kuŗ debess zvaigznes tevīm vispirmāk atspulgoja, kuŗ debess zibeņi tev vispirmāk Viņa visspēcību parādīja un Viņa vētras tev, svētās izbailēs aizgrābtam, caur dvēseli šalca: tur ir tava mīlestība, tur ir tava tēvzeme. Un lai tur būtu plikas posta klintis, vai tukšas salas, lai tur mājotu ar tevi kopā nabadzība, raizes un bēdas: – tev būs šo zemi mūžam mīļu turēt, tev nebūs to aizmirst, bet savā sirdī paturēt.

J. Rūķa mācību grāmata "**Образцы систематического диктанта**", kas metodiskā ziņā varētu būt visciešāk saistīta ar latvisko "diktāta" variantu, nav pieejama (varbūt tā kaut kur vēl paglābusies un ar laiku atradīsies).

Turpretim viņa "**Письменные упражнения**", kas sastādīta pēc līdzīgiem pamata principiem, atšķiras no latviešu valodas mācības grāmatas piemēru izvēlē. Materiāls krievu valodai ir arī daudz plašāks. Īpaša vērtība pievērsta arī dažādo pieturas zīmju lietošanai. Piemēri daudzkārt ir tāpat īsas vārdu kopas, kas ilustrē attiecīgā locījuma, laika utt. lietojumu, bet tekstos ietilpināts arī viens otrs tautā populārs stāstiņš, piemēram, par ratiem un ragavām, kam grūti klājas – vieniem vasarā, otriem – ziemā, un par zirgu, kam grūts vezums velkams vienmēr. Tomēr visumā izraudzītie piemēri ir sausāka, lietišķāka satura, objektīvāki, kādi arī bija vairāk piemēroti citas, svešas valodas apguvei.

**Kā un kādēļ vispār jācīnās,
jāiemācās strādāt**

"Pēterburgas Avīzes", 1903, 11. (24) sept., Nr. 64.

Rakstniecība.

Я. Рукись, Письменные упражненія въ русскомъ первоначальномъ правописаніи. Печатано и издано типографіей П. Лѣвика, г. Венденъ 1902.

Pigus gadus darbodamies skolas druvā, esmu novērojis, ka viens no visgrūtākiem uzdevumiem skolotājam ir rakstu darbu pareiza pasniegšana. Latviešu rakstos šis grūtums novērsts ar tik daudz krietniem vadoņiem valodas mācībā un domu rakstos. Bet krievu valodā vēl valda dažādi uzskati. Lieta nav noskaidrojusēs. Ir daudz vadoņu arī krievu valodas mācībā, bet tie aizvien nav piemēroti mazo pagastskolnieku spējai: ir par daudz plaši, ar grūti saprotamiem piemēriem, ņemtiem pa lielākai daļai no klasiķu darbiem un ne no ikdienišķas dzīves. Aiz tamlīdzīgiem iemesliem krievu valodas rakstu darbi pagastu skolās vedas ļoti dažādi, aizņem par daudz laika, bet reti ar labiem panākumiem, kas cik nēcik atmaksātu skolotāja un audzēkņu pārmērīgas pūles. Dedzīgākie rakstu darbu piekritēji ir ieveduši savās skolās tautskolām apzīmētās krievu gramatikas. Iz tām skolniekiem jākaļ gaŗu gaŗie likumi un jāpilda neizprotamie klasiskie piemēri. Ņemas līdz apnikšanai skolotājs un bērni, un galu galā jāsaka darbs nebija pūļu vērts.

Tāda nesaprotamu frāzu "zubrīšana" bērniem riebīga un skolu valdes programmās ar tas tā netiek prasīts. Citur tādu gramatiku nemaz nav. Te lūko izsisties cauri pavisam nevēlamā ceļā. Latviešu gramatikas stundās dažureiz pievieno arī krievu gramatiku. Katru latviešu valodā mācāmu daļiņu lūko iekalt pēc skolotāja priekšā sacīšanas krievu valodā un uzdod līdz ar latviešu rakstu darbiem tādus pašus krievu valodā. Gaiši nojaušams, cik grūtumu vadīt tādā kārtā krievu rakstu darbus un gramatiskos jēdzienus. Lai vēl, bet tāda latviešu valodas stundu nošmugulēšana ir nepiedodams, nicināms darbs. Bet ir vēl daļa skolu, kur rīkojas ne tā, ne otrādi. Šais skolās rakstu darbus vada pēc krievu lasāmās grāmatās uzzīmētiem uzdevumiem. Arī te milzīgas nepareizības. Krievu lasāmās grāmatās minētie rakstu darbi nav izvesti sakarīgā kārtībā. Te skolotājs pēc saviem ieskatiem dažu ko izmet un lūko ko vajadzīgu iespraust pa vidiem, bet pilnīgi to izvest nav iespējams. Un gramatiskiem rakstu darbiem, kā arī valodas mācībai, ir patiesa nozīme tikai tad, ja tos vada stingri soli pa solim noteiktā kārtībā. Tāds vispārīgs trūkums jau sen sajūsts latviešu pagastu skolā. Zināms, atradīsies skolas, kur, pateicoties skolotāja rūpībai, asprātībai, rakstu darbi rodas pilnā kārtībā, bet tādu par daudz maz. Šo robu centies aizpildīt skolotājs J. Rūķis kungs, klajā laizdams savu grāmatiņu "Письменные упражненія въ русскомъ первоначальномъ правописаніи". Autors, pats būdams tautskolotājs, ir centies piemērot grāmatiņas saturu "skolnieku jaunam augumam un visai īsam skolas laikam, kur katra stunda jāizlieto ar apdomu un taupību", kā teikts skolu parauga programmās. Ar grāmatiņu pamatīgi iepazīstoties, jāsaka, ka tas viņam pilnīgi izdevies. Grāmatiņa sastādīta vienkārši, pārredzami, bet pilnīgi, tā ka tur nav ko atlaist, ne ar vajag ko pielikt, lai sasniegtu mērķi. Viņa iedalīta trīs daļās: vārdu mācība, īsa teikumu mācība un rakstienu uzdevumi. Gabaliņi iesākas ar gramatisku likumu, par ko tai gabaliņā rakstot

jāvēro. Tad skolniekam jānoraksta teikumi ar vai bez iespraustiem jautājumiem un nepilnīgi uzrakstītie vārdi jāuzraksta pilnīgi. Pēc tam skolniekam jāuzraksta atbildes patstāvīgi uz dotiem jautājumiem. Piemēri sastādīti visai saprotamos vārdos, tāpat arī jautājumi tiecas pēc lietām, kas skolēniem pārzināmas un varbūt pa lielai daļai saprotamas krievu valodā. Tālab skolēna darbs būs interesantāks un sekmīgāks. Mācība par teikumu izņemta īsi un saprotami. Trešā daļā uzstādītie pazīstamu lietu apraksti jautājumos dos iespēju vecākiem skolēniem izmēģināt roku apaļu lietu aprakstu sastādīšanā un vingrināšanā uz patstāvīgiem domu rakstiem. Grāmatiņas beigās pieliktas vārdu locīšanu un konjugāciju tabulas. Skolu parauga programmās minēts, ka krievu gramatika vajadzīga elementārskolās, lai tikai atvieglotu skolotājam pareizrakstības ieskaidrošanu un skolēniem to saprast. To ievērojot gaiši saprotams, ka minētā grāmatiņa izpildīs arī gaŗo krievu gramatiku vietu min. skolās, kā vienā, tā otrā lietā tā visīsākā ceļā vedīs droši pie mērķa. Grāmatiņa neiesieta maksā 15 kap. un dabūjama ģenerālkomisijā pie J. Brigadera RĪgā, pie drukātāja P. Liepiņa un pie K. Galviņa Cēsīs. Lietas labā paskubinājos griezti savu cien. amata biedru vērību uz šo grāmatiņu, bet pats esmu pārliecināts, ka tā atradīs plašu darba lauku.

R.

Pareizrakstība
eesahzejem.

Sastādījis

J. Kubķis.

Stanas.

§ 1.

Patstānas.

No sekoscheem wahrdeem israksti patstānas.

Mats, zelsch, sirgš, purvš, manta, trepes, siwis, zukurs, kartupelis, mati, apse, labums, leja, meschi, ledus, mīsa, bite, likums, ūla, puķe, ūni, rudsi, labiba, klajums, rudens, tirgus, besdelīga, putninsch, mugura, ūfeklis.

Peemehrs:

Wahrđi:	Patstānas:	Wahrđi:	Patstānas:
mats,	a		
zelsch,	e		
sirgš	i		

Patstānas:

§ 2.

Saliktas patstānas.

No sekoscheem wahrdeem israksti saliktas patstānas.

Maisš, lauks, meita, puika, seewa, rota, laiks, raugs, teika, muiņa, seema, poga, meija, laiwa, ūaule, roga, klaips, puifis, nauda, ūlota, ūlauka, meefis, kapeika, aita, leepa, ūkolotajs, meitene, auka, muiūcha, raifis.

Peemehrs:

Wahrđi:	Saliktas patstānas:	Wahrđi:	Saliktas patstānas:
Maisš,	ai		
lauks	au		

Saliktas patstānas:

§ 3.

Lihdſſkanas.

No ſekoscheem wahrdeem iſrakſti lihdsſkanas.

Albeze, odi, odse, oga, ege, ja, kaki, ala, oli, mana, nipris, ofa, ahsis, ahſchi, ofchi, aſte, tatschi, dadſchi, ſams maſti, lapſa, kaſchoſs, trepes, puſchlis, ſwaninſch, tſchakarnis, ſchkirſts, beſdeliga, algadschi, funi, nakts, ſwejneeks, zeemats, aprilis.

Peemehrſ:

Wahrđi:	Lihdsſkanas:	Wahrđi:	Lihdsſkanas:
Albeze,	b, z		
odi.	d		

Lihdsſkanas:

§ 4.

Ihſas, ſteeptas un gruhſtas patſkanas.

Iſrakſti, kà eerahđits, no ſekoscheem wahrdeem ihſas, ſteeptas un gruhſtas patſkanas.

Wahrđi:	Ihſas patſkanas:	Wahrđi:	Steeptas patſkanas:	Wahrđi:	Gruhſtas patſkanas:
Mati	a	Mahte	ah	Mahzit	ah
grawa		grahwis		grahbeklis	
welt		wehlet		wehlaf	
kreſls		krehſla		krehſls	
ripa		rihſſte		rihts	
lini		lihnis		lihſkums	
kruſts		kruhmi		kruhtis	
upe.		uhpis.		uhdens.	

Ihſas patſkanas:

Steeptas un gruhſtas patſkanas:

§ 5.

a – ah:

Wahedi ar ihsām patſkanàm:	Wahedi ar steeptàm patſkanàm:	Wahedi ar ihsām patſkanàm:	Wahedi ar gruhstàm patſkanàm:
lapa	lahpa	ada	ahda.
mala	mahla.	fala	
mati		fafa	
radi		maſu	
mana.		kaſa.	

§ 6.

a – ah.

Iſrakſti no fekoſcha gabala 1) wahrduſ ar ihsām patſkanàm, 2) wahrduſ ar steeptàm patſkanàm, 3) wahrduſ ar gruhstàm patſkanàm, tà fà 4. gabalâ.

Ofila aka. Sarkans ahbols. Lihks ahkis. Tufſcha wahte. Mihkſta wate. Sahpiga wahte. Tumscha nakts. Nihſt nahſ. Leetus ſahſ liht. Kazeji kaſpa iſ kapa. Zela leela kaſpa. Kam tu mani mahni? Waj tu mahki laſit? Mahte wahra ehdeenu wara katlâ. Wahrna melna. Lapa ſala. Sahle aug. Sahle gaiſcha.

§ 7.

e – eh.

Wahedi ar ihsām patſkanàm:	Wahedi ar steeptàm patſkanàm:	Wahedi ar ihsām patſkanàm:	Wahedi ar gruhstàm patſkanàm:
fekla	fehſla.	mele	mehle.
reta		wel	
ſeja		leja	
medit		meſli	
welet.		dej.	

§ 8.

e — eh.

Tāpat jāispilda, kā 6. gabalā.

Birse reta. Leela rehta. Bezais rehž. Smehdē ehse.
 Ēs adatains. Maīsi ehd. Meita vēlē drehbes. Wel scho
 atmeni wehl! Dsehreenu dser. Dsehrwe lido. Mehriš flimiba.
 Puhrs mehrs. Dumschi meschi. Mehslus mehsh. Leela fehne.
 Tehws fehsh. Tēwi pasinu fen. Dsila leja. Uhdēni lehja.
 Spalwa lehja. Melis melo. Waldi mehli! Rehtaina feja.
 Semkopis fehja labibu. Saimneeks fehja maīsam galu.

§ 9.

i — ih.

Wahrbi ar ihsām patstānām:	Wahrbi ar steeptām patstānām:	Wahrbi ar ihsām patstānām:	Wahrbi ar grubstām patstānām:
pīle	pīhle.	stīga	stīhga.
līni		līka	
krīta		wīses	
silī		līkums	
minī.		līzīs.	

§ 10.

i — ih.

Tāpat, kā 6. gabalā.

Silī duhmi. Wanags nokehra sīhli. Utradu osola sīhli.
 Wīlis skraida. Kalejs wīhlē. Līhse wīhlē lakatu. Seme mīkla.
 Atmini manu mīhlu. Dūksha file. Sīhlis un sīhle putni. Pīhle
 pēld. Pīhpene seed. Pīls nodeguse. Rīhtu nahks weesi. Rītenis
 rit. Sīws grīb sīwi rīht. Saimneeks līhga puīsi. Raimineem
 usbrukusi wehdera līga. Ahbele līhka. Skolotajs līka lasīt.

§ 11.

u – uh.

Wahedi ar ihsàm patſtanàm:	Wahedi ar ſteeptàm patſtanàm:	Wahedi ar ihsàm patſtanàm:	Wahedi ar grubſtàm patſtanàm:
bura	buhra.	gluda	gluhda.
duzis		kuſt	
puki		ſuta	
ſukat.		put.	

§ 12.

u – uh.

Sàpat, kà 6. gabalâ.

Meita ſeen kuhli. Pahrdewu kuli miltu. Tu kuhli labibu. Zeli put. Puht ſtabuli. Gala ſahka puht. Upe ſekla. Uhpis putnis. Uhdni dſer. Uſ kapa kruſts. Zelmanâ aug kruhmi. Stipras kruhtis. Meita nopluhza puki. Puiſkas laiſch gaiſâ puhti. Sneegs kuhſt. Kukaini pa ſahli kuſt. Wezakeem dauds ruhju. Semneeki ehd rupju maiſi.

§ 13.

Atkahrtojums.

No ſekofcha gabala iſrakſti 1) wahrduſ ar ſteeptàm patſtanàm, 2) wahrduſ ar grubſtàm patſtanàm.

Leelais wehſis maſo kuhla, kam ſajauza uhdentinu. Behrni mahzas laſit, kuhree galwu kaſit. Jahnits gahja ſaku kert uſ to leelu behrſu birſi. Pahrnaht Jahnits raudadams, ſakits peeri iſbadijis. Lehni, lehni, wehjin puht, behrnam ſaldu meegu ſuht. No zelina ween paſinu bahra behrna tezejumu: baſas kaſjas, dſikas pehdas, pilnas gauſchu aſarinu. Lihſti, lihſti, tu, leetin, eſ par tewi nebehdaju.

Balfeeni.

Sadali fekofchos wahrbus balfeenôs.

Se-me, mal-ka, ap-se, ze-pu-ri-te, put-ni-ni, mala, lapa, lapfa, wafara, burtniza, flimiba, tirgotajs, spalwa, durwis, kalpone, balodis, sobens.

Mah-ja, seh-ka, pih-le, muh-ris, ehka, mehle, sible, mahfa, uhdens, ihlens, kahpuri, luhpa, tehwiya, ehdeens, swehri.

Kau-li, lai-pa, no-aut, pui-ka, mei-ta, meesis, kaudis, maife, tauki, apaut, aiseet, useet, kaite, seema, aufis, aita, eewa, jauniba.

Da-dsis, da-dschi, wadsis wadschi, spradsis, spradschi, daudskahrt, luhdseji.

Pui-schi, me-schi, muscha, kaschoks, kabschi, laschi, daschkahrt, meesch, paschi, beeschi.

Rak-sti, we-tschi, wista, wasflahwis, aprottschi, pastahsti, eerottschi, kahposti, masti, kluttschi.

Kan-na, bal-le, kem-me, panna, rullis, brilles, wanna, stelles, lellis, elle, balla, zinne.

U-ka, u-pi-te, o-la, oga, ezefchas, ala, alina, esers, eferneeks, azis, ogulaji, odi, aweetene.

Ufs, meets, rats, ods, auts, feets, stops, es, tu, mehs, juhs, gods, pods.

Leetas wahrds.

Norakstot paštrihpo leetas wahrds.

Saulite filda. Sneegs kuhst. Upes pahrluhst un ledus iſeet. Gaifs metas arween ſiltaks. Deenas top garakas, bet naktis ihsakas. Roki un ſahle ſahē ſalot. Putni dſeed un taiſa ligſdinas. Arajš ar tihrumā. Lopi atstahj kuhstis un dodas uſ ganibām

Wahrds, kaš apſihmē leetas jeb preekſchmetuš, ſauz par leetu wahrdeem.

Leetu wahrdi atbild uſ jautajumeem: kaš? ka? kam? ko?
kur?

Paſchwahrdi.

Iſrakſti, kà apakſchā eerahdits, papreekſch wihreeſchu, tad ſeeweeſchu wahrds, tablak – pilſehtu, kalnu, upju u. t. t. noſaukumus.

Jahniš, Marija, Peteriš, Juriš, Anna, Greeta, Salaze, Riga, Silaiš kalniš, Daugawa, Burtmeeku eſerš, Kaukaſu kalni, Zehſiš, Urala kalni, Baltijaš juhra, Auğuſtiš, Balmeera, Gauja, Kaſpijaš juhra, Balka, Jelgawa, Melnā juhra, Ladogaš eſerš, Peipuš eſerš, Wolga, Leepaja, Andrejš, Katrina, Leelupe, Oimeekſte, Marta, Cewa, Minna.

Wihreeſchu wahrdi: Jahniš, Peteriš, ...

Seeweeſchu wahrdi: Marija, Anna, ...

Pilſehtas: Riga, Zehſiš, ...

Kalni: Silaiš kalniš, Kaukaſu kalni, ...

Upēš: Salaze, Daugawa, ...

Eſeri: Burtmeeku eſerš, ...

Juhras: Baltijas juhra, ...

Paschwahrdus raksta ar leelo saktuma burtu.

§ 17.

Skolens – weenstaitlis.

Skoleni – daudststaitlis.

§ 18.

Galotne ns.

Ustrakti sekofchos wahrdus weenstaitli.

Skoleni – skolens. Puišeni – puišens. Svani –. Kasleni –.
Teleni –. Lahzeni –. Zahleni –. Pihleni –. Burkani –. Gani –.
Ehdeeni –. Pileeni –. Kalni –. Tschigani –. Welni –. Purni –.
Pulksteni –. Rihbeeni –.

§ 19.

Galotnes bs, ps.

Sobi – sobš. Kapi – kapš. Stabi –. Stilbi –. Stopi –.
Kobi –. Lopi –. Pagrabi –. Darbi –. Apgehrbi –. Zahrpi –.
Nedarbi –.

§ 20.

Galotnes gs, ks.

Logi – logš. Loki – lokš. – Draugi –. Koki –. Ragi –.
Ubagi –. Neeki –. Sirgi –. Augi –. Kungi –. Preeki –. Nagi –.
Lauki –. Deegi –. Wanagi –. Paraugi –. Zilveki –. Waigi –.
Sargi –. Karogi –.

§ 21.

Galotnes ds, ts.

Graudi – grauds. Jumti – jumts. Baldi –. Podi –.
Awots –. Radi –. Rati –. Tilti –. Zimdi –. Gadi –. Rakti –.

Strauti — Strasdi —. Akoti —. Odi —. Kalti —. Snoti —. Rahti —.
Sodi —. Lakati —. Ziltis — ziltš. Naktis —. Blaktis —. Kahrtis —.
Klehtis —. Uzis — a3š. Plezi —.

§ 22.

Galotne ūš.

Krusti — krustš. Masti — mastš. Kraſti —. Paġasti —.
Kakſti —. Pirkſti —. Stahſti —. Plaukſti —. Lakſti —. Schkirſti —.
Walfſis —. Wehſtis —.

§ 23.

Galotnes ūš, ſš.

Kauſi — kauſš. Behrſi — behrſš. Dahrſi —. Uſis —. Maiſi —.
Groſi —. Dſelſis —. Balſis —. Ilkſis —.

§ 24.

Galotnes ajs, ejs.

Stahditaji — Stahditajš. Zirteji — zirtejš. Dgotaji —.
Eedſihvotaji —. Jahjeji —. Brauzeji —. Kaleji —. Zetotaji —. Uraji —.
Sehjeji —. Skolotaji —. Kalnaji —. Zelmaji —. Pirzeji —. Zirgotaji —.
Rugaji —. Dſeedataji —. Bruhklenaji —.

§ 25.

Galotne ſch.

Zeli — zelſch. Wehji —. Kari —. Kumeli —. Zeli —. Meſchi —
meſchš.

§ 26.

Pamaſinaſchanas leetu wahrdi.

Galotne inſch.

Galds — galdinſch. Behrſš — behrſinſch. Dehls —.
Draugs —. Kruhms —. Sirgš —. Kumelſch —. Laukš —. Putnš —.

Swans -. Lops -. Koks -. Kalns -. Sahbaks -. Zelfch -.
 Pirtsis -. Kags -. Pods -. Seeds -. Semneeks -. Gans -.
 Stahds -. Rahts -.

§ 27.

Dahrsneeks - dahrs. Plostneeks - plosts. Zelnneeks -.
 Virtneeks -. Baldneeks -. Podneeks -. Kaksneeks -. Klehtneeks -.
 Darbineeks -. Wehstneeks -. Amatneeks -Katneeks -. Kadineeks -.

§ 28.

Atbildi pilneem teikumeem us sekofcheem jautajumeem.

Kas sweeds? Kas rej? Kas mahza? Kas mahzas? Kas lido?
 Kas welk wefumu? Kas ubago? Kas kal? Kas gana? Kas tek? Kas
 kuhst? Kas pelb? Kas aug? Kas stan? Kas weenmehr pukst?

Peemehrs: Sirgs sweeds.

§ 29.

Galotnes àm, èm.

Kam? Skolai - skolam. Kam? Eglei - eglèm. Meitai -.
 Leepai -. Cemai -. Mahjai -. Upei -. Karotei -. Mahsai -.
 Mahtei -. Dobei -. Spolei -. Gultai -. Celejai -. Sehnei -.
 Malejai -. Wehrpejai -. Mudejai -. Dseedatajai -. Pluhzejai -.
 Bahzejai -.

§ 30.

Galotnes â, ê, î, û, âs, ês, îs, ôs.

Kas?	-	Kur?	-	Kur?
Mahja	-	Mahjâ	-	mahjâs.
Upe	-	upê	-	upês.
Pirts	-			
Dahrs	-			
Meschs	-			

Preede	—
Virgus	—
Plawa	—
Wakars	—
Uzs	—

§ 31.

Sivis dšihwo (kur? — efers). Labibu glabà (kur? — flehts). Rudsus fehi (kur? — tihrams). Rahposti aug (kur? — dahrs). Wilki dšihwo (kur? — mefchi). Putni dseed (kur? — toki). Lopi mahjo (kur? — kuhtris). Peles dšihwo (kur? — alas). Skoleni raksta (kur? — burtnizas). Labibu ber (kur? — maifi).

Peemehrs: Sivis dšihwo eserâ.

§ 32.

Ihpafchibas wahrds.

Norakstot pastrihpo ihpafchibas wahrduš.

Skolens uszihtigs. Pehz darba falda dusa. Lehna zuhka dšilas faknes rok. Pehrnajs gads bij augligns. Bahrgi kungi ilgi nenvalda. Melns darbs, balta maiše. Labais draugs, kà zaurais trauks. Augstu toki ašnem wisi wehji. Lischkam falda mehle. Tufcha muza štan, pilna neštan. Wakarejas deenas neatgreesifi.

Wahrduš, kuri norahda preeksmeta ihpafchibas, šauz par ihpafchibas wahrdeem.

Ihpafchibas wahrdi atbild uf jautajume em: kahds? kahda? kufsch? kura?

§ 33.

Galotne ns.

Melni podi — melns pods. Launi behrni — launs behrns. Leetaini rudeni —. Bruhni širgi —. Šarkani lakati —. Dšelteni

deegi —. Sahlaini tihrumi —. Lepni kungi —. Smiltaini krausti —.
Miglaini rihti —. Kalnaini apgabali —. Gludeni akmeni —.

§ 34.

Galotnes **bs**, **ps**.

Labi darbi — labs darbs. Knapi apgehrbi — knaps
apgehrbs. Skahbi gurki —. Skarbi wahrdi —. Slihipi kalni —.
Schkihbi fokl —. Raibi lakati —. Skopi kaimini —. Klibi sirgi —.

§ 35.

Galotnes **gs**, **ks**.

Smagi wesome — smags wesome. Lihki ragi — lihks rags.
Swaigi augli —. Dahrgi apgehrbi —. Godigi puifeni —. Slinki
skoleni —. Ufzihtigi strahdneeki —. Bailigi saki —. Weseligi dsereeni
—. Mihligi tehwi —. Spehzigu wihri —. Sihki kustoni —. Laimigi
atradeji —. Rijigi swehri —.

§ 36.

Galotnes **ds**, **ts**.

Gahrđi ehdeeni — gahrđs ehdeens. Balti palagi — balts
palags. Zeeti reeksti —. Gludi zeki —. Saldi wihni —. Silti laiki —.
Slikti sirgi —. Plati tilti —. Ruhkti ahboli —. Bagati tirgotaji —.
Sahrti waigi —. Slihti noraksti —. Wezi tehwi — wezs tehws.

§ 37.

Galotne **fts**.

Karsti laiki — karsts laiks. Auzsti lakati —. Auksti mehji —.
Augsti kalni —. Mihksti spilweni —. Sihksti fokl —. Skaisiti
nami —.

§ 38.

Galotne fš, fš.

Beefi meschi – beefš meschs. Ufi sobi – afš sobš. Sausfi
škali –. Masfi brahli –. Wehfi rihti –. Greifi plezi –. Klufi wakari
–. Ibfii fihmuli –.

§ 39.

Galotne fch.

Dšili eferi – dšilfch efers. Mühli draugi –. Sali lauki –.
Apali galbi –. Strauji strautini –. Sahli ehdeeni –. Masini behrni
ni –. Sihzini krumini –. Teewini kocini –. Smalzini deedšini –.

§ 40.

Galotnes fchs, fchs.

Sposchi stari – sposchs stars. Gaischi logi – gaischs logs.
Tuffchi pagrabi –. Koschi seedi –. Droschi karotaji –. Braschi
sehni –. Plaschi lauki –. Tekofchi uhdeni –. Zumschi meschi –.

§ 41.

Leels – mafš. Jauns – wezs. Mihkts –. Teews –. Slapifch –.
Weegls –. Labs –. Kuhkts –. Bagats –. Zumschs –. Sekls –. Pilns –.
Sems –. Silts –.

§ 42.

Medus (kahds?). Ledus (kahds?). Kalns (kahds?). Wafaru
laiks (kahds?). Alkmens (kahds?). Nafis (kahds?). Gredfens
(kahds?). Burkans (kahds?). Kudens wakars (kahds?).

Peemehrš: Medus falbs.

§ 43.

Galotne àm.

Ram?

Ram?

Leelai mahjai – leelàm mahjàm. Jaunai meitai – jaunàm meitàm. Wezai mahtei –. Labai grahmatai –. Leelai upei –. Gudrai lapsai –. Plaschai juhrai –. Gaischai istabai –. Dahrgai drehbei –. Swehtai leetai –. Augstai preedei –. Kuplai eglei –. Salai lapai –. Bagatai semei –.

§ 44.

Galotne aïs.

Renoteizamà galotne: s. Baltš firgš.

Noteizamà galotne: aïs. Baltais firgš.

Labs tehws – labais tehws. Augsts koks – augstais koks. Dsilšch grahwis –. Auksts laiks –. Mihilšch brahlis –. Apalšch galds –. Strauifšch strautinšch –. Beefs meschs –. Noplauts tihrums –. Wezs arajs –. Labs dseedatajs –. Mihilšch skolotajs –. Wezs eedsihwotajs –. Peekufis zelotajs –. Ufzihtigs rawetajs –. Updomigs lasitajs –. Usmanigs klausitajs –.

§ 45.

Galotnes à, àš.

Renoteizamà galotne: a. Mihla mahte.

Noteizamà galotne: à. Mihlà mahte.

Jauna flehts – jaunà flehts – jaunàs flehtis. Škaišta bilde – škaištà bilde – škaištàs bildes. Dsila aka –. Leela pilfehhta –. Sarkana nelke –. Ufzihtiga meitene –. Seedoscha puķe –. Šlaidka egle –. Laba mahte –. Dahrga grahmata –. Usmaniga školneece –. Weza bloda –.

§ 46.

Galotnes â, ê, î, û, âs, ês, îs, ôs.

Kas? Kur? Kur?

Lihks behrs – lihâ behrâ – lihôs behrôs. Karsta pirts – karstâ pirtî – karstâs pirtîs. Dsilfch esers –. Auglîgs gads –. Tumscha nakts –. Tuffscha bedre –. Druhms meschs –. Bagata pilfehsta –. Zeeta klints –. Sala plawa –. Klufs wakars –. Slaita egle –. Gaischa istaba –. Swescha seme –.

§ 47.

Atbildi pilneem teikumeem uf sekofsheem jautajumeem.

Rahdâ juhrâ leeli wilni? Rahdâ nakti drihs war apmalдитеes? Rahdâs weetâs fakrahjas uhdens? Rahdôs meshôs dsihwo wilki? Rahdâs drehbês staigâ bagati laudis? Rahdâs drehbês staigâ nabadsigi laudis? Rahdâ krahfâ lakstigala? Rahdâ krahfâ wahrna?

§ 48.

Darbibas wahrds.

Norakstot pastrihpo darbibas wahrds.

Annina labpraht palihdseja mahtei. Wina masgaja traufus, aukleja maso brahliti, ustopa istabas, schuma, adija un wehrpa. Ja mahte kur Anninu fuhtija, ta aistezeja kâ irbite. Tehws wina rudeni aishweda uf skolu. Skolâ wina tschakli mahzijâs. Tur vina eemahzijâs lasit, rakstit, dseedat, rehkinat un sihmet. Mahjâs wina mahzija sawus masakos brahlus un mahfas. Wisi mihleja tschaklo meiteni.

Wahrds, kuri isteiz, ko preekfchmets dara, fauz par darbibas wahrdeem.

§ 49.

Ko preekschmets dara? – tagadne.

Ko preekschmets darija? – pagahadne.

Ko preekschmets daris? – nahkotne.

§ 50.

Tagadne.

a) Es tagad strahdaju,

Tu tagad strahdà,

Winsch tagad strahdà,

Wina tagad strahdà,

Wini tagad strahdà,

Winas tagad strahdà.

Loki wahrbus:

domat, walfat, godat, nehfat,

gahdat, runat.

b) Es tagad sihmeju,

Tu tagad sihmè,

Winsch tagad sihmè,

Wina tagad sihmè,

Wini tagad sihmè,

Winas tagad sihmè.

Loki wahrbus:

ehwelet, auklet, wihlet, ejet,

stabulet, meklet.

§ 51.

Ufraksti, ko katrs dara.

Strahdneeks (strahdat). Tshws (gahdat). Zilweks

(runat). Baldneeks (ehwelet). Gans (stabulet). Aukle (auklet).

Puifens (fkraidit). Swejneeks (makscheret). Muzeneeks

(stihpat) muzu. Meita (fijat) miltus. Kalejs (wihlet) dselji.

Peemehrs: Strahdneeks strahdà.

§ 52.

Nahkotne.

a) Winsch rihtu strahdàs,

Wina rihtu strahdàs,

Wini rihtu strahdàs,

Winas rihtu strahdàs.

b) Winsch rihtu sihmès,

Wina rihtu sihmès,

Wini rihtu sihmès,

Winas rihtu sihmès.

Loki wahrduš:
domat, walfat, godat, nehfat,
gahdat, runat.

Loki wahrduš:
ehwelet, auklet, mišlet, ežet,
stabulet, meklet.

3) Winſch rihtu lafiš,
Wina rihtu lafiš,
Wini rihtu lafiš,
Winaš rihtu lafiš.

Loki wahrduš:
rakſtit, taiſit, darit, kaſit, kaiſit, ſtahdit, praſit, gaidit, ſmaidit.

§ 53.

Uſrakſti ſekofchuš teikumuš nahkome:

Saule ſpihd. Sneegš kuhſt. Sahle ſato. Pukiteš ſeed.
Mahte ſtahda kaſpoſtuš. Semkopis ežè. Dahrſneekš dehſta pukèš.
Stradneekš ſtrahdà. Ganaš dſeed. Upite tek. Siwtinaš peld. Putnini
tſchirwina.

Peemehrš: Saule ſpihdèš.

§ 54.

Tagadne:

Mehš tagad ſtrahdajam,
Juħš tagad ſtrahdajat.

Pagahtne:

Mehš wakar ſtrahdajàm,
Juħš wakar ſtrahdajàt.

Loki wahrduš: jautat, feht, meklet, art, ežet, runat, ſihmet,
ſpehlet, ſtaigat.

§ 55.

Tagadne:

Winſch tagad maſgajaš,
Wina tagad maſgajaš,
Wini tagad maſgajaš,
Winaš tagad maſgajaš.

Pagahtne:

Winſch wakar maſgajàš,
Wina wakar maſgajàš,
Wini wakar maſgajàš,
Winaš wakar maſgajàš.

Loki wahrduſ: mahžitees, ſkatitees, runatees, ſchſirtees, ſmeetees,
leelitees, preezatees.

§ 56.

Galotne ž.

Uſrakſti, ko katrs dara.

Wilks (kaukt). Lauwa (ruhkt). Brauzejs (braukt).
Muſcha (ſihkt). Wahrna (kahrkt). Uhdeni (krahkt). Balodiſ
(duhkt). Iſchuhſka (ſchnahkt). Warde (kurkt). Meita (ſlaukt)
gowiſ. Bite (ſuhkt) medu. Gans (maukt) ſtabuli. Weztehws
(ſchnaukt) tabaku.

Peemehrs: Wilks kauz.

§ 57.

Galotne ts.

Iſtrihiti naſchi – iſtrihſ naſiſ. Noſkauti wehrſchi –
noſkautſ wehrſiſ. Aditi lakati. Iſleeti uhdeni. Gaiditi weeſi.
Noplauti lauki. Baroti lopi. Utraſti naſchi. Nolauſti koki.
Notraukti augli. Dehſtiti koki. Laſiti gabali. Iſſkaloti trauki.
Zepti kartupeli.

§ 58.

Peeweeno ar trekneem burteem drukatus wahrdinuſ pee
ſekofſcheem darbibaſ wahrdeem.

Pahr, rakſtit, runat, rakſt, raudſit, redſet, aut, raut.

Uſ, ſihmet, ſazit, ſeed, eet, fiſt.

Iſ, pehrt, ſpert, ſkreet, ſwejot, wehjot, ſtabſtit, ſinot,
ſmeet, ſuhkt.

Alif, ſweeſt, weſt, ſlihd, lihda, eet, ſeet.

Ut, riht, triht, ehſt, tehſt, tihra, ira, ezet, tezet, truhkt,
ruhkt, dara, duſa, braukt.

Ap, luhst, pluhst, prezet, rezet, piht, plaut, aut, putinat,
pufschot, domat, braukt, dehstit, gahst, gebrbt.

Peemehrs: Pahrrakstit, pahrrunat u. t. t.

Domu raksti.

§ 1.

Divas kafas.

Kas gahja pahr laipu? (divas kafas). Kahda bij laipa? (schaura). Ko neweena negribeja darit? (greesst zelu). Kas stary winàm iszehlàs? (kilda). Ko tàs sahka darit? (baditees). Kur vinas eekrita? (uhdeni).

§ 2.

Bite un balodis.

Kur weefuls eenefa biti? (upitè). Kas winu tikko nenoflihzinaja? (wilnis). Kas eeraudsija biti flihkstam? (balodis). Ko winsch darija? (peemeta bitei farinu). Kas usrahpàs us farina un isglahbàs? (bite). Kas gribeja noschaut balodi? (medneeks). Ko darija bite? (eedsela medneekam rokà). Kur schahweens aifgahja? (balodim garam).

§ 3.

Nolaidigais.

Kas gribeja zelt mahju? (kahds zilweks). Ko winsch faweda? (materialu). Ko winsch ar mahjas zelschanu darija? (weenmehr atlika us wehlatu laiku). Kas tà pagahja? (mehneschi un gadi). Kas notika ar winu paschu? (nomira). Baj winsch mahju uszehla? (neuszehla). Ko newajaga darit ar eefahktu darbu? (atlift).

§ 4

Swejneeks.

Kurp brauz swejneeks? (juhrâ). Kadehl winsch brauz? (swejot). Kà winsch brauz juhrâ? (droschi). Ar ko tam jazihnas? (ar

wehrtru un wilneem). Waj winsch no teem bihstas? (nebihstas). Tà droschi strahdajot, fo tas manto? (welf bagatu lomu).

§ 5.

Divi puikas.

Kas fehdeja pee galda? Ko wini darija? Kas dega uf galda? Kas nejausch norahwa lampu semê? Kas notika ar lampu? Kas aisdegàs uf grihdas? Pehz ka weens puika sahka fleegt? Ko darija otrs? Ko winsch ar to darija? Kas notika ar uguni? Kas bij glahbta?

Divi puikas. Mahzijàs. Lampa. Weens puika. Saplihsa. Petroleja. Pehz palihga. Pakehra mehteli. Usmeta ugunij wirfû. Noslahpa. Mahja.

§ 6.

Bites.

Kas ir bite? Ko wina dara ar snukiti? Ko ta sagatawo no puku sulas? Kas ir trani? Rahdi tee ir? Waj wini ari medu nes? Ko wini dara? Zif ilgi darba bites zeesch tranus? Ko pehz tam darba bites dara ar traneeem?

Kutainis. Suhz puku sulu. Medu. Bischu tehwinî. Drušku refnaki par darba bitem. Nenes. Skraida un ehd medu. Kamehr tam daudf darba. Nonahwè.

§ 7.

Sirneklis.

Ko sirneklis taifija pee preedites sareem? Kas notika ar tihflu? Waj sirneklis meta darbu meerâ? Zif reises tà winam bij jahstrahdâ? Rà winsch pehdigi nostiprinaja tihflu?

Tihflu. Wehsch norahwa. Nemeta. Wairak reises. Tà, ka wehsch to wairs newareja saplehst.

§ 8.

Salihdsinajums.

Rahda ir upe eefahkumâ? Kas tai tahtak peeweenojas?
Ko tàs dod upei? Rahda zaur to top upe?

Rahdas wehl tawas sinaschanas? Ko tu arween dari?
Kas zaur to noteek ar tavàm sinahschanàm?

Masina un sekla. Peetekas. Wairo uhdeni. Leelaka un dsilaka.

Masas. Mahzos klast. Wairojas.

§ 9.

Putni.

Rahdâ zeemâ dsihwoja dauds putnu. Palaidni behrni
ispostija winu ligdsas. Putni aislaidàs zitur. Zahri noehda
kokeem seedus un auglus. Nu behrneem wairs nebija ne
ahbolu, ne ogu.

Kur dsihwoja dauds putnu? Kas ispostija winu ligdsas? Ko darija
putni? Kas noehda kokeem seedus un auglus? Ka behrneem wairs nebija?

§ 10.

Puika un taurinsch.

Juris gribeja nokert taurinu. Taurinam pakal skrejot un
us to ween skatotees, winsch ne-eewehroja, ka linu mahrs
preekschâ. Juris skreedams eekrita mahrkâ, bet taurinsch
aislaidàs projam.

Ko Juris kehra? Kas gadijàs zelâ? Us ko ween Juris skatijàs? Ko
winsch ne-eeraudsija? Kur Juris skreedams eekrita? Kur palika taurinsch?

§ 11.

Bezais dahrsneeks.

Rahdreif puika redseja, ka septindesmit gadus wezs
dahrsneeks sehja ahbeles, pluhmes un bumbeeres "Rahdek tu

par wolti puhlees", teiza puika: "tewis wairs nebuhs pasaulê, kad no tàm fehklàm, fo tu fehj, isaugs koki, un tew no sawa darba neatlefs nekahda labuma". Wezitis atbildeja: "zilwekam naw japuhlas tikai preeksch fewis ween. Ja ari ziti baudis mana darba auglus, tad wolti ne-efmu strahdajis".

Ko wezs dahrsneeks darija? Kas pee wina peenahza? Par kahdàm puika nosauza wezischa puhles? Kas no fehklàm tik drihs neisaugschot? Kas dahrsneekam neatlefschot no wina darba? Waj wezitis peekrita puikas domàm? Preeksch ka ween zilwekam ne-efot japuhlas? Waj wolti winsch buhschot strahdajis? Kas baudischot wina darba auglus?

§ 12.

Nespehka wara.

Pee Daugawas reis nosehdos

Sem stahwàm krašta seenàm,

Uf uhdens lahsem skatijos,

Kas pil tur naktim, deenàm.

Un neeka uhdens lahsites,

Kas nerimdamas krita,

Ar laiku dsilas dobites

Wiszeetâ klinti sita.

Ko schaubitees par nespehku

Leels darbs kad wahjam darams!

Zaur pastahwigu zihninu

Nekas naw neufwarams.

Pee kuras upes reis zelneeks nosehdas? Rahdi tai weetâ bij krašti? Kas tur weenmehr pileja no krašta? Rahdas ir uhdens lahses? Rahda ir klints? Ko uhdens lahses tomehr issita zeetâ klinti? Par ko naw jafschaubas? Zaur ko nekas naw neufwarams?

Sistematisks Diktats

Sastahdijis
J. Kuhķis

Pirmá daļa

1. Beenkahrſchu patſkanu un lihdsſkanu ſakopojumi.

Labam laba ſlava. Gudriba labaka par ſeltu. Ka mekleja, ta dabuja. Kas melo, tas ſog. Kur zep, tur pil. Jo dod, jo grib. Ko pelnījis, to dabujis. Mute ir, ſobu nav. Kad notīzīs, tad wiſi gudri. Ka newar zelt, ta newar neſt.

2. ai, au, ei, o, ee, ui.

Beenam maiſe, otram raiſe. Nauda grib ſkaitama. Jauna ſlota labi ſlauka. No meega maiſi nezep. Slinkai meitai maſ darba. Puika ſkraida pa lauku. Lini ſeed ſileem ſeedeem. Maiſite jataupa ſeena laiſam. Uri wezam kōkam peeaug ſari. Sweiki, draugi, ſweiki, beedri!

3. g, ģ, k, n, r.

Mullam mulka alga. Sunam ſuna tiziba. Kugis peld pa upi. Kakis zimdeem peku neker. Launam launi darbi. Jo kaķi glaud, jo kupri zel. Kaiminam labi wegi. Kakim gari nagi. Saglam ſagla alga. Nedelai ſeptinas deenas. Pilna laiwinā baltu kundſinu. Logam jaunās enges. Mullis kà pulkis: kur dſen tur leen. Geķi katrs pulgo. Silkes un renges ir ſiwis. Skuķis ada ſekes.

4. ſch, ſch, ſt, dſ, dſch, tſch.

Schagatas un baloſchi ir putni. Dſenis un dſegufe arī putni. Olai ir tſchaumala. Kas tſchukſt, tas melo. Spradſchi kaitīgi. Wajadſiba peespeesch pelnit. Diwi teli, tſchetras aſtes (Mihkla). Pogas pirk dutſcheem. No preeschu tſchakarniem tecina darvu. Dſelſchneem un dadscheem aſas adatas. Dascheem kokeem ſkaistas lapas. Seſchi un tſchetri ir deſmit.

5. a – ah

Ihſas patſſanas.	Steeptas patſſanas.	Grubſtas patſſanas.
Grava.	Grahwiſ.	Grahbekliſ.
Wara.	Wahrna.	Wahrıt.
Mati.	Mahte.	Mahzit.

Rahdi man uguni! Wiſi mani radi raud. Kam tu mani mahni? Mana mahſa maſa. Tew gari mati. Sauz wina mahiti! Kurpneekſ nopirka ahdu. Eſ adu zinduſ. Wakar ſtipri ſala. Mahte ſahla galu. Eſ mahku laſit. Brahliſ paſaudeja naudaſ maſu. Koka lapa ſala. Mahte lahpa ſeki. Klauſi, ko wezaki ſaka! Wakar ſahka ſeenu plaut. No mahla taiſa keegeluſ. Dſirnamneekſ mala rudſuſ. Juris gana kaſaſ. Wakar bija kaſaſ. Kareiwji nahk no kara. Muſcha kaſra uſ medu. Ne tſchaka, ne graba. Puiſiſ grahba miltuſ. Mahte kaſha peenu. Meitaſ kaſa ſeenu.

6. e – eh

Ihſas patſſanas.	Steeptas patſſanas.	Grubſtas patſſanas.
Dſert.	Dſehrwe.	Dſehreenſ.
Wel!	Wehli! (no wehlet).	Wehl.
Kreſkſ.	Krehſla.	Krehſkſ.

Upiteſ ſeklaſ. Mahſa nopirka puku ſehklaſ. Gailitiſ zehla arajinu. Puiſka atrada naſi uſ zela. Meitene tehju lehja. Gaujaſ leja loti jauka. Semkopiſ ſehja labibu. Winam rehtaina ſeja. Wehlu tew labu laimi! Eſ wakar wehlu akmenuſ. Wel ſcho akmeni wehl! Waldneekam dod meſluſ. Puiſchi wed mehſluſ. Mahte nopirka drehbi. Kam tu drebi? Pele teka pa ſemi. Kaimini mani pehla. Neweena nevaſag mehdit. Medneekſ bija medit. Kaſ tewi mahzija laſit? Wezee

tehwí fen aismigufchi. Waldi mehli! Meli katrs pulgo.
Kareinvjam rehta nedara kauna. Schi birse glufchi reta.

7. i – ih

Ihsas patfkanas.	Steeptas patfkanas.	Grubstas patfkanas.
Willis.	Wihle.	Wihle (drehbju).
Sile.	Sihle.	Sihlis.
Rit.	Riht.	Riht (nahf. deena)

Lini seed fileem seedeem. Es makschereju un iswilku
lihni. Loki lihki. Kur tu liki grahamatu? Wisbulitim sili seedi.
Medneeks noschahwa sihli. Es pinu garu pihni. Riteni rit.
Riht eefchu uf pilsehtu. Waldneeks dod likumus. Upe met
lihtumus. Wehrsis apgahsa sili. Baj tu esi redsejis sihli? Kaleji
wihleja dselsi. Mahsa wihleja lakatu. Wijolei stihgas. Zaur
meschu dsen stigas. Ur krihtu raksta. Es kritu un saplehsu
schkihwi. Namdari taifa pili. Suns nokehra pihli. Weenu
brihdi leetus lihst, otu faule spihd. Baj tu bridi zaur upi? Pa
upi eet wisas. Beztehws walkaja wihses.

8. u – uh

Ihsas patfkanas.	Steeptas patfkanas.	Grubstas patfkanas.
Upe.	Uhpis.	Uhdens.
Kuls.	Kuhla (no kult)	Kuhlis (labibas).
Krusti.	Kruhmi.	Kruhtris.

Pa upi peld pihles. Medneeks noschahwa uhipi. Zeli
put. Puht wehjin, dsen laiwinu! Tehws nopirka kuli miltu.
Plahweja seen kuhli. Tu wakar kuhli rudsus. Meesneeks trin
duhzi. Schuweja nopirka duzi pogu. Sirneklis nokehra muschu.
Muhfchu dsihwo, muhschu mahzees. Gani kuhra ugumi. Kura
ir tawa mahja? Semneeki ehd rupju maissi. Tehwam dauds

ruhpu. Lauf koku pufchu! Es puhfchu stabuli. Wezi laudis teiz, ka esot redsejufchi puhli. Mahfa noplufza puki. Rugim balta bura. Burwis sobus buhra. Zukurs kuhst pamafam. Melo, ka aufis ween kufst.

9. Atkahrtojums.

Lahzis mescha swehrs. Kakis iflazis peenu. Man pasuda nafis. Sirgam leelas nahfis. Dgles wehl kwehlo. Alifwel to akmeni! Saimneeks pawehl puifim strahdat. Zuhka apgahfa fili. Pa fkursteni nahf fili duhmi. Puhzes un uhpji ir putni. Nifnam funam faplehfsta ahda. Apfeen fcho wahti ar wati! Zihna ufturnas deht pafthaw ftarp wifseem dsihrneekteem. Sakis, luhk, guk aif zina! Wakar plahwa feenu. Ta plawa jau noplauta. Brahlis nopirka kahlu rengu. Es aptalu kumelinu.

10. ll, mm, nn.

Puika ftrehba panas. Kalpone fpodrina pannas. Minna plauj feenu. Podneeki mina mahlus. Anna flauc gowis. Kanna peena pilna. Bali, bali, griku druva! Meita ees uf balli. Wina aptina fchalli ap galwu. Schis fellis leels melis. Emma nopirka kemmi un krelles. Tehwam filas brillis. Dahrsneeks fehj dillis. Zuhka ehd no files. Zinni leeto ftahrdneeki. Noroz fcho zini! Mana maife naw nekahda manna. Es nule ka uftraftiju nulli.

Leetas wahrds.

11. Pafchwahrdi.

a) Jahnis un Dahwis ir wihreeschu wahrdi. Marija, Zuhle un Greeta ir feeweeschu wahrdi. Mani fauz Andreju

Leepinu, bet manu draugu Krīschu Pūrmali. Zehsis, Walmeera un Waska ir pilsehtas. Rīga atrodas pee Baltijas juhras. Daugava ir upe. Gauja istek no Alauksta esera. Krimulda, Sigulda un Turaida ir eewehrojamas saweem dabas jaukumeem. Dseefmina mana isdomata, walodina Deewa dota. Wezo latweeschu deewi bija: Pehrtons, Pihkols un Potrimps. Ar Deewu, Salaza, kas manus brahms eeksch wilau schuhpulischeem aijaji! (Aufeklis). Deews, swehti Dsimteni!

b) Muhsu mahjas fauz Kalna-Preedeni. Lejas-Preedenu fainneeku fauz Jahni Kaulinu. Jaun-Peebalga un Wez-Peebalga ir Widsemes pagasti. Leel-Salaze, Mas-Salaze un Ustj-Dwinsta ir draudses. Wakar-Eiropa atrodas no mums uf wakareem. Seemel-Amerika un Deenwidus-Amerika saweenotas zaur Widus-Ameriku.

12 a. ns, bs, ps.

Puisens – puiseni.*) Ehdeens – ehdeeni. Pileens – pileeni. Sobs – sobi. Kaps – kapi. Stabs – stabi. Tahrps – tahrpi. Robs – robi. Lops – lopi.

Skolēni raksta. Skolēns raksta. Kur pawedeens, tur kamols. Bredsens laulibas sihme. Uguns naw puke. Mahsai fahp sobš. Stops ir trauks. Zirwjam isbiršis robs. Ko tu stahwi, kà stabs? Lops ehd sahli. Kudens ir gada laiks. Kalps kalpa welns. Darbs daritaju mahza. Manam kaiminam ir kaslens, telens un pihlens. Tahrps grausch koku. Krusta stabs un Krīstus kaps tureti par swehteem.

* abi wahrđi reisē diktejami

12 b. gs, ts.

Logs – logi. Loks – loki. Deegs – deegi. Aploks – aploki.
Karogs – karogi. Trauks – trauki.

Ubags luhds dahwanas. Sirgs mahjas kustons. Istabai
leels logs. Taisns, kà sirga loks. Kam nags, tam maisē. Schis
lauks leels. Gailis wistu kungs. Turks ir zilveks. Deems
zilveku fargs. Taisns, kà abscha rags. Teems koks weegli
lokams. Meegs nabaga manta. Ko kungs leek, to kalps dara.
Kur basniza, tur frogs naw tahlū.

12 e. ds, ts.

Grauds – graudi. Rads – radi. Rats – rati. Ods –
odi. Nakts – naktis. Klehts – klehtis. Pirts – pirtis.

Galds ir istabas leeta. Rijai nodega jumts. Wafaras
nakts ihfa. Parahds naw brahlis. Behnam behrna prahts.
Zimds filda roku. Eduards wihreeschu wahrds. Pilna klehts
baltu wadschu. Bads flinkuma brahlis. Amatam selta pamats.
Kur pods stahw, tur melnums paleek. Gods eet pa zelu, negods
pa zela malu. Kam wahja firds, tas lai fargas no karstas pirts.

13 a. fs, fs.

Behrs – behrsi. Maifs – maifi. Dahrs – dahrsi. Bals
– balsis. Afs – afis. Atbals – atbalsis.

Winam skana bals. Sofs peld pa upi. Man sah p aufs.
Ais dahrsa aug behrs. Schis dahrs peeder kaiminam. Kur
dselss, tur ruhfa. Gais tihrs. Bezais gros pasudis. Kam
peeder schis kaufs? Debess skaidri sila. Zeeminam bij tschakls
sirgs un pulkstens pee ilks. Maifs pilns labibas.

13 b. sts, fch.

Krusts – krusti. Mastš – masti. Walstš – walstis. Zelfsch – zeli. Zelfsch – teli. Kumelfsch – kumeli. Sarinsch – sarini. Zelinšch – zelini. Ganinsch – ganini.

Brahlam fahp pirkstš. Bads flinka ahrstš. Schis ir skolneeka rakstš. Kreewija leela walstš. Kumelfsch škraida. Wehsch puhšch. Strautinsch tschalo. Rugim flaitš mastš. Plostš peld pa upi. Putninsch gul uf sarina. Sneedsinsch sniga, putinaja. Muhsu pagastš naw leels. Tas kraštš stahws. Schis stahštš loti jauks. Uf kapa krustš. Zelfsch nebija wifai garšch. Rails kà pirkstš.

14. ajs, ejs.

Skolotajs – skolotaji. Zelotajs – zelotaji. Dseedatajs – dseedataji. Kalejs – kaleji. Bahjejs – gahjeji.

Skolotajs mahza. Urajs ar. Kalejs kał. Brauzejs brauz. Andrejs ausch. Ratš sawas laimes kalejs. Wanags laupitajs putns. Linu wilzejs welk linus. Sirga mekletajs atrada suduscho sirgu. Seena plahwejs beidsa plaut. Kawetajs istraveja nesahles. Wanags galas kapatajs. Strasdinsch naschu puzetajs. Sakits trauku masgatajs. Rakis kreima laisitajs.

15. am, àm, èm.

Meitai – meitàm. Mahjai – mahjàm. Leepai – leepàm. Upei – upèm. Ahbelei – ahbelèm. Mahtei – mahtèm.

Utàm beesa wilna. Rokam stipras faknes. Pahr upèm taifa tiltus. Juhrneeki brauz pa juhràm. Kalejam melnas rokas. Kosèm škaišti seedi. Puhzèm aši nagi. Seemu brauz ragawàm un kamanàm. Darbam šwehtiba, flinkumam lahštš. Skolneekam jabuht paklausigam. Skolotajs eedewa skolneezèm

burtnizas. Tēhvs greesch rikām, mahte aprikām. Brauzejam nokrita zepure. Brauzejām ap galvām bij balti lakati. Plahwejam afa isfapts. Ari plahwejām afas isfaptis.

16. a, e, i, u – â, ê, î, û.

Raiminam weza mahja. Mahjâ dsihwo zilveki. Daugava leela upe. Upê skaidrs uhdens. Sivis dsihwo uhdeni. Meita nes uhdeni. Muscha kahra us medu. Muscha eestiga medû. Masee speesch klehpi, leelee firdi. Sirdi asinis. Leez rokas klehpi, kar sobus wadsi. Puika skreen pa ledu. Sirgi eeluhsa ledû. Mutê medus, firdi ledus. Kas pratâ, tas mehles galâ. Kalpone kurina uguni. Nebas pirkstus uguni. Ne katrs, kas pirti dsimis, mahk pirti kurinat. No meega maisi nezep. Meegâ reds sapnus. Meita eet us tirgu. Puischi bija tirgû. Kas rokâ, tas mutê. Gala blodâ, bloda supâ. – Zilveks lainvâ, lainva uhdeni. Puht ragâ, brauz mahjâ.

17. as, es, is – âs, ês, îs, ôs.

Raiminam jaunās mahjas. Mahjās dsihwo zilveki. Upes dsilas. Upēs dsihwo sīvis. Winam stipras kruhtis. Sirds pukst kruhtis. Meschōs dsihwo svehri. Pukes aug dobēs. Dahrsneeks taifa dobes. Kad azis fahp, tad duhmeem waina. Sveschi duhmi azis kosch. Tschiganu kruhmōs nenokersi. Prahts debests, deguns pelnōs. Greesa greesa rudsischōs, paipalina kahrklinōs. Eserōs, dihkōs un juhrās dsihwo sīvis.

18. Atkahrtojums.

Rihts.

Gaisma swihst. Nakts ehnas nosuhd. Saule uslez un nes gaismu wisai pasaulē. Wehisch aisdēn miglu. Kasas pilites spihgulo sahlē. Putnini preezigi dseed un swilpo kokos un

kruhmõs. Arajõ atstahj gulas weetu un eet pee darba. Ganinõsch
isdsen gowis no kuhts. Lopini dodas uf ganibàm. Jahnitis,
Kahrilitis un Mildina wehl gul. Drihs ari tee zelsees augschâ un
teiks mahtei: "Labriht!"

Ihpafchibas wahrds.

19 a. ns, bs, ps.

Melns pods – melni podi. Dseltens deegs – dselteni
deegi. Labs darbs – labi darbi. Slihps kalns – slihipi kalni.

Melns darbs, balta maife. Jauns koks weegli lokams.
Dseltens firdsinfch Gauju breen. (Mihkla). Labs draugs, reta
manta. Muhsu sirgs klibs. Mahjai slihps jumts. Rudeni bija
miglains un leetains laiks. Meitai raibs lakats. Labs naw bef
launa.

19 b. gs, ks.

Smags wesus – smagi wesumi. Uszihtigs stradneeks –
uszitigi stradneeki. Lihks loks – lihki loki.

Bailigs, kà sakis, manigs kà kakis. Schis koks lihks.
Bahrgs kungs ilgi newalda. Sirgs derigs kustons. Schodeen
jauks laiks. Wilks rijigs. Schihds wiltigs. Schis gredsens
dahrgs. Kas wainigs, tas bailigs. Smaigs peens wefeligs.
Taws brahlis flinks skolneeks.

19 c. ds, ts, zs.

Gahrds ehdeens – gahrdi ehdeeni. Zeets reekfts – zeeti
reekfti. Wezs tehws – wezi tehwi.

Zeema kukulis gahrds. Jo dahrgs, jo labs; jo lehts, jo
flikts. Jauns ar spehku, wezs ar prahtu. Behrnam falds meegs.
Stalts breedis dschra pee upes. Wezs mesgls gruhti raifams.
Slikts behrens tehvam ruhkts ahbols. Amats netop lamats.

Ram labs draugs, tas bagats. Zilvēks lai ir glihts, palidzīgs un labs. (Auseklis).

20 a. šs, fš, stš.

Ušs sobens – aši sobeni. Beess meschs – beesi meschi. Ihsš sihmulis – ihši sihmuli. Sihšsts koks – sihšsti koki. Mihšsts spilvens – mihšsti spilveni.

Schis nasis loti ašs. Brahlis wehl mašs. Wafaru karšts laiks. Seemâ aukšts laiks. Schis kalns augšts. Rudeni laiks wehšs. Zelfch tagad faušs. Rudens wakars klušs. Ihsšts draugs reta manta. Sche aug beess meschs. Mašs, mašs wihrinšch, ašs, ašs zirwitis. Augšts kungs, augšts sirgs.

20 b. fch, fchs, fchs.

Dsilfch esers – dsili eseri. Mihlfch draugs – mihli draugi. Tulfchs pagrabs – tulfchi pagrabi. Gaischs laiks – gaischi laiki. Sposchs stars – sposchi stari. Dischs ofols – dischi ofoli.

Muhfu esers dsilfch. Meitai koschs wainags. Uif dahrs aug dischs ofols. Tulfchs trauks štan. Leels garfch wihrs, fchkehrsam kreklis. Kur flapsfch, tur wairak leet newajaga. Pa lodsinu sposchs faules stars. Apalfch puisis es usaugu, apalfch manis kumelinis. Neezigs salfch asninsch leed is semes.

21. ais (ajs).

Labs tehws – labais tehws. Augšts koks – augštais koks. Dsilfch grahwis – dsilais grahwis.

Wezais arajs. Mihlais školotajs. Labais mahzitajs. Ušzihīgais kalpotajs.

Školotajs mahza. Školotais dehls gudrs. Dehštaitais koks nokaltis. Roku dehštaitajs ta weetâ dehsta zitu. Lopu

barotajs dod sirgeem feenu. Barotais wehrsis nokauts. Stahstitais notikums ir pateesiba. Pasaku stastitajs behrneem mihsfch. Sehnotajs sehno. Sirga mekletajs stastija, ka sudufchais sirgs atrasts. Kunatais wahrds isgaiša. Kunatajs isteiz sawas domas skaidri. Kawetajs raweja nesahles. Israwetais tihrums atkal peeaudsis nesahlem. Pulkstena ihšais rahditajs rahda stundas, bet garais rahditajs minutes. Rahditais zefsch wed us pilsehtu.

22. aks, akais, (ajs).

Selts dahrgaks par sudrabu. Meegs saldaks, nekà medus. Dsols stipraks, nekà behrs. Seemu aukstaks laiks, nekà rudeni. Uhdens wiswefeligakais dšherens. Uwota uhdens ir wisfkaidrakais. Sakis wisbailigakais kustons. Labs mudinatajs ir pusdarba daritajs. Mehnesš sposchaks, nekà swaigsnes. Saule wisšposchakais spihdeklis. Tehrauds zeetaks par dselši. Dimants wiszeetakais kermens. Guletajs šapno. Lapsa wiltigakais kustons. Pawafars jaukakais no wiseem gada laikeem. Isplatijums ir wisplaschakais. Zelotajs zelo. Rihts gudraks, nekà wakars. Lakstigala dseedatajs putns.

23. a, as, à, àš.

a) Man jauna grahmata. Mana jaunà grahmata pasudufši. Budriba labaka par seltu. Šchi ir mana labakà draudsene. Weseliba wisdahrgakà manta. Labam laba flawa. Labà roka spehzigaka, nekà kreišà. Spehzigakà puse ir arween uswaretaja. Pele kahriga. Kahrigà pele nokerta. Dsimtene wismihlakà weeta pasaulē. Riga ir leelakà un eewehrojamakà Baltijas pilsehta.

paklaufigam un uszihtigam. Ari skolneezem jabuht paklaufigam un uszihtigam. Putni rudeni zelo us siltam semem. Siltam laikam nahkot tee atkal atgreeschas. Esis apaudsis asam adatam.

26. Atkahrtojums.

Plawas.

Plawas mehdz buht gan zeetas, gan staigas. Staigas plawas ir ta sauzamās purwa plawas. Staigās plavās aug asa uhdens sahle. Wislabakās ir upmalu plawas, kas pawafarōs pahrepluhst. Pluhdu uhdens plawas apmehslo augligam duhnām un glotām. Te tad aug beesa sahle ar daschadām skaisām pukitēm. Skaisis isfkats tahdai plawai. Upmalās audsis seens smarscho patihkami. Schis seens ari garschigaks un sachtigaks, nekā zeetais purwa seens.

Pehz "Skola."

Skaitla wahrds.

27. ais, (ajs), ds.

Pirmais dsirnawās, pirmais mal. Dewini amati, desmitais bads. Krahsotajs krahsu grihdu. Dezembris dimpadsmitais mehnesis. Peektais ritenis leeks. Tu esi pirmais skolneeks, bet winsch pehdejais. Novembris weenpadsmitais mehnesis. Linu stahditajs pahrnahza. Schodeen tschetrepadsmitais aprilis. Labais draugs, kā zaurais trauks. Gada pehdejā deena ir trihsdesmit pirmais dezembris.

28. à, às, â, âs.

Roks nekriht us pirmā zirteena. Pirmā deenā Deems radija gaismu. Weena roka tuksha, otrā nekā. Treschâ stundâ mums buhs lasischana. Schi jau ir otrā stunda. Nedelas septitâ

deena ir festdeena. Rihst buhs dewitâ fwehtdeena preeksch Leeldeenam. Mans brahlis dewitâ gadâ. Desmitâ gadâ es fahku eet skolâ. Trijâs nedelâs man jabeids darbs. Schi jau ir treschâ nedela. Mana mahsa tagad treschâ gadâ. Pagahja pirmâ deena, peenahza otrâ. Kosch weenâ pirfstâ, kosch otrâ, — abi fahp. Pehz festâs deenas nahk fwehtdeena. Divdesmit peektâ dezembrî mehš fwinam Seemas-fwehtkus. Zik deenu ir no divdesmitpeektâ dezembra lihds gada beigam?

Beetneeka wahrds.

29. ds, ts.

Parahdi, kahds tew spalvas kahts. Kahds kungs, tahds kalps. Behrnam behrna prahts. Pats gans, pats wilks. Tehws taupigs, dehls tahds pats. Kahds kublinsch, tahds wahzinsch. Schitahds darbs neder nekam. Kahds putns, tahda spalwa. Pastalneeki danzo, zits ar kurpëm, zits ar sekëm, zits ar basam kahjam.

30. am, àm.

Manàm tehvam dauds grahmatu. Manàm pukëm skaissti seedi. Tawàm pukëm zeeta seme. Winàm wajag labas kopschanas. Tawam brahlam dauds darba. Winam wajag palihga. Es sawàm grahmatàm apliku papirus. Dehls palihds sawam tehvam. Schahdàm tahdàm tenkàm newar tizet. Tawàm mahjam leeli logi. Waj tawam tehvam ir mahja? Kas dauds grib, tam mas teek. Tam eglëm dauds tscheekuru. Schàm divàm fehtàm jarok jauni stabi. Kuram mehnesim wismasak deenu? No kuràm mahjam tu nahz skolâ?

31. Atkahrtojums.

Dsimtenei.

Par wifam semem pasaulē
Wisdahrgakā tu, dšimtene,
Ar sawām salām birstalām,
Ar sawām druwām bagatām.

Kas tewi karsti nemihlo,
Naw wehrts, ka tewi apdsihwo.

Lapas Mahrtingsch.

Darbibas wahrds.

32. at, et, it, ut.

Bads mahza strahdat, aukstums tezet. Akls aklam newar zelu rahdit. Wifu newar dabut, ko azs reds. Eht lehti, pelnit gruhti. Leelu akmeni gruht kustinat. Ola grib wistu mahzit. Pret straumi gruht peldet. Ar gudru prahtu war wifu padarit. Wifu newar weenā krehslā fehdet. No ligsdas war redset, kahds putns eekschā. Par ko pirkstus dedsinat, kad ir stangas. Kas zuhkai dos kartupekus dehstit. Kas dauds grib finat, tam newajag dauds gulet.

Tagadne.

33. ž, (ns, ds, ts).

Pehrkons ruhza. Pehrkons ruhž. Man saplihša loga ruhts. Pirz sihmuli! Pirts – faimes wefeliba. Wahrna tup uf kahrts un kahrž. Gans trenž lopus. Bite suhž medu. Raiminam jauna kuhts. Katrai labibai sawads grauds. Schihds brauz. Schi ir sahpiğa wahts. Leetus sahł liht: wahž seenu kopā. Sunis lehž par fehtu. Mans nasis lehts. Wilki kauž. Mahte fauz meitu. Puifis leez lokus. Muscha sihž sirneklā tihklā. Sihds

dahrga preze. Karâ leelgabali duhz. Welz tu, es bihdifchu. Wehls wakars. Mehnefis uslez un aizina uf dufu. Salbs meegs apkampj zilweku. Birses wehjâ lehni schalz.

34. à, è, (â, ê).

a) Budrais staigâ ar apdomu. Sirgs eegrima staigâ purwâ. Meita fijâ miltus. Namdaris dsen wadsi fijâ. Pirms domâ, tad runâ. Tawa runa man patika. Sawâ runâ tu isteizi prahtigos domas. Muzeneeks stihpâ muzu. Kalejs taifa stihpâ zaurumu. Katrâ leetâ padoms der. Schi leeta ir dahrga. Leeta to ar apdomu. Winsch ir leelâ godâ. Godâ sawus wezakus. Godigs zilweks arveen runâ pateesibu.

b) Nukle auklê behrnu. Mahte mutê behrnu. Mutê sobi. Sihlneeks sihlê. Dsola sihlê leels kodols. Kalejs wihlê dselsi. Swejneekam nebij faufuma ne wihlê. Meita wihlê lakatu. Tehwam leela pihpe. Winsch eebahsch pihpê tabaku, aisdedsina to un tad pihpê. Skolens sihmê mahju. Kas tawâ sihmê rakstits? Celej glahsê peenu! Schihds glahsê logus.

Tagadne un pagahntne.

35. as, âs, (âs).

Rihhta darbi schkiras. Draugi wakar schkirâs. Skolenus eedala skirâs. Tew agrak labi klahjâs. Râ tew tagad klahjas? Klajâs weetâs pubsch stipri wehji. Brahlis pirmaf masgajâs un tagad atkal masgajâs. Apini wijas ap meeteem. Tschuhfka aprijâs ap kahju un eedsehla. Wijâs eepihiti roschu seedi. Jaunee gaili kaujas, wezee skatas. Nukle stabstija pasqzinu un behrni gahrdi smejiâs. Wini wehl tagad smejas. Mans brahlis tagad nodarbojas ar semkopibu. Wezee latweefchi nodarbojas ar semkopibu un sweju. Leelas kâ gailis laktâ. Leelâs meitas

ausch, masās ada. Leelās upēs leelas siviš. Tur senlaikos us
kalna pils stalta lepojās, pahr mescheem un pahr lejām lihds
juhrai skatijās.

36. am, àm.

Mehs tagad strahdajam un ari wakar strahdajām.
Mehs gan aram un sehjam, bet Deewš dod fwehtibu. Mehš
juhš wakar meklejām, bet newarejām atrašt. Mehš godajām
sawus wezakus jaunibā un godajam winus ari tagad. Mehš
runajam tikai to, ko sinam. Wakar runajām par rakstneekem.
Pildi, Deewin, to weetinu, kur ehdām, kur dsehrām, kur
Jahniti lihgojām. Mehš ehdam maiši un dseram uhdeni.
Pawafara klahtu. Lai tad mehš nu lautā ejam, filtā faulitē lai
dejam. Mehš stahwejām us krašta un apluhkojām uhdeni, kas
putodams gahsās lejup. Domajām, godajām, kas zelinu
norakstijis: ta dehlina kumelinsch, ko schodeen kristijām.

37. at, àt.

Juhs tagad rakstat. Ari wakar juhs rakstijāt. Juhs
jautajat atkal to paschu, ko wakar jautajāt. Juhs pirmat ehdāt
un tagad atkal ehdat. Kad juhs pehrn sahkat seenu plaut?
Behrni, sahkat rakstit. Waj juhs dsihwojat tagad turpat, kur
agraf dsihwojāt? Godajat sawus wezakus! Waj juhs winus ari
senat godajāt? Juhs tagad walkajat tahš paschas drehbes, kuras
pehrn walkajāt. Ko juhs man eedewāt, bagatee bahlelini?
Baltu wistu eedewāt, to ap ehda wanadsinsch. Ali, masās
meitenites, kam juhs leelas neaugāt. Waj juhs masās warefeet
tautas dsirnuš ritinat. Mihlojat sawus eenaidneekus, darat labu
teem, kas juhs eenihst!

Nahkotne.

38. às, ès, (às, ês).

a) Meita fijas miltus. Namdaris dsen wadschus fijas. Es biju nogrimis domàs. Skolotajs domàs, ka es snauschu. Waj nebehdnis par otru ko behdàs? Behdàs nemirs, ja firds wefela. Godà zitus, tad ziti temi godàs. Purwòs atrodam staigas weetas. Kas gan staigàs tik staigàs weetàs. Tihrumà eeweetàs nesahles. Nihdeena pati par fewi gahdàs. Sargees pats, tad Deems fargàs.

b) Aukstee wehji kaitès druwai. Wifàs meefas kaitès greefees pee ahrsta. Kafas pilès atspogulo faules stari. Pehz leetus no kokeem pilès uhdens lahfes. Ja pirkstus nosaldefi, tad tee sahphès. Sahphès wajaga pazeestees. Rakis aishgahja pelès. Mitra labiba drihs pelès. Kursch zilweks gan otru lahhdès! Lahhdès glabà daschadas leetas.

39. is, os, (is, òs).

a) Drihs ausis gaifma. Ausis newajaga kleeht. Waj wehstnesis mums ko jaunu wehstis? Schinis wehstis mas pateefibas. Sirds pukst kruhtis. Kas gan gruhdis pirkstus uguni? Aiswer azis! Wehjsch dsen smiltis azis. Skolneeki rakstis un lahis. Malka sakrauta asis. Uguns drihs dsisis. Ja winsch sapratis, tad isdaris. No wilka neismahzis lopu suna.

b) Es kungs, tu kungs – kas baros sirgu? Gar padebefechem dschrwes flihd us filto semi jautròs baròs (Pluhdonis). Melis sapinàs sawòs melòs. Kas lepns buhs, to wisi sobos. Nahwe sobòs nekatas. Kas laukus kreetni mehslòs, tam labiba buhs branga. Zuhka wahrtas mehslòs.

40. s, (fs).

Strahdneeks aus kahjas un ees pee darba. Meitai fahpot labà aufs. Saimneeks riht kaus zuhtas. Mans kaufs pilns meestina. Kad maise un fahls, tad waigs naw bahls. Meitenei skana balfs. Saimneeze lees ehdeenu traukà. Muhsu wehrsis leefs. Mans nasis afs. Seens faufs: nes to schkuhni! Sofs peld pa upi. Drihs dos wakarinas. Kahs peenu traukà! Slimneekam stiprs kahfs.

41. Atkahrtojums.

Sentscheem.

Dufat falbi semes klehpî,

Sentschi flavenee.

Juhsu wahrdu allasch zildis

Darbi dischane.

Dufat falbi! Ne par welti

Afnis islejhât:

Dehlu dehleem brihwu gaitu

Wehrgi gahdajât.

Friedenbergu Jahnis.

Dindabis.

42. ts, (z).

Mans nasis naw trihts. Trihz, kà apses lapa. Barotais wehrsis wehl naw kauts. Wilki kauz pulkà, lauma ruhj weens pats. Logam isdausita ruhts. Juhra breefmigi krahz. Kas pa wasaru un rudeni krahts, tas seemu istehrets. Isleets uhdens naw fasmelams. Isleez taisnu scho koku! Brauzejam saluhsa rats. Tas behrens mas rahts. Welz, pelite, falbu meegu

masajam behrninam. Schis akmenis naw welts. Ne zepts, ne wahrits, ne salds, ne sahliits. Muzâ audsis, pa spundi barots.

Satiksmes wahrds.

43. p, pp.

Uhbelem daschreis apluhst sari. Pawasardos appluhst plawas. Saimneeks appinis dahrsam fehtu. Apinis wijas ap meetu. Trauks aprezeja afinim. Jahnis apprezeja Greetu. Puita applehsis kokeem misu. Seemâ wifs apputinats ar sneegu. Taurinsch lido ap pukiti. Semkopis laukus jau aparis. Ap plawu leeli meschi. Plahweji applahwa plawai apkahrt. Behrni appluhkuschchi dauds puku. Meitas appuschkoja wahrtus. Papreeksch apdomâ, tad runâ. Kad zuhka paehdusi, tad apgahsch fili. Saimneeks apdehstija zelu ar kokeem. Lode apala. Semes lodei war apbraukt apkahrt.

44. t, tt

Meitas plauj atalu. Mums jabrauz us trihs juhdses attachlu zeemu. Gows war attriht sahli. Nasim drihs war attriht sobus. No zeeta koka gruht attehst skaidu. Ehd tu tagad pee manis, wehlah es eeschu pee tewis atehst. Swahrkeem atira odere. Leez, lai uhdenim attihra zelu. Ezetajs atezeja leelu akmeni. Kad mahmina mani sauza, kâ irbite attezeju. Atbildes weetâ flimneeks tik atruhzis, bet neko neteizis, kâ augons attruhzis. Es gribu atturetees no flikteem beedreem. Kas neatdara azis, atdara maku. Pehz darba falda atdusa. Atbrauza weefi.

45. r, rr.

Neweens newar paredset to kas wehl notiks. No schejeenes war pahrrredset wisu pilsehtu. Paruna runâ

pateesibu. Pahrrunà wehl ar tehwu par scho leetu. Sirgs pahrrahwa wirwi un parahwa mani gar semi. Puiſis pahrahwa kahjas. Parahdi, kahds tew ſihmulis? Pahrrahdi behnam laſamo gabalu! Skolenam usdewums bij japahrrakſta un japarakſta ſaws wahrds. Pareisini weenu ſkaiſli ar otru; ja neisnahk, tad pahrrreisini no jauna. Sche paraugs, ſihmè pehz ta! Katram darbam wajadsigs pahrraugš.

46. f, ff.

Kalpone iſpehra puteklus iſ drehbèm. Pati gowš peenu dewa, pati iſſpehra. Kakis aiſlihd a iſ krahſns. Saule aiſſlihd a iſ gahrſchaš. Slihpâ kalnâ naw gruht uſeet. Pawafaru puſkites uſſeed. Drehbju wajag iſwehjot. Wiſu ſiwju newar iſſwejot. Winam iſejot daudš naudas. Schai mahjai ſkaiſts iſſkats. Plahwejam aſa iſkaptš. Kad ſaimneekš aiſeet uſ lauku, tad wahrtuš wajag aiſſeet. Ar peeri zaur ſeenu neiſſtreefi. Iſſalkuſcham pat rutka miſa ſalda. Aiſſweeſta ripa wairš nenahk atpakal. Iſ pirkſta neka newar iſſuhkt. Kam naw ſobu, taš ir beſſobis. Sirgš aiſſkrehja meſcha zelu, kruhms norahwa zepuriti.

47. Atkahrtojums.

Gudrais ſtraſdš.

Iſſlahp iſ ſtraſdš gribeja dſert no uhdens pudeleš. Ar ſawu iſho krahbi wiſch newareja uhdeni aiſſneegt. Wiſch krahba beeſajâ glaſhè. Blahſe bija ſtipra un negahja puſchu. Wiſch tad mehginaja pudeli apgahſt, bet neſpehja. Pehdigi winam eeſchahwàš gudraš domas prahtâ. Zur guleja maſi akmentini. Iſſlahpuſchais ſtraſdš toš ſalaſija un meta pudelè.

Uhdens pudelē zehlās uf augšchu. Gudrais strafds nu dsefeja
fawas flahpes.

Noihfinatajs (')

Juhrin' prasa smalku tihflu, laiwin' baltu sehgelit'.
Schuhpojees, schuhpulis, audsin' leelu muh' mahsin'. Pukit'
rahwu, kronit' pinu, puschkoj' sawu wainadsin'. Kurin' ugun
filda gaisu, flauka gauschas afaras. Div' duhjinās gaisā
strehja; abas strehja duhdodam's. Mahmin' mani ma' atstahja,
kahju aut namahzej'. Es buht' pati karā gah'fi. Dwehsl'e,
lihgsmojees arweenu!

Otrà dala.

1. Stahstamee teikumi.

Wakarâ faulite nooet. Padebeschi nosarkft. Gaiſs metas wehſs. Sahlé zelaſ raſa. Putnini dſeed wakara dſeeſminu. Gani fadſen lopuſ. Strahdneeki naht mahjâſ. Drihſ doſ wakarinaſ. Pehz tam wiſi ees pee meera.

2. Jautajamee teikumi.

Kaſ raud beſ aſim? Kur nu maiſe beſ garoſaſ? Miſhà biſit, ko tu dari? Waj tu man to ſaſit wari? Kaſ tur naht? Tur naht tehws. Waj mahtſi labi rakſtit? Waj tu eſi dſirdeſiſ par Robiſſonu? Taſ biſiſ nepaklauſiſ dehlſ. Lauki ſeemu pahrklahti ar ſneegu. Kur lai nem baribu beſdeliga? Upes un eſeri aiſſaluſchi. No ka lai pahrtteek meſcha pihleſ?

3. Iſſauzamee, wehlamee un pawehlamee teikumi.

Zit jauki dſimteneſ kaſni! Zit ſkaiſtſ dſimteneſ meſchſ! Naſz ſchurp! Skatees un preezajees! Paſteidſees! Ak tawu brihnumu! Tawu jauku laiſu! Neſmejees par zita nelaimi! Drihſ war gaditees ari tew nelaimi. Naſz man lihds, eſ ſinu malu laimigu! Kaut ſinatu to kaſninu, kur guſ mana mahmulina! Strahdaſim uſzihtigi! Klaufatees uſmanigi! Lai dſihwo ſweikſ!

4. Uſruna.

a) Behrni, eſim paſtaigatees! Stahtſi, mahmin, mumſ paſaku! Neraudi, brahſlit! Weztehw, eemahzi mani laſit! Welz, pelite, ſaldu meegu maſajam behrninam! Auſklè mani, mahmulin, weeglaſjâm rozinàm! Zelees pati, bahrenite, tew nebija zehlaſjina!

Zeiz dseefminu, fehrdeenite, tu dseefminu dauds sinaji! Deews, fwehti dsimteni! Kur tu biji, dehlia!

b) Papreezajies jauki, mana aatina! Li, masas meitenites, kam juhs leelas neaugat? Bitit mihsa, ko tu dari? Kur tu tezi, gailiti manu? Paganees pa lihzi, raiba gosnina? Taurus schalzeens, trihzi sala birstala! Waj skola wehl tahlu, wezo krusmah? Zeiz, besdeligas aztina, kamdehl, tik agri pee mums nahzi?

5. Gesprausti wahrdi un teikumī.

Tu, laikam, newartesi padarit sawu darbu. Te aumalam, luhk, uhdens semē gahschas. Deena, kà rahdas, buhs jauka. Mehš tagad, paldeews Deewam, esam weseli. Riht, kà leekas, buhs aukstaks laiks. Mans kaiminsch, kà dsirdams, aisgahjis saldatōs. Pahreet mahjās, ko tur nu flehpt jafaka, stahsta karalim, kahdas nelahga leetas schodeen peedsihwojis. Reis kugineeki juhrā – wini braukuschi netahlu no Leepajas – eeraudsijuschi uguns fugi.

6. Aikahrtots teikums.

a) Saule teiza: "Es wifu audseju." Leetus atbildeja: "Es wifu flazinu." "Es weenmehr spihdeschu," saule teiza. "Es weenmehr lihſchu," atfauzās leetus. "Ja weenmehr lihfi," saule teiza, "tad wifs noslihks." "Ja weenmehr spihdesi," leetus teiza, "tad wifs isdegš." Tā wini kildojās ilgi. Kildu nobeidsa tā, ka katram sawu reisi jaspihdot un jalihstot. Tā tas wehl tagad redsams.

b) Weztehws ar Jahniti eet pa mescha malu. Sakis isskreen no kruhmeem. "Weztehw, reds, kur aita" Jahnitis issauzas. Weztehws nokleeds sakim pakal: "Tuptai, Jahnit, funi neredf" "Redf dehls, tas bij sakis," weztehws turpina. "Weztehw, waj sakis kosch?" Jahnitis prafa. "Ne, sakis nekosch, winsch jau bailigs," weztehws atbild. "Weztehw, par ko tam wilkam bij rag?" Jahnitis

prafa pa brihtinu. "Saġam jau ragu naw, tās jau bij auſis" meztehws pahrlabo. "Rapeh3 tu ſakenu par Jahniti fauz?" Jahnitis wai3a. "Winfch jau tahds pats mudigs un weikls, kà Jahnitis" meztehws atteiz.

7. Sawilkts teikums.

a) Wilks, lah3is, lapfa, zauna un luh3is ir ſwehri. Tur aiſ meſcha miglas tehli zekas, welas, klibst un kuſt. Zirgotajs pahrdod grahmatas, burtnizas, ſihmulus, ſpalwas un papiru. Simis dſihwo juhràs, eſeròs, upès un dihlòs. Klufa, tumſcha, aukſta un druma ir wehla rudens nahts. Meſchà aug koki, fehnes un ogas. Pee lapu kokeem peeder ofoli, behrsi, leepas, klawi, wihtoli un alkſchni. Egles un preedes ir ſkuju koki.

b) Neeeen wezi, bet ari jauni zilweki mirſt. Neeeen ſemene, bet ari bruhlene ir oga. Behdas faſtopamas tapat nabagu buhdinàs, kà ari bagato pilis. Beſ baribas nemar iſtikt ne zilweks, ne kuſtoni. Sahles ruhktas, bet wefeligas. Stahdeem wajadsigs gan leetutinfch, gan filtee faules ſtari.

8. Preeſchmeta teikums.

Kas luhds, tad dabu. Kas tſchukſt, tas melo. Kas melo, tas ſog. Kas bagats, tas gudrs. Kas karſtu ſtrebj, tas ſadedſina luhpas. Kas ſlinto, tas zeefch badu. Kas wainigs, tas bailigs. Kas lehni nahk, tas labi nahk. Kas lehti tiz, tas peewilts kluhſt. Kas mihleſtibu fehj, tas mihleſtibu plauj. Kas guk, tas negrehko. Kas dauds runà, tas melo. Kas fehj, tas plauj.

9. Uſſihmetaja teikums.

Ukmens, kas rit, neſuhno. Koks, kas tſchihkſt, tik ahtri neluhſt. Wadsis, kas pahraſ peekrauts, luhſt. Dſelli, kas naw ilgi

trihša, ruhša allasch maitaja. Teka, kas ween reti mihta, ehrlscheem
 dadscheem aisauga. Loks, pahraļ leekts, luhst. Sunš, taukus ehdiš,
 laišas. Putminsch, agri zehlees, agri flauka degunu. Roks,
 pahrdeshstits, labi neaug. Tam ganam newar tizet, kas pee wilka
 kuhmâs stahw. Labs tas darbs, kas padarits; labs tas kumofs, kas
 pataupits. Wahrds, kas istunats, wairs nenahļ atpakaļ.

10. Papiļditaja teikums.

Ko fehši, to plaufi. Kas labi grib, tam labi wedas. Kas ar
 kumeku ar, tam lihkas wagaš. Ko mekleja, to dabuja. Kas reti nahļ,
 to labi zeena. Netaiši melnu, kas balts ir. Runà to, kas pateesiba.
 Ne-ej laustees ar tahdu, kas stiprs. Ko badakahšis krahj, plihnteešs
 patehrè. Kas labpraht danzo, tam labpraht spehļe. Ko mute pelna,
 to mugurai maksà. Kas negrib leektees, tam gruht art. Kam darbs,
 tam maiše. Ko newar zelt, to newar nest. Kas padarits, to newar
 atdarit.

11. Apstahķlu teikumi.

a) Weetas teikums.

Kur tu kahrsi zepuriti, tur es sawu mainadsinu. Kur tu
 kahrsi sobentinu, tur es sawu gredsentinu. Kur zep, tur pil. Kur
 meers walda, tur patihkami dsihwot. Kur pawedeens, tur kamols.
 Kur koku zehrt, tur skaidas lez. Winsch aishgahja us tureeni, no
 kureenes nahza. Kur pods stahw, tur melns paleek. Kur dsihwo, tur
 maiše. Kur mirst, tur kaps. Kur leeli duhmi, tur mas siltuma.

b) Laika teikums.

Loki koku, kamehr wehl maks. Kamehr dsihwo, tikam
 mahzees. Kad zuhka paehduši, tad apgahsch fili. Zilweks mahzas,
 lihds kahju kapà sper. Kad makà nestan, tad gudribas truhst.
 Kamehr kaposti isaugs, gala paliks weza. Kad pawada pilna, tad

truhkst. Kad deenas garas, pamedaens ihšs. Kad dod, tad ehd; kad fit, tad behds. Pehz, kad notizis, wisi gudri. Ir warde pihtst, kad wirfū min.

d) Kahrtas teikums.

Rà dſen, tà leen. Rà juhgfi, tà braukfi. Rà meſchâ fauz, tà atftan. Rà funi baro, tà funs klaufa. Ceſtrehjis, kà zirzens pelnòs. Rà nahzis, tà gahjis. Rà mahk, tà dſeed. Rà tu man, tà es tew. Melo tà, kà auſis ween kuſt. Trihž, kà apſes lapa. Tà noſtrahdajees, kà wergs. Preezajas, kà behrns par klingerī

e) Zehlona teikums.

Muhschs ihšs, tapehž ſteidſees labu darit Puika newareja eet ſkolâ, tapehž kà bij ſaſlimis. Labiba nedihgft, tapehž kà ſeme par dauds faufa. Laiks ſilts, tapehž kà ſaulite mihki ſilba Wilzinam krahwu leelu weſumu, tapehž kà kumelinu apehdia Gauſchi raud ſkolas behrni, tapehž kà grahmatâ ſihki rakſti, ko newar drihſi ſalaſit.

f) Koluhka teikums.

Krahſni kurina, lai iſtaba buhtu ſilta. Behrni eet ſkolâ, lai eekrahtos ſinibas. Lampas dedſina, lai buhtu gaiſchs. Wahwere ſawell reekſtus, lai buhtu pahrtika.

12. Peeļaujams teikums.

Lai gan Deews muhs glahbi, tomehr ari mums paſcheem jaglahbjas. Lai buht no fehnalâm, kad tik zeema kukulis. Jebſchu nahwes eelejâ man buhtu jaſtaigâ tomehr es launuma nebihstos. Raut ar' wisi pee tewim apgrehžinatos, tad tomehr es muhscham negribu apgrehžinatees.

13. Noſazijuma teikums.

Ja ſnuki tu uſ augſchu pazelt ſpehtu tad gan tu ſaredsetu, kà ſihles ſchis ir manas audsetas. Ja leeliba deretu, gows ſaki

noftreetu. Ja kapeikas netaupifi pee rubula netikfi. Ja Deems dos leetu, tad rascha buhs laba. Dsols neluhstu, ja nebuhtu tik leela wehtra.

14. Sakahrtots teikums.

a) Ustiziba modina ustizibu un mihlestiba modina mihlestibu. Wafara bij filta, ari rudens bij jauks. Saule filda un lapas kokeem plaukst. Saule neween gaismu dod, bet wina ari filda. Te paleek selta kalns, te paleek nabaga tarba. Ne mana zuhka, ne mana drumu.

b) Wafara filta, bet seema auksta. Pawafaru lapas plaukst, turpreti rudeni tās birst. Newis faule greefchas ap semi, bet seme ap fauli. Waj nu strahda, waj mirsti badu. Semkopis gan ar un sehj, bet Deems dod swehtibu.

d) Wifeem jamirst, jo wisi ir grehkojuschi. Lauki maf mehstoti, tapeh3 labiba neaug. Semes ehna ir weenmehr apala, ta tad seme ir apala. No darba jamet meers, jo basnijâ noswanija swehtwafaru.

15. Periods.

Kur Deewa faule tewim pirmreis atspihdeja, kur debefs swaigfnes tewim wispirmak atspulgoja, kur debefs sibenî tew wispirmak Wina wisfpehzibu parahdija un Wina wehtras tew, swehtâs isbailês aisgrahbtam, zaur dwehfeli schalza: tur ir tawa mihlestiba, tur ir tawa tehwseme. Un lai tur buhtu plikas posta klintis, waj tukfchas salas, lai tur mahjotu ar tewi kopâ nabadsiba, raifes un behdas: – tew buhs scho semi muhscham mihlu turet, tew nebuhs to aismirst, bet sawâ firdi paturet.

Kronwalda Utis.

Kad nīkņās wehtras dšihwei postu draud,
Kad ņkumjās dwehņle bailoņas un dreb,
Kad laimes gaischee brihschi suhd un irst,
Kad zeribas, ģa rudens lapas birst,
Ķad, zilweks, eedomā, ģik ihfais ņprihdīs
Ir laika muhschibā tawš dšihwes brihdīs.

Ed. Weidenbaums.

Pareisrakstība iesācejiem.

Sastādījis
J. Rūķis.

Skauņas.

§ 1.

Patskaņas¹.

No sekošiem vārdiem izraksti patskaņas.

Mats, ceļš, zirgs, purvs, manta, trepes, zivis, cukurs, kartupelis, mati, apse, labums, leja, meži, ledus, miza, bite, likums, sula, puķe, suņi, rudzi, labiba, klajums, rudens, tirgus, bezdelīga, putniņš, mugura, suseklis.

Piemērs:

Vārdi:	Patskaņas:	Vārdi:	Patskaņas:
mats,	a		
ceļš,	e		
zirgs	i		

Patskaņas:

§ 2.

Saliktas patskaņas².

No sekošiem vārdiem izraksti saliktas patskaņas.

Maiss, lauks, meita, puika, sieva, rota, laiks, raugs, teika, muiža, ziema, poga, meija, laiva, saule, roga, klaipts, puisis, nauda, slota, slauka, miezis, kapeika, aita, liepa, skolotajs, meitene, auka, muiža, raizes.

Piemērs:

Vārdi:	Saliktas patskaņas:	Vārdi:	Saliktas patskaņas:
Maiss,	ai		
lauks	au		

Saliktas patskaņas:

§ 3.

Līdzskaņas³.

No sekošiem vārdiem izraksti līdzskaņas.

Abece, odi, odze, oga, eģe, ja, kaķi, ala, oļi, mana, ņipris, osa, āzis, āži, oši, aste, tači, dadži, savs, masti, lapsa, kažoks, trepes, pušķis, zvaniņš, čakarnis, šķirsts, bezdelīga, algadži, suņi, nakts, zvejnieks, ciemats, aprīlis.

Piemērs:

Vārdi: Abece, odi.	Līdzskaņas: b, c d	Vārdi:	Līdzskaņas:
Līdzskaņas:			

§ 4.

Īsas, stieptas⁴ un grūstas⁵ patskaņas.

Izraksti, kā ierādīts, no sekošiem vārdiem īsas, stieptas un grūstas patskaņas.

Vārdi:	Īsas patskaņas:	Vārdi:	Stieptas patskaņas:	Vārdi:	Grūstas patskaņas:
Mati	a	Māte	ā	Mācit	ā
grava		grāvis		grābeklis	
velt		vēlet		vēlak	
kreklis		krēsļa		krēsļs	
ripa		rīkste		rīts	
lini		līnis		līkums	
krusts		krūmi		krūtis	
upe.		ūpis.		ūdens.	

Īsas patskaņas:

Stieptas un grūstas patskaņas:

§ 5.

a – ā:

Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar stieptām patskaņām:	Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar grūstām patskaņām:
lapa	lāpa	ada	āda.
mala	māla.	sala	
mati		saka	
radi		maku	
mana.		kasa.	

§ 6.

a – ā.

Izraksti no sekoša gabala 1) vārdus ar īsām patskaņām, 2) vārdus ar stieptām patskaņām, 3) vārdus ar grūstām patskaņām, tā kā 4. gabalā.

Dziļa aka. Sarkans ābols. Līks āķis. Tukša vāte. Mīksta vate. Sāpīga vāte. Tumša nakts. Rīts nāk. Lietus sāk līt. Raceji kāpa iz kapa. Ceļā liela kāpa. Kam tu mani māni? Vaj tu māki lasīt? Māte vāra ēdienu vara katlā. Vārna melna. Lapa zaļa. Zāle aug. Zāle gaiša.

§ 7.
e – ē.

Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar stieptām patskaņām:	Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar grūstām patskaņām:
sekla	sēkla.	mele	mēle.
reta		vel	
seja		leja	
medit		mesli	
velet.		dej.	

§ 8.
e – ē.

Tāpat jaizpilda, kā 6. gabalā.

Birze reta. Liela rēta. Vecais rēc. Smēdē ēze. Ezis adatains. Maizi ēd. Meita velē drēbes. Vel šo akmeni vēl! Dzērienu dzer. Dzērve lido. Mēris slimība. Pūrs mērs. Tumši meži. Mēslus mēž. Liela sēne. Tēvs sēž. Tevi pazinu sen. Dziļa leja. Ūdeni lēja. Spalva lēta. Melis melo. Valdi mēli! Rētaina seja. Zemkopis sēja labību. Saimnieks sēja maisam galu.

§ 9.
i – ī.

Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar stieptām patskaņām:	Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar grūstām patskaņām:
pile	pīle.	stiga	stīga.
lini		lika	
krita		vizes	
zili		likums	
mini.		licis.	

§ 10.

i – ī.

Tāpat, kā 6. gabalā.

Zīli dūmi. Vanags noķēra sīli. Atradu ozola zīli. Vilis skraida. Kalejs vīlē. Līze vīlē lakatu. Zeme mikla. Atmini manu mīklu. Tukša sile. Sīlis un zīle putni. Pīle peld. Pīpene zied. Pils nodeguse. Rītu nāks viesi. Rītenis rīt. Zivs grib zivi rīt. Saimnieks līga puisi. Kaimiņiem uzbrukusi vēdera līga. Ābele līka. Skolotajs lika lasīt.

§ 11.

u – ū.

Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar stieptām patskaņām:	Vārdi ar īsām patskaņām:	Vārdi ar grūstām patskaņām:
bura	būra.	gluda	glūda.
ducis		kust	
puķi		suta	
sukat.		put.	

§ 12.

u – ū.

Tāpat, kā 6. gabalā.

Meita sien kūli. Pārdevu kuli miltu. Tu kūli labibu. Ceļi put. Pūt stabuli. Gaļa sāka pūt. Upe sekla. Ūpis putnis. Ūdeni dzer. Uz kapa krusts. Ceļmalā aug krūmi. Stipras krūtis. Meita noplūca puķi. Puikas laiž gaisā pūķi. Sniegs kūst. Kukaiņi pa zāli kust. Vecakiem daudz rūpju. Zemnieki ēd rūpju maizi.

§ 13.

Atkārtojums.

No sekoša gabala izraksti 1) vārdus ar stieptām patskaņām, 2) vārdus ar grūstām patskaņām.

Lielais vēzis mazo kūla, kam sajauca ūdentiņu. Bērni mācas lasīt, kūtrie galvu kasīt. Jānits gāja zaķu ķert uz to lielu bērzu birzi. Pārņāk Jānits raudadams, zaķits pieri izbadījis. Lēni, lēni, vējiņ pūt, bērnam saldu miegu sūt. No celiņa vien pazinu bāra bērna tecejumu: basas kājas, dziļas pēdas, pilnas gaužu asariņu. Līsti, līsti, tu, lietņ, es par tevi nebēdāju.

§ 14

Balsieni⁶.

Sadali sekošos vārdus balsienās.

Ze-me, mal-ka, ap-se, ce-pu-ri-te, put-ni-ņi, mala, lapa, lapsa, vasara, burtnica, slimība, tirgotajs, spalva, durvis, kalpone, balodis, zobens.

Mā-ja, sē-kla, pī-le, mū-ris, ēka, mēle, zīle, māsa, ūdens, īlens, kāpuri, lūpa, tēvija, ēdiens, zvēri.

Kau-li, lai-pa, no-aut, pui-ka, mei-ta, miezis, ļaudis, maize, tauki, apaut, aiziet, uziet, kaite, ziema, ausis, aita, ieva, jaunība.

Da-dzis, da-dži, vadzis vadži, spradzis, spradži, daudzkārt, lūdzeji.

Pui-ši, me-ži, muša, kažoks, kāši, laši, dažkārt, mieži, paši, bieži.

Rak-sti, ve-či, vista, vastlāvis, aproči, pastāsti, ieroči, kāposti, masti, kluči.

Kan-na, bal-le, ķem-me, panna, rullis, brilles, vanna, stelles, lellis, elle, baļļa, cinne.

A-ka, u-pi-te, o-la, oga, ecešas, ala, aliņa, ezers, ezernieks, acis, ogulāji, odi, avietene.

Ass, miets, rats, ods, auts, siets, stops, es, tu, mēs, jūs, gods, pods.

§ 15.

Lietas vārds⁷.

Norakstot pastrīpo lietas vārdus.

Saulīte silda. **Sniegs** kūst. **Upes** pārplūst un **ledus** iziet. **Gaiss** metas arvien siltaks. Dienas top garakas, bet naktis īsakas. Koki un zāle sāk zaļot. Putni dzied un taisa ligzdiņas. Arajs ar tīrumā. Lopi atstāj kūtis un dodas uz ganībām.

Vārdus, kas apzīmē lietas jeb priekšmetus, sauc par **lietu vārdiem**.

Lietu vārdi atbild uz jautājumiem: **kas? ka? kam? ko? kur?**

§ 16.

Pašvārdi⁸.

Izraksti, kā apakšā ierādīts, papriekš vīriešu, tad sieviešu vārdus, tāļak – pilsētu, kalnu, upju u. t. t. nosaukumus.

Jānis, Marija, Peteris, Juris, Anna, Grieta, Salace, Rīga, Zilais kalns, Daugava, Burtnieku ezers, Kaukazu kalni, Cēsis, Urala kalni, Baltijas jūra, Augusts, Valmiera, Gauja, Kaspijas jūra, Valka, Jelgava, Melnā jūra, Ladogas ezers, Peipus ezers, Volga, Liepāja, Andrejs, Katrīna, Lielupe, Aiviekste, Marta, Ieva, Minna.

Vīriešu vārdi: Jānis, Peteris, ...

Sieviešu vārdi: Marija, Anna, ...

Pilsētas: Rīga, Cēsis, ...

Kalni: Zilais kalns, Kaukazu kalni, ...

Upes: Salace, Daugava, ...

Ezeri: Burtnieku ezers, ...

Jūras: Baltijas jūra, ...

Pašvārdus raksta ar lielo sākuma burtu.

§ 17.

Skolens – **vienskaitlis**.

Skolēni – **daudzskaitlis**.

§ 18.

Galotne **ns**.

Uzraksti sekošos vārdus vienskaitlī.

Skolēni – skolēns. Puisēni – puisēns. Zvani –. Kazlēni –. Teleni –. Lācēni –. Cālēni –. Pīlēni –. Burkāni –. Gani –. Ēdiēni –. Pīliēni –. Kalni –. Čigāni –. Velni –. Purni –. Pulksteņi –. Rībiēni –.

§ 19.

Galotnes **bs, ps**.

Zobi – zob**s**. Kapi – kap**s**. Stabi –. Stilbi –. Stopi –. Robi –. Lopi –. Pagrabi –. Darbi –. Apģērb**i** –. Tārpi –. Nedarbi –.

§ 20.

Galotnes **gs, ks**.

Logi – log**s**. Loki – lok**s**. Draugi –. Koki –. Ragi –. Ubagi –. Niek**i** –. Zirgi –. Augi –. Kung**i** –. Priek**i** –. Nag**i** –. Lauk**i** –. Dieg**i** –. Vanag**i** –. Paraug**i** –. Cilveki –. Vaig**i** –. Sarg**i** –. Karog**i** –.

§ 21.

Galotnes ds, ts.

Graudi – grauds. Jumti – jumts. Galdi –. Podi –. Avots –. Radi –. Rati –. Tilti –. Cimdi –. Gadi –. Kakti –. Strauti –. Strazdi –. Akoti –. Odi –. Kalti –. Znoti –. Kāti –. Sodi –. Lakati –. Ciltis – cilts. Naktis –. Blaktis –. Kārtis –. Klētis –. Acis – acs. Pleci –.

§ 22.

Galotne sts.

Krusti – krusts. Masti – masts. Krasti –. Pagasti –. Raksti –. Pirksti –. Stāsti –. Plauksti –. Laksti –. Šķirsti –. Valstis –. Vēstis –.

§ 23.

Galotnes ss, zs.

Kausi – kauss. Bērzi – bērzs. Dārzi –. Asis –. Maisi –. Grozi –. Dzelzis –. Balsis –. Ilksis –.

§ 24.

Galotnes ajs, ejs.

Stādītaji – Stādītajs. Cirteji – cirtejs. Ogotaji –. Iedzīvotaji –. Jājeji –. Brauceji –. Kaleji –. Ceļotaji –. Araji –. Sējeji –. Skolotaji –. Kalnaji –. Celmaji –. Pirceji –. Tirgotaji –. Rugaji –. Dziedataji –. Brūklenaji –.

§ 25.

Galotne š.

Ceļi – ceļš. Vēji –. Kari –. Kumeļi –. Teļi –. Meži – mežs.

§ 26.

Pamazinašanas lietu vārdi⁹.

Galotne iņš.

Galds – galdiņš. Bērzs – bērziņš. Dēls –. Draugs –. Krūms –. Zirgs –. Kumelš –. Lauks –. Putns –. Zvans –. Lops –. Koks –. Kalns –. Zābaks –. Ceļš –. Pirksts –. Rags –. Pods –. Zieds –. Zemnieks –. Gans –. Stāds –. Kāts –.

§ 27.

Dārznieks – dārzs. Plostnieks – plosts. Ceļnieks –. Pirtnieks –. Galdnieks –. Podnieks –. Rakstnieks –. Klētnieks –. Darbinieks –. Vēstnieks –. Amatnieks –. Ratnieks –. Radinieks –.

§ 28.

Atbildi pilniem teikumiem uz sekošiem jautajumiem.

Kas zviedz? Kas rej? Kas māca? Kas mācās? Kas lido? Kas velk vezumu? Kas ubago? Kas kaļ? Kas gana? Kas tek? Kas kūst? Kas peld? Kas aug? Kas skan? Kas vienmēr pukst?

Piemērs: Zirgs zviedz.

§ 29.

Galotnes **ām, èm.**

Kam? Skolai – skolām. **Kam?** Eglei – eglēm. Meitai –. Ievai –. Mājai –. Upei –. Karotei –. Māsai –. Mātei –. Dobei –. Spolei –. Gultai –. Ielejai –. Sēnei –. Malejai –. Vērpejai –. Audejai –. Dziedatajai –. Plūcejai –. Gājejai –.

§ 30.

Galotnes **â, ê, î, û, âs, ês, îs, ôs.**

Kas?		Kur?		Kur?
Māja	–	Mājâ	–	mājâs.
Upe	–	upê	–	upês.
Pirts	–			
Dārzs	–			
Mežs	–			
Priede	–			
Tirgus	–			
Pļava	–			
Vakars	–			
Acs	–			

§ 31.

Zivis dzīvo (kur? – ezers). Labibu glabâ (kur? – klēts). Rudzus sēj (kur? – tīrums). Kāposti aug (kur? – dārzs). Vilki dzīvo (kur? – meži). Putni dzied (kur? – koki). Lopī mājo (kur? – kūtis). Peles dzīvo (kur? – alas).

Skoleni raksta (kur? – burtnīcas). Labību ber (kur? – maisi).

Piemērs: Zivis dzīvo ezerā.

§ 32.

Īpašības vārds¹⁰.

Norakstot pastripo īpašības vārdus.

Skolens **uzcītīgs**. Pēc darba **salda** dusa. **Lēna** cūka **dzīlas** saknes rok. **Pērņajs** gads bij **auglīgs**. Bārgi kungi ilgi nevalda. Melns darbs, balta maize. Labais draugs, kā caurais trauks. Augstu koku aizņem visi vēji. Lišķam salda mēle. Tukša muca skan, pilna neskan. Vakarejas dienas neatgriezisi.

Vārdus, kuri norāda prieksmeta īpašības, sauc par **īpašības vārdiem**.

Īpašības vārdi atbild uz jautajumiem: **kāds? kāda? kurš? kura?**

§ 33.

Galotne **ns**.

Melni podi – melns pods. Ļauni bērni – ļauns bērns. Lietaini rudenī –. Brūni zirgi –. Sarkani lakati –. Dzeltēni diegi –. Sālainī tīrumi –. Lepni kungi –. Smiltaini krasti –. Miglaini rīti –. Kalnaini apgabali –. Gludeni akmeņi –.

§ 34.

Galotnes **bs, ps**.

Labi darbi – labs darbs. Knapi apgērbi – knaps apgērbs. Skābi gurķi –. Skarbi vārdi –. Slīpi kalni –. Šķībi koki –. Raibi lakati –. Skopi kaimiņi –. Klibi zirgi –.

§ 35.

Galotnes **gs, ks**.

Smagi vezumi – smags vezums. Līki ragi – līks rags. Svaigi augļi –. Dārgi apgērbi –. Godīgi puiseni –. Slinki skoleni –. Uzcītīgi strādnieki –. Bailīgi zaķi –. Veselīgi dzerieni –. Mīlīgi tēvi –. Spēcīgi vīri –. Sīki kustoņi –. Laimīgi atradeji –. Rijīgi zvēri –.

§ 36.

Galotnes **ds, ts**.

Gārdi ēdieni – gār**ds** ēdiens. Balti palagi – bal**ts** palags. Cieti rieksti –. Gludi ceļi –. Saldi vīni –. Silti laiki –. Slikti zirgi –. Plati tilti –. Rūksti āboli –. Bagati tirgotāji –. Sārti vaigi –. Glīti noraksti –. Veci tēvi – vecs tēvs.

§ 37.

Galotne **sts**.

Karsti laiki – kar**sts** laiks. Austi lakati –. Auksti vēji –. Augsti kalni –. Mīksti spilveni –. Sīksti koki –. Skaisti nami –.

§ 38.

Galotne **ss, zs**.

Biezi meži – bie**zs** mežs. Asi zobi – ass zobs. Sausi skali –. Mazi brāļi –. Vēsi rīti –. Greizi pleci –. Klusi vakari –. Īsi zīmuļi –.

§ 39.

Galotne **š**.

Dziļi ezeri – dzi**šs** ezers. Mīļi draugi –. Zaļi lauki –. Apaļi galdi –. Strauji strautiņi –. Sāļi ēdieni –. Maziņi bērniņi –. Sīciņi krūmiņi –. Tieviņi kociņi –. Smalciņi dziedziņi –.

§ 40.

Galotnes **žs, šs**.

Spoži stari – spo**žs** stars. Gaiši logi – gai**šs** logs. Tukši pagrabi –. Koši ziedi –. Droši karotāji –. Braši zēni –. Plaši lauki –. Tekoši ūdeni –. Tumši meži –.

§ 41.

Liels – mazs. Jauns – vecs. Mīksts –. Tievš –. Slapjš –. Vieglš –. Labs –. Rūksts –. Bagats –. Tumšš –. Sekls –. Pilns –. Zems –. Silts –.

§ 42.

Medus (kāds?). Ledus (kāds?). Kalns (kāds?). Vasaru laiks (kāds?). Akmens (kāds?). Nazis (kāds?). Gredzens (kāds?). Burkans (kāds?). Rudens vakars (kāds?).

Piemērs: Medus salds.

§ 43.

Galotne **ām**.

Kam?

Kam?

Lielai mājai – liel**ām** mājām. Jaunai meitai – jaun**ām** meitām. Vecai mātei –. Labai grāmatai –. Lielai upei –. Gudrai lapsai –. Plašai jūrai –. Gaišai istabai –. Dārgai drēbei –. Svētai lietai –. Augstai priedei –. Kuplai eglei –. Zaļai lapai –. Bagatai zemei –.

§ 44.

Galotne **ais**.

Nenoteicamā galotne¹¹: s. Balts zirgs.

Noteicamā galotne¹²: **ais**. Baltais zirgs.

Labs tēvs – lab**ais** tēvs. Augsts koks – augst**ais** koks. Dziļš grāvis –. Auksts laiks –. Mīļš brālis –. Apaļš galds –. Straujš strautiņš –. Biezs mežs –. Nopļauts tūrums –. Vecs arajs –. Labs dziedatajs –. Mīļš skolotajs –. Vecs iedzīvotajs –. Piekusis ceļotajs –. Uzcītīgs ravetajs –. Apdomīgs lasitajs –. Uzmanīgs klausitajs –.

§ 45.

Galotnes **ā, à, às**.

Nenoteicamā galotne: **a**. Mīļa māte.

Noteicamā galotne: **à**. Mīļà mātē.

Jauna klēts – jaunà klēts – jaunàs klētis. Skaista bilde – skaistà bilde – skaistàs bildes. Dziļa aka –. Liela pilsēta –. Sarkana neļķe –. Uzcītīga meitene –. Ziedoša puķe –. Slaika egle –. Laba māte –. Dārga grāmata –. Uzmanīga skolniece –. Veca bļoda –.

§ 46.

Galotnes **ā, ê, î, û, âs, ês, îs, ôs**.

Kas?

Kur?

Kur?

Līks bērzs – līk**ā** bērzā – līk**ôs** bērzôs. Karsta pirts – karst**ā** pirtī – karst**ās** pirtīs. Dziļš ezers –. Auglīgs gads –. Tumša nakts –. Tukša bedre –. Drūms mežs –. Bagata pilsēta –. Cieta klints –. Zaļa pļava –. Kluss vakars –. Slaika egle –. Gaiša istaba –. Sveša zeme –.

§ 47.

Atbildi pilniem teikumiem uz sekošiem jautajumiem.

Kādā jūrā lieli viļņi? Kādā naktī drīz var apmaldities? Kādās

vietās sakrājas ūdens? Kādās mežos dzīvo vilki? Kādās drēbēs staigā bagāti ļaudis? Kādās drēbēs staigā nabadzīgi ļaudis? Kādā krāsā lakstīgala? Kādā krāsā vārna?

§ 48.

Darbības vārds¹³.

Norakstot pastrīpo darbības vārdus.

Annīņa labprāt **palīdzēja** mātei. Viņa **mazgāja** traukus, **aukleja** mazo brālīti, **uzkopa** istabas, **šuva**, **adija** un **vērpa**. Ja māte kur Annīņu sūtīja, ta aizteceja kā irbite. Tēvs viņu rudeni aizveda uz skolu. Skolā viņa čakli mācījās. Tur viņa iemācījās lasīt, rakstīt, dziedāt, rēķināt un zīmet. Mājās viņa mācīja savus mazakos brāļus un māsas. Visi mīleja čaklo meiteni.

Vārdus, kuri izteic, ko priekšmets dara, sauc par **darbības vārdiem**.

§ 49.

Ko priekšmets **dara**? – **tagadne**.

Ko priekšmets **darija**? – **pagātne**.

Ko priekšmets **darīs**? – **nākotne**.

§ 50.

Tagadne.

a) Es tagad strādāju,

Tu tagad strādā,

Viņš tagad strādā,

Viņa tagad strādā,

Viņi tagad strādā,

Viņas tagad strādā.

Loki vārdus:

domāt, valkat, godāt, nēsāt,

gādat, runāt.

b) Es tagad zīmeju,

Tu tagad zīmē,

Viņš tagad zīmē,

Viņa tagad zīmē,

Viņi tagad zīmē,

Viņas tagad zīmē.

Loki vārdus:

ēvelet, auklet, vīlet, ecet,

stabulet, meklet.

§ 51.

Uzraksti, ko katrs dara.

Strādnieks (strādat). Tēvs (gādat). Cilveks (runāt). Galdnieks (ēvelet). Gans (stabulet). Aukle (auklet). Puisens (skraidīt).

Zvejnieks (makšķeret). Mucenieks (stīpat) mucu. Meita (sijat) miltus.
Kalejs (vīlet) dzelzi.

Piemērs: Strādnieks strādā.

§ 52.

Nākotne.

a) Viņš rītu strādās,
Viņa rītu strādās,
Viņi rītu strādās,
Viņas rītu strādās.

Loki vārdus:
domat, valkat, godat, nēsat,
gādat, runat.

b) Viņš rītu zīmēs,
Viņa rītu zīmēs,
Viņi rītu zīmēs,
Viņas rītu zīmēs.

Loki vārdus:
ēvelet, auklet, mīlet, ecet,
stabulet, meklet.

c) Viņš rītu lasīs,
Viņa rītu lasīs,
Viņi rītu lasīs,
Viņas rītu lasīs.

Loki vārdus:

rakstit, taisit, darit, kasit, kaisit, stādit, prasit, gaidit, smaidit.

§ 53.

Uzraksti sekošus teikumus nākotnē:

Saule spīd. Sniegs kūst. Zāle zaļo. Puķites zied. Māte stāda
kāpostus. Zemkopis ecē. Dārznieks dēsta puķes. Strādnieks strādā.
Gans dzied. Upite tek. Zivtiņas peld. Putniņi čivina.

Piemērs: Saule spīdēs.

§ 54.

Tagadne:

Mēs tagad strādājam,
Jūs tagad strādājat.

Pagātne:

Mēs vakar strādājām,
Jūs vakar strādājāt.

Loki vārdus: jautat, sēt, meklet, art, ecet, runat, zīmet, spēlet,
staigat.

§ 55.

Tagadne:

Viņš tagad mazgajas,

Pagātne:

Viņš vakar mazgājās,

Viņa tagad mazgajas,
Viņi tagad mazgajas,
Viņas tagad mazgajas.

Viņa vakar mazgajās,
Viņi vakar mazgajās,
Viņas vakar mazgajās.

Loki vārdus: mācīties, skatīties, runāties, šķīrties, smieties,
lielīties, priecāties.

§ 56.

Galotne c.

Uzraksti, ko katrs dara.

Vilks (kaukt). Lauva (rūkt). Braucejs (braukt). Muša (sīkt).
Vārna (kārkt). Ūdeņi (krākt). Balodis (dūkt). Čūska (šņākt). Varde
(kurkt). Meita (slaukt) govīs. Bite (sūkt) medu. Gans (maukt) stabuli.
Vectēvs (šņaukt) tabaku.

Piemērs: Vilks kauc.

§ 57.

Galotne ts.

Iztrīti naži – iztrīts nazis. Nokauti vērši – nokauts vērsis.
Adīti lakati. Izlieti ūdeņi. Gaidīti viesi. Nopļauti lauki. Baroti lopī.
Atrasti naži. Nolausti koki. Notraukti augļi. Dēstīti koki. Lasīti
gabali. Izskaloti trauki. Cepti kartupeļi.

§ 58.

Pievieno ar trekniem burtiem drukātus vārdiņus pie sekošiem
darbības vārdiem.

Pār, rakstīt, runāt, rakt, raudzīt, redzēt, aut, raut.

Uz, zīmet, sacīt, zied, iet, sist.

Iz, pērt, spert, skriet, zvejot, vējot, stāstīt, ziņot, smiet, sūkt.

Aiz, sviest, vest, slīd, līda, iet, siet.

At, rīt, trīt, ēst, tēst, tīra, ira, ecet, tecet, trūkt, rūkt, dara,
dusa, braukt.

Ap, lūst, plūst, precet, recet, pīt, pļaut, aut, putinat, pušķot,
domāt, braukt, dēstīt, gāzt, ģērbt.

Piemērs: Pārrakstīt, pārrunāt u. t. t.

Domu raksti¹⁴.

§ 1.

Divas kazas.

Kas gāja pār laipu? (divas kazas). Kāda bij laipa? (šaura). Ko neviens negribeja darīt? (griezt ceļu). Kas starp viņām izcēlās? (ķilda). Ko tās sāka darīt? (badities). Kur viņas iekrita? (ūdenī).

§ 2.

Bite un balodis.

Kur viesuls ienesa biti? (upitē). Kas viņu tikko nenoslīcināja? (vilnis). Kas ieraudzīja biti slīkstum? (balodis). Ko viņš darija? (piemeta bitei zariņu). Kas uzrāpās uz zariņa un izglābās? (bite). Kas gribeja nošaut balodi? (mednieks). Ko darija bite? (iedzela medniekam rokâ). Kur šāviens aizgāja? (balodim garam).

§ 3.

Nolaidīgais.

Kas gribeja celt māju? (kāds cilveks). Ko viņš saveda? (materialu). Ko viņš ar mājas celšanu darija? (vienmēr atlika uz vēlaku laiku). Kas tā pagāja? (mēneši un gadi). Kas notika ar viņu pašu? (nomira). Vaj viņš māju uzcēla? (neuzcēla). Ko nevajaga darīt ar iesāktu darbu? (atlikt).

§ 4

Zvejnieks.

Kurp brauc zvejnieks? (jūrâ). Kadēļ viņš brauc? (zvejot). Kâ viņš brauc jūrâ? (droši). Ar ko tam jācīnās? (ar vētru un viļņiem). Vaj viņš no tiem bīstas? (nebīstas). Tâ droši strādajot, ko tas manto? (velk bagatu lomu).

§ 5.

Divi puikas.

Kas sēdeja pie galda? Ko viņi darija? Kas dega uz galda? Kas nejauši norāva lampu zemē? Kas notika ar lampu? Kas aizdegās uz grīdas? Pēc ka viens puika sāka kliegt? Ko darija otrs? Ko viņš ar to darija? Kas notika ar uguni? Kas bij glābta?

Divi puikas. Mācijās. Lampa. Viens puika. Saplīsa.
Petroleja. Pēc palīga. Paķēra mēтели. Uzmeta ugunij virsū. Noslāpa.
Māja.

§ 6.

Bites.

Kas ir bite? Ko viņa dara ar snuķīti? Ko ta sagatavo no puķu
sulās? Kas ir trani? Kādi tie ir? Vaj viņi ari medu nes? Ko viņi dara?
Cik ilgi darba bites cieš tranus? Ko pēc tam darba bites dara ar
traniem?

Kukainis. Sūc puķu sulu. Medu. Bišu tēviņi. Drusku resnaki par
darba bitēm. Nenes. Skraida un ēd medu. Kamēr tām daudz darba. Nonāvē.

§ 7.

Zirneklis.

Ko zirneklis taisija pie priedītes zariem? Kas notika ar tīklu?
Vaj zirneklis meta darbu mierā? Cik reizes tā viņam bij jāstrādā? Kā
viņš pēdīgi nostiprināja tīklu?

Tīklu. Vējš norāva. Nemeta. Vairak reizes. Tā, ka vējš to vairs
nevareja saplēst.

§ 8.

Salīdzinājums.

Kāda ir upe iesākumā? Kas tai tāļak pievienojas? Ko tās dod
upei? Kāda caur to top upe?

Kādas vēl tavas zinašanas? Ko tu arvien dari? Kas caur to
notiek ar tavām zināšanām?

Maziņa un sekla. Pietekas. Vairo ūdeni. Lielaka un dziļaka.

Mazas. Mācos klāt. Vairojas.

§ 9.

Putni.

Kādā ciemā dzīvoja daudz putnu. Palaidņi bērni izpostīja
viņu ligzdas. Putni aizlaidās citur. Tārpi noēda kokiem ziedus un
augļus. Nu bērniem vairs nebija ne ābolu, ne ogu.

Kur dzīvoja daudz putnu? Kas izpostīja viņu ligzdas? Ko darija
putni? Kas noēda kokiem ziedus un augļus? Ka bērniem vairs nebija?

§ 10.

Puika un tauriņš.

Juris gribeja noņert tauriņu. Tauriņam pakaļ skrejot un uz to vien skatoties, viņš ne-ievēroja, ka linu mārks priekšā. Juris skriedams iekrita mārķā, bet tauriņš aizlaidās projam.

Ko Juris ķēra? Kas gadījās ceļā? Uz ko vien Juris skatījās? Ko viņš ne-ieraudzīja? Kur Juris skriedams iekrita? Kur palika tauriņš?

§ 11.

Vecais dārznieks.

Kādreiz puika redzeja, ka septiņdesmit gadus vecs dārznieks sēja ābeles, plūmes un bumbieres "Kādeļ tu par velti pūlies", teica puika: "tevis vairs nebūs pasaulē, kad no tām sēklām, ko tu sēj, izaugs koki, un tev no sava darba neatleks nekāda labuma". Vecītis atbildeja: "cilvekam nav japūlas tikai priekš sevis vien. Ja arī citi baudi mana darba augļus, tad velti ne-esmu strādājis".

Ko vecs dārznieks darija? Kas pie viņa pienāca? Par kādām puika nosauca vecīša pūles? Kas no sēklām tik drīz neizaugšot? Kas dārzniekam neatlektot no viņa darba? Vaj vecītis piekrita puikas domām? Priekš ka vien cilvēkam ne-esot japūlas? Vaj velti viņš būšot strādājis? Kas baudišot viņa darba augļus?

§ 12.

Nespēka vara.

Pie Daugavas reiz nosēdos

Zem stāvām krasta sienām,

Uz ūdens lāsēm skatījos,

Kas pil tur naktīm, dienām.

Un nieka ūdens lāsītes,

Kas nerimdamas krita,

Ar laiku dziļas dobītes

Viscietā klintī sita.

Ko šaubīties par nespēku

Liels darbs kad vājam darams!

Caur pastāvīgu cīniņu

Nekas nav neuzvarams.

Pie kuras upes reiz ceļnieks nosēdās? Kādi tai vietā bij krasti? Kas tur vienmēr pileja no krasta? Kādas ir ūdens lāses? Kāda ir klints? Ko ūdens lāses tomēr izsita cietā klintī? Par ko nav jašaubas? Caur ko nekas nav neuzvarams?

Sistematisks diktats

**Sastādījis
J. Rūķis**

Pirmā daļa

1. Vienkāršu patskaņu un līdzskaņu sakopojumi.

Labam laba slava. Gudriba labaka par zeltu. Ka mekleja, ta dabuja. Kas melo, tas zog. Kuņ cep, tur pil. Jo dod, jo grib. Ko pelnījis, to dabujis. Mute ir, zobu nav. Kad noticis, tad visi gudri. Ka nevar celt, ta nevar nest.

2. ai, au, ei, o, ie, ui.

Vienam maize, otram raize. Nauda grib skaitama. Jauna slotā labi slauka. No miega maizi necep. Slinkai meitai maz darba. Puika skraida pa lauku. Lini zied ziliem ziediem. Maizite jataupa siena laikam. Ari vecam kokam pieaug zari. Sveiki, draugi, sveiki, biedri!

3. ģ, ķ, ļ, ņ, ū.

Mulķam mulķa alga. Suņam suņa ticība. Kuģis peld pa upi. Kaķis cimdīem peļu neķer. Ļaunam ļauni darbi. Jo kaķi glaud, jo kupri ceļ. Kaimiņam labi veģi. Kaķim gaŗi nagi. Zagļam zagļa alga. Nedeļai septiņas dienas. Pilna laiviņa baltu kundziņu. Logam jaunas eņģes. Mulķis kā pulķis: kuŗ dzeņ tur lien. Ģeķi katrs pulgo. Silķes un reņģes ir zivis. Skuķis ada zeķes.

4. ž, š, st, dz, dž, č.

Žagatas un baloži ir putni. Dzenis un dzeguze ari putni. Olai ir čaumala. Kas čukst, tas melo. Spradži kaitīgi. Vajadzība piespiež pelnit. Divi teļi, četras astes (Mīkla). Pogas pirk dučiem. No priežu čakarņiem tecina darvu. Dzelkšņiem un dadžiem asas adatas. Dažiem kokiem skaistas lapas. Seši un četri ir desmit.

5. a – ā

Īsas patskaņas. Stieptas patskaņas. Grūstas patskaņas.

Grava. Grāvis. Grābeklis.

Vara. Vārna. Vārit.

Mati. Māte. Mācit.

Rādi man uguni! Visi mani radi raud. Kam tu mani māni? Mana māsa maza. Tev gaŗi mati. Sauc viņa māti! Kurpnieks nopirka ādu. Es adu cimdus. Vakar stipri sala. Māte sāla gaļu. Es māku lasīt. Brālis pazaudeja naudas maku. Koka lapa zaļa. Māte lāpa zeķi. Klausī, ko vecaki saka! Vakar sāka sienu pļaut. No māla taisa ķieģeļus. Dzirnāvnieks mala rudzus. Juris gana kazas. Vakar bija kāzas. Kaŗeivji nāk no kaŗa. Muša kāra uz medu. Ne čaka, ne graba. Pūsis grāba miltus. Māte kāsa pienu. Meitas kasa sienu.

6. e – ē

Īsas patskaņas.	Stieptas patskaņas.	Grūstas patskaņas.
Dzert.	Dzērve.	Dzēriens.
Vel!	Vēli! (no vēlet).	Vēl.
Kreklis.	Krēsla.	Krēsls.

Upites seklas. Māsa nopirka puķu sēklas. Gailītis cēla arajiņu. Puika atrada nazi uz ceļa. Meitene tēju lēja. Gaujas leja ļoti jauka. Zemkopis sēja labību. Viņam rētaina seja. Vēlu tev labu laimi! Es vakar vēlu akmeņus. Vel šo akmeni vēl! Valdniekam dod meslus. Puiši ved mēslus. Māte nopirka drēbi. Kam tu drebi? Pele tekā pa zemi. Kaimiņi mani pēla. Neviena nevajag mēdit. Mednieks bija medīt. Kas tevi mācīja lasīt? Vecie tēvi sen aizmiguši. Valdi mēli! Meli katrs pulgo. Kaķeiņjam rēta nedara kauna. Ši birze gluži reta.

7. i – ī

Īsas patskaņas.	Stieptas patskaņas.	Grūstas patskaņas.
Vilis.	Vīle.	Vīle (drēbju).
Sile.	Sīle.	Sīlis.
Rit.	Rīt.	Rīt (nāk. diena)

Lini zied ziliem ziediem. Es makšķereju un izvilku līni. Loki līki. Kur tu liki grāmatu? Vizbulītim zili ziedi. Mednieks nošāva zīli. Es pinu gaŗu pīni. Riteņi rit. Rīt iešu uz pilsētu. Valdnieks dod likumus. Upe met līkumus. Vērsis apgāza sili. Vaj tu esi redzejis zīli? Kaleji vīleja dzelzi. Māsa vīleja lakatu. Vijolei stīgas. Caur mežu dzen stigas. Ar krītu raksta. Es kritu un saplēsu šķīvi. Namdari taisa pili. Suns noķēra pīli. Vienu brīdi lietus list, otru saule spīd. Vaj tu brīdi caur upi? Pa upi iet vizas. Vectēvs valkāja vīzes.

8. u – ū

Īsas patskaņas.	Stieptas patskaņas.	Grūstas patskaņas.
Upe.	Ūpis.	Ūdens.
Kuls.	Kūla (no kult)	Kūlis (labības).
Krusti.	Krūmi.	Krūtis.

Pa upi peld pīles. Mednieks nošāva ūpi. Ceļi put. Pūt vējiņ, dzen laiviņu! Tēvs nopirka kuli miltu. Pļāveja sien kūli. Tu vakar kūli rudzus. Miesnieks trin dūci. Šuveja nopirka duci pogu. Zirneklis noķēra mušu. Mūžu dzīvo, mūžu mācies. Gani kūra uguni. Kura ir tava māja? Zemnieki ēd rūpju maizi. Tēvam daudz rūpju. Lauz koku pušu! Es pūšu stabuli. Veci ļaudis teic, ka esot redzejuši pūķi. Māsa

noplūca puķi. Kuģim balta buķa. Burvis zobus būra. Cukurs kūst pamazam. Melo, ka ausis vien kust.

9. Atkārtojums.

Lācis meža zvērs. Kaķis izlācis pienu. Man pazuda nazis. Zirgam lielas nāsis. Ogles vēl kvēlo. Aizvel to akmeni! Saimnieks pavēl puisim strādat. Cūka apgāza sili. Pa skursteni nāk zili dūmi. Pūces un ūpji ir putni. Niknam suņam saplēsta āda. Apsien šo vāti ar vati! Cīņa uzturas dēļ pastāv starp visiem dzīvniekiem. Zaķis, lūk, guļ aiz ciņa! Vakar pļāva sienu. Ta pļava jau nopļauta. Brālis nopirka kālu reņģu. Es apkalu kumeliņu.

10. ll, mm, nn.

Puika strēba panas. Kalpone spodrina pannas. Minna pļauj sienu. Podnieki mīna mālus. Anna slauc govīs. Kanna piena pilna. Bali, bali, griķu druva! Meita ies uz balli. Viņa aptina šalli ap galvu. Šis zellis liels melis. Emma nopirka ķemmi un krelles. Tēvam zilās brilles. Dārznieks sēj dilles. Cūka ēd no siles. Cinni lieto skārdnieki. Noroc šo cini! Mana maize nav nekāda manna. Es nule kā uzrakstīju nulli.

Lietas vārds.

11. Pašvārdi.

a) **Jānis** un **Dāvis** ir vīriešu vārdi. **Marija**, **Jūle** un **Grieta** ir sieviešu vārdi. Mani sauc **Andreju Liepiņu**, bet manu draugu **Krišu Purmali**. **Cēsis**, **Valmiera** un **Valka** ir pilsētas. **Rīga** atrodas pie **Baltijas jūras**. **Daugava** ir upe. **Gauja** iztek no **Alauksta ezera**. **Krimulda**, **Sigulda** un **Turaida** ir ievērojamas saviem dabas jaukumiem. Dziesmiņa mana izdomata, valodiņa Dieva dota. Veco latviešu dievi bija: **Pērkons**, **Pikols** un **Potrimps**. Ar Dievu, **Salaca**, kas manus brāļus iekš viļņu šūpulišiem aijaji! (Auseklis). Dievs, svēti Dzimteni!

b) Mūsu mājas sauc **Kalna-Priedeni**. **Lejas-Priedenu** saimnieku sauc **Jāni Kauliņu**. **Jaun-Piebalga** un **Vec-Piebalga** ir **Vidzemes** pagasti. **Liel-Salace**, **Maz-Salace** un **Ustj-Dvinska** ir draudzes. **Vakar-Eiropa** atrodas no mums uz vakariem. **Ziemeļ-Amerika** un **Dienvidus-Amerika** savienotas caur **Vidus-Ameriku**.

12 a. **ns, bs, ps.**

Puisens – puiseni.*) Ēdiens – ēdieni. Piliens – pilieni. Zobs – zobi. Kaps – kapi. Stabs – stabi. Tārps – tārpi. Robs – robi. Lops – lopi.

Skoleni raksta. Skolens raksta. Kuŗ pavediens, tur kamols. Gredzens laulibas zīme. Uguns nav puķe. Māsai sāp zobs. Stops ir trauks. Cirvjam izbirzis robs. Ko tu stāvi, kā stabs? Lops ēd zāli. Rudens ir gada laiks. Kalps kalpa velns. Darbs daritaju māca. Manam kaimiņam ir kazlens, telens un pīlens. Tārps grauŗ koku. Krusta stabs un Kristus kaps tureti par svētiem.

12 b. **gs, ks.**

Logs – logi. Loks – loki. Diegs – diegi. Aploks – aploki. Karogs – karogi. Trauks – trauki.

Ubags lūdz dāvanas. Zirgs mājas kustons. Istabai liels logs. Taisns, kā zirga loks. Kam nags, tam maize. Šis lauks liels. Gailis vistu kungs. Turks ir cilveks. Dievs cilveku sargs. Taisns, kā āža rags. Tievš koks viegli lokams. Miegs nabaga manta. Ko kungs liek, to kalps dara. Kur baznīca, tur krogs nav tālu.

12 e. **ds, ts.**

Grauds – graudi. Rads – radi. Rats – rati. Ods – odi. Nakts – naktis. Klēts – klētis. Pirts – pirtis.

Galds ir istabas lieta. Rijai nodega jumts. Vasaras nakts īsa. Parāds nav brālis. Bērnam bērna prāts. Cimds silda roku. Eduards vīrieŗu vārds. Pilna klēts baltu vadŗu. Bads slinkuma brālis. Amatam zelta pamats. Kur pods stāv, tur melnums paliek. Gods iet pa ceŗu, negods pa ceŗa malu. Kam vāja sirds, tas lai sargas no karstas pirts.

13 a. **zs, ss.**

Bērzs – bērzi. Maiss – maisi. Dārzs – dārzi. Balss – balsis. Ass – asis. Atbalss – atbalsis.

Viņam skaŗa balss. Zoss peld pa upi. Man sāp auss. Aiz dārza aug bērzs. Šis dārzs pieder kaimiņam. Kuŗ dzelzs, tur rūsa. Gaiss tīrs. Vecais grozs pazudis. Kam pieder šis kauss? Debess skaidri zila. Ciemiņam bij čakls zirgs un pulkstens pie ilks. Maiss pilns labibas.

13 b. **sts, ŗ.**

Krusts – krusti. Mastis – masti. Valsts – valstis. Ceļŗ – ceŗi. Teļŗ – teŗi. Kumeļŗ – kumeŗi. Zariņŗ – zariņi. Celiņŗ – celiņi. Ganiņŗ – ganiņi.

* abi vārdi reizē diktejami

Brājam sāp pirksts. Bads sliņka ārsts. Šis ir skolnieka raksts. Krievija liela valsts. Kumeļš skraida. Vējš pūš. Strautiņš čalo. Kuģim slaiks mastis. Plostis peld pa upi. Putniņš gul uz zariņa. Sniedzīņš sniga, putinaja. Mūsu pagasts nav liels. Tas krasts stāvs. Šis stāsts ļoti jauks. Uz kapa krusts. Ceļš nebija visai garš. Kails kā pirksts.

14. ajs, ejs.

Skolotajs – skolotaji. Ceļotajs – ceļotaji. Dziedatajs – dziedataji. Kalejs – kaleji. Gājejs – gājeji.

Skolotajs māca. Arajs ar. Kalejs kaļ. Braucejs brauc. Andrejs auž. Katrs savas laimes kalejs. Vanags laupitajs putns. Linu vilcejs velk linus. Zirga mekletaajs atrada zudušo zirgu. Siena plāvejs beidza plaut. Ravetajs izraveja nezāles. Vanags gaļas kapatajs. Strazdiņš nažu pucetajs. Zaķits trauku mazgatajs. Kaķis kreima laizitajs.

15. am, àm, èm.

Meitai – meitām. Mājai – mājām. Liepai – liepām. Upei – upēm. Ābelei – ābelēm. Mātei – mātēm.

Aitām bieza vilna. Kokam stipras saknes. Pār upēm taisa tiltus. Jūrnieki brauc pa jūrām. Kalejam melnas rokas. Rozēm skaisti ziedi. Pūcēm asi nagi. Ziemu brauc ragavām un kamanām. Darbam svētība, slinkumam lāsts. Skolniekam jābūt paklausīgam. Skolotajs iedeva skolniecēm burtnicas. Tēvs griež rikām, māte aprikām. Braucejam nokrita cepure. Braucejām ap galvām bij balti lakati. Plāvejam asa izkaptis. Ari plāvejām asas izkaptis.

16. a, e, i, u – â, ê, î, û.

Kaimiņam veca māja. Mājâ dzīvo cilvēki. Daugava liela upe. Upê skaidrs ūdens. Zivis dzīvo ūdenî. Meita nes ūdeni. Muša kāra uz medu. Muša iestīga medû. Mazie spiež klēpi, lielie sirdi. Sirdî asinis. Liec rokas klēpî, kar zobus vadzî. Puika skrien pa ledū. Zirgi ielūza ledû. Mutê medus, sirdî ledus. Kas pratâ, tas mēles galâ. Kalpone kurina uguni. Nebaz pirkstus ugunî. Ne katrs, kas pirtî dzimis, māk pirti kurinat. No miega maizi necep. Miegâ redz sapņus. Meita iet uz tirgu. Puiši bija tirgû. Kas rokâ, tas mutê. Gaļa bļodâ, bļoda zupâ. – Cilveks laivâ, laiva ūdenî. Pūt ragâ, brauc mājâ.

17. as, es, is – âs, ês, îs, ôs.

Kaimiņam jaunā mājas. Mājâs dzīvo cilvēki. Upes dziļas. Upês dzīvo zivis. Viņam stipras krūtis. Sirds pukst krūtīs. Mežôs dzīvo zvēri. Puķes aug dobês. Dārznieks taisa dobes. Kad acis sâp,

tad dūmiem vaina. Sveši dūmi acīs kož. Čiganu krūmōs nenokērsi. Prāts debesīs, deguns pelnōs. Grieza grieza rudzišōs, paipaliņa kārklīnōs. Ezerōs, dīķōs un jūrās dzīvo zivis.

18. Atkārtojums.

Rīts.

Gaisma svīst. Nakts ēnas nozūd. Saule uzlec un nes gaismu visai pasaulei. Vējš aizdzen miglu. Rasas pilites spīguļo zālē. Putniņi priecīgi dzied un svilpo kokos un krūmōs. Arajs atstāj guļas vietu un iet pie darba. Ganiņš izdzen govīs no kūts. Lopiņi dodas uz ganībām. Jānītis, Kārlītis un Mildīņa vēl guļ. Drīz arī tie celsies augšā un teiks mātei: "Labrīt!"

Īpašības vārds.

19 a. **ns, bs, ps.**

Melns pods – melni podi. **Dzeltens** diegs – dzeltenī diegi. **Labs** darbs – labi darbi. **Slīps** kalns – slīpi kalni.

Melns darbs, balta maize. **Jauns** koks viegli lokams. **Dzeltens** zirdziņš Gauju brien. (Mīkla). **Labs** draugs, reta manta. Mūsu zirgs **klibs**. Mājai **slīps** jumts. Rudeni bija **miglains** un **lietains** laiks. Meitai **raibs** lakats. **Labs** nav bez jauna.

19 b. **gs, ks.**

Smags vezums – smagi vezumi. **Uzcītīgs** stradnieks – uzcītīgi stradnieki. **Līks** loks – līki loki.

Bailīgs, kā zaķis, **manīgs** kā kaķis. Šis koks **līks**. **Bārgs** kungs ilgi nevalda. Zirgs **derīgs** kustons. Šodien **jauks** laiks. Vilks **rijīgs**. Žīds **viltīgs**. Šis gredzens **dārgs**. Kas **vainīgs**, tas **bailīgs**. **Svaīgs** piens **veselīgs**. Tavs brālis **slink**s skolnieks.

19 e. **ds, ts, cs.**

Gārds ēdiens – gārdi ēdieni. **Ciets** rieksts – cieti rieksti. **Vecs** tēvs – veci tēvi.

Ciema kukulis **gārds**. Jo **dārgs**, jo **labs**; jo **lēts**, jo **slikts**. **Jauns** ar spēku, **vecs** ar prātu. Bērnam **salds** miegs. **Stalts** briedis dzēra pie upes. **Vecs** mežglis grūti raisams. **Slikts** bērns tēvam **rūkts** ābols. **Amats** netop **lamats**. Kam **labs** draugs, tas **bagats**. Cilveks lai ir **glīts**, **palīdzīgs** un **labs**. (Auseklis).

20 a. **zs, ss, sts.**

Ass zobens – asi zobeni. **Biezs** mežs – biezi meži. **Īss** zīmulis – īsi zīmuļi. **Sīkst**s koks – sīksti koki. **Mīkst**s spilvens – mīksti spilveni.

Šis nazis ļoti ass. Brālis vēl mazs. Vasaru karsts laiks. Ziemā auksts laiks. Šis kalns augsts. Rudeni laiks vēss. Ceļš tagad sauss. Rudens vakars kluss. Īsts draugs reta manta. Še aug biezs mežs. Mazs, mazs vīriņš, ass, ass cirvītis. Augsts kungs, augsts zirgs.

20 b. š, šs, žs.

Dziļš ezers – dziļi ezeri. Mīļš draugs – mīļi draugi. Tukšs pagrabs – tukši pagrabi. Gaišs laiks – gaiši laiki. Spožs stars – spoži stari. Dižs ozols – diži ozoli.

Mūsu ezers dziļš. Meitai košs vaiņags. Aiz dārza aug dižs ozols. Tukšs trauks skan. Liels gaŗš vīrs, šķērsam kreklis. Kuŗ slapjš, tur vairak liet nevajaga. Pa lodziņu spožs saules stars. Apaļš puisis es uzaugu, apaļš manis kumeliņis. Niecigs zaļš asniņš lied iz zemes.

21. ais (ajs).

Labs tēvs – labais tēvs. Augsts koks – augstais koks. Dziļš grāvis – dziļais grāvis.

Vecais arajs. Mīlais skolotajs. Labais mācītajs. Uzcītīgais kalpotajs.

Skolotajs māca. Skolotais dēls gudrs. Dēstitais koks nokaltis. Koku dēstitajs ta vietā dēsta citu. Lopu barotajs dod zirgiem sienu. Barotais vērsis nokauts. Stāstitais notikums ir patiesība. Pasaku stastitajs bērniem mīļš. Sēņotajs sēņo. Zirga mekletajs stastija, ka zudušais zirgs atrasts. Runatais vārds izgaista. Runatajs izteic savas domas skaidri. Ravetajs raveja nezāles. Izravetais tūrums atkal pieaudzis nezālēm. Pulksteņa īsais rādītajs rāda stundas, bet gaŗais rādītajs minutes. Rādītais ceļš ved uz pilsētu.

22. aks, akais, (ajs).

Zelts dārgaks par sudrabu. Miegs saldaks, nekā medus. Ozols stipraks, nekā bērzs. Ziemu aukstaks laiks, nekā rudeni. Ūdens visveseligakais dzēriens. Avota ūdens ir visskaidrakais. Zaķis visbailigakais kustons. Labs mudinatajs ir pusdarba daritajs. Mēness spožaks, nekā zvaigznes. Saule visspožakais spīdeklis. Tērauds cietaks par dzelzi. Dimants viscietakais ķermens. Guletajs sapņo. Lapsa viltigakais kustons. Pavasars jaukakais no visiem gada laikiem. Izplatījums ir visplašakais. Ceļotajs ceļo. Rīts gudraks, nekā vakars. Lakstīgala dziedatajs putns.

23. a, as, ā, às.

a) Man jauna grāmata. Mana jaunā grāmata pazudusi. Gudriba labaka par zeltu. Ši ir mana labakā draudzene. Veselība

visdārgākā manta. Labam laba slava. Labā roka spēcīgāka, nekā kreisā. Spēcīgākā puse ir arvien uzvaretāja. Pele kāriga. Kārigā pele noķerta. Dzimtene vismīļākā vieta pasaulē. Rīga ir lielākā un ievērojamākā Baltijas pilsēta.

b) Kaimiņam jaunas mājas. Viņa jaunās mājas skaistas. Skaistās puķes novitušas. Kur aug visskaistākās puķes? Māsai labākas drēbes, nekā brāļam. Labākās mantas ir arī dārgākās. Mājas ir gan lielas, gan mazas. Lielās meitas auž, mazās vērpj. Vārpas jau nobriedušas. Nobriedušās vārpas nokārušas galvas. Kuņas ir visdziļākās jūras?

24. **ā, ās, ōs, (ā, ās).**

a) Dzenis kala krustu sausā eglē. Sausā egle nocirsta. Kam pieder šī lielā māja? Lielā mājā dzīvo daudz ļaužu. Stāvā kalnā grūt uzkāpt. No stāvā kalna redz pilsētu. Mēs noņemamies mīkstā zālē. Sausā malka pārdota. Puiši aizbrauca sausā malkā. Labā roka stipra. Viņa tura maizi labajā rokā. Vejš iepūta vainadziņu lielā dziļā Daugavā.

b) Nebaltās dienas rakstītas akmeņi. Nebaltās dienās meklejam palīgu. Augstās kalnās auksts gaiss. Es aizjūdzu raibu zaķi rakstītās kamanās. Jaukās pavasara dienas paiet ātri. Jaukās pavasara dienās ejam pastaigāties. Pēc vētras staltās priedes un slaikās egles guleja nolauztas pie zemes.

25. **am, àm.**

Lielam kokam resni zari. Lielām jūrām lieli vilņi. Labām mācībām jaklausa. Labam kokam labi augļi. Sargies no ļaunām mēlēm. Rokām vajaga būt arvienu tīrām. Ari kreklam jābūt arvienu tīram. Uzcītīgam strādniekam un uzcītīgām strādniecēm darba netrūkst. Jaunās grāmatas arvienu derīgākas par vecajām. Skolniekam jābūt paklausīgam un uzcītīgam. Ari skolniecēm jābūt paklausīgām un uzcītīgām. Putni rudenī ceļo uz siltām zemēm. Siltam laikam nākot tie atkal atgriežas. Ezis apaudzis asām adatām.

26. **Atkārtojums.**

Pļavas.

Pļavas mēdz būt gan cietas, gan staigas. Staigās pļavas ir tā saucamās purva pļavas. Staigās pļavās aug asa ūdens zāle. Vislabākās ir upmalu pļavas, kas pavasaros pārplūst. Plūdu ūdens pļavas apmēslo auglīgām dūņām un gļotām. Te tad aug bieža zāle ar dažādām skaistām puķītēm. Skaists izskats tādai pļavai. Upmalās

audzis siens smaržo patīkami. Šis siens arī garšīgaks un sātigaks, nekā cietais purva siens.

Pēc "Skola."

Skaitļa vārds.

27. ais, (ajs), dz.

Pirmais dzirnavās, pirmais maļ. Deviņi amati, desmitais bads. Krāsotājs krāso grīdu. Decembris divpadsmitais mēnesis. Piektais ritenis lieks. Tu esi pirmais skolnieks, bet viņš pēdējais. Novembris vienpadsmitais mēnesis. Linu stādītājs pārnāca. Šodien četrpadsmitais aprīlis. Labais draugs, kā caurais trauks. Gada pēdējā diena ir trīsdesmit pirmais decembris.

28. â, âs, â, âs.

Koks nekrīt uz pirmā cirtiena. Pirmā dienā Dievs radija gaismu. Viena roka tukša, otrā neka. Trešā stundā mums būs lasīšana. Ši jau ir otrā stunda. Nedēļas septītā diena ir sestdiena. Rīt būs devītā svētdiena priekš Lieldienām. Mans brālis devītā gadā. Desmitā gadā es sāku iet skolā. Trijās nedēļās man jābeidz darbs. Ši jau ir trešā nedēļa. Mana māsa tagad trešā gadā. Pagāja pirmā diena, pienāca otrā. Kož vienā pirkstā, kož otrā, – abi sāp. Pēc sestās dienas nāk svētdiena. Divdesmit piektā decembrī mēs svinam Ziemassvētkus. Cik dienu ir no divdesmitpiektā decembra līdz gada beigām?

Vietnieka vārds¹⁵.

29. ds, ts.

Parādi, kāds tev spalvas kāts. Kāds kungs, tāds kalps. Bērnam bērna prāts. Pats gans, pats vilks. Tēvs taupīgs, dēls tāds pats. Kāds kubliņš, tāds vāciņš. Šitāds darbs neder nekam. Kāds putns, tāda spalva. Pastalnieki danco, cits ar kurpēm, cits ar zeķēm, cits ar basām kājām.

30. am, àm.

Manām tēvam daudz grāmatu. Manām puķēm skaisti ziedi. Tavām puķēm cieta zeme. Viņām vajag labas kopšanas. Tavam brāļam daudz darba. Viņam vajag palīga. Es savām grāmatām apliku papirus. Dēls palīdz savam tēvam. Šādām tādām tenkām nevar ticēt. Tavām mājām lieli logi. Vaj tavam tēvam ir māja? Kas daudz grib, tam maz tiek. Tām eglēm daudz čiekuru. Šām divām sētām jārak jauni stabi. Kuņam mēnesim vismazāk dienu? No kurām mājām tu nāc skolā?

31. Atkārtojums.

Dzimenteni.

Par visām zemēm pasaulē
Visdārgākā tu, dzimentene,
Ar savām zaļām birstalām,
Ar savām druvām bagatām.
Kas tevi karsti nemīļo,
Nav vērts, ka tevi apdzīvo.

Lapas Mārtiņš.

Darbības vārds.

32. at, et, it, ut.

Bads māca strādat, aukstums tecet. Akls aklam nevar ceļu rādīt. Visu nevar dabūt, ko acs redz. Ēst lēti, pelnīt grūti. Lielu akmeni grūt kustināt. Ola grib vistu mācīt. Pret straumi grūt peldēt. Ar gudru prātu var visu padarīt. Visi nevar vienā krēslā sēdēt. No ligzdas var redzet, kāds putns iekšā. Par ko pirkstus dedzināt, kad ir stangas. Kas cūkai dos kartupeļus dēstit. Kas daudz grib zinat, tam nevajag daudz gulet.

Tagadne.

33. c, (ns, ds, ts).

Pērkons rūca. Pērkons rūc. Man saplīsa loga rūts. Pirc zīmulī! Pirts – saimes veselība. Vārna tup uz kārts un kārc. Gans trenc lopus. Bīte sūc medu. Kaimiņam jauna kūts. Katrai labibai savads grauds. Žīds brauc. Ši ir sāpīga vāts. Lietus sāk līt: vāc sienu kopā. Sunis lēc par sētu. Mans nazis lēts. Vilki kauc. Māte sauc meitu. Puisis liec lokus. Muša sīc zirnekļa tīklā. Zīds dārga prece. Kaŗā lielgabali dūc. Velc tu, es bīdišu. Vēls vakars. Mēnesis uzlec un aicina uz dusu. Salds miegs apkampj cilveku. Birzes vējā lēni šalc.

34. à, è, (â, ê).

a) Gudrais staigà ar apdomu. Zirgs ieprima staigâ purvâ. Meita sijà miltus. Namdaris dzen vadzi sijâ. Pirms domà, tad runà. Tava runa man patika. Savâ runâ tu izteici prātīgas domas. Mucenieks stīpà mucu. Kalejs taisa stīpà caurumu. Katrâ lietâ padoms der. Ši lieta ir dārga. Lietà to ar apdomu. Viņš ir lielâ godâ. Godâ savus vecakus. Godīgs cilveks arvien runà patiesību.

b) Aukle auklè bērnu. Māte mutè bērnu. Mutè zobi. Zīlnieks zīlè. Ozola zīlè liels kodols. Kalejs vīlè dzelzi. Zvejniekam nebij sausuma ne vīlè. Meita vīlè lakatu. Tēvam liela pīpe. Viņš iebāž pīpè

tabaku, aizdedzina to un tad pīpē. Skolens zīmē māju. Kas tavā zīmē rakstis? Ielej glāzē pienu! Žīds glāzē logus.

Tagadne un pagātne.

35. as, às, (às).

Rīta darbi šķiras. Draugi vakar šķirās. Skolenus iedala šķirās. Tev agrak labi klājās. Kā tev tagad klājas? Klājās vietās pūš stipri vēji. Brālis pirmak mazgajās un tagad atkal mazgajas. Apiņi vijas ap mietiem. Čūska apvijās ap kāju un iedzēla. Vijās iepīti rožu ziedi. Jaunie gaiļi kaujas, vecie skatas. Aukle stāstīja pasaciņu un bērni gārdi smējās. Viņi vēl tagad smejas. Mans brālis tagad nodarbojas ar zemkopību. Vecie latvieši nodarbojās ar zemkopību un zveju. Lielas kā gailis laktā. Lielās meitas auž, mazās ada. Lielās upēs lielas zivis. Tur senlaikos uz kalna pils stalta lepojās, pār mežiem un pār lejām līdz jūrai skatījās.

36. am, àm.

Mēs tagad strādajam un arī vakar strādajām. Mēs gan aram un sējām, bet Dievs dod svētību. Mēs jūs vakar meklejām, bet nevarējām atrast. Mēs godajām savus vecakus jaunībā un godajam viņus arī tagad. Mēs runajam tikai to, ko zinām. Vakari runajām par rakstniekiem. Pildī, Dieviņ, to vietīņu, kur ēdām, kur dzērām, kur Jānīti līgojām. Mēs ēdam maizi un dzeram ūdeni. Pavasara klātu. Lai tad mēs nu laukā ejam, siltā saulītē lai dejam. Mēs stāvejam uz krasta un aplūkojam ūdeni, kas putodams gāzās lejup. Domajām, godajām, kas celiņu norakstījis: ta dēliņa kumeliņš, ko šodien kristījam.

37. at, àt.

Jūs tagad rakstat. Ari vakari jūs rakstījāt. Jūs jautajat atkal to pašu, ko vakari jautajāt. Jūs pirmak ēdāt un tagad atkal ēdat. Kad jūs pērn sākāt sienu pļaut? Bērni, sākāt rakstīt. Vaj jūs dzīvojat tagad turpat, kur agrak dzīvojāt? Godajat savus vecakus! Vaj jūs viņus arī senak godajāt? Jūs tagad valkajat tās pašas drēbes, kuņas pērn valkajāt. Ko jūs man iedevāt, bagatie bāleliņi? Baltu vistu iedevāt, to apēda vanadzīņš. Ai, mazās meitenites, kam jūs lielas neaugāt. Vaj jūs mazas varesiet tautas dzīrnus ritinat. Mīļojat savus ienaidniekus, darat labu tiem, kas jūs ienīst!

Nākotne.

38. **ās, ès, (âs, ês).**

a) Meita sijās miltus. Namdaris dzen vadžus sijās. Es biju nogrimis domās. Skolotājs domās, ka es snaužu. Vaj nebēdnis par otru ko bēdās? Bēdās nemirs, ja sirds vesela. Godā citus, tad citi tevi godās. Purvōs atrodam staigas vietas. Kas gan staigās tik staigās vietās. Tīrumā ievietās nezāles. Rītdiena pati par sevi gādās. Sargies pats, tad Dievs sargās.

d) Aukstie vēji kaitēs druvai. Visās miesas kaitēs griezies pie ārsta. Rasas pilēs atspoguļo saules stari. Pēc lietus no kokiem pilēs ūdens lāses. Ja pirkstus nosaldesi, tad tie sāpēs. Sāpēs vajaga paciesties. Kaķis aizgāja pelēs. Mitra labība drīz pelēs. Kuņš cilveks gan otru lādēs! Lādēs glabā dažadas lietas.

39. **īs, os, (îs, ôs).**

a) Drīz ausīs gaisma. Ausīs nevajaga kliegt. Vaj vēstnesis mums ko jaunu vēstīs? Šinīs vēstīs maz patiesības. Sirds pukst krūtīs. Kas gaņ grūdīs pirkstus ugunī? Aizver acis! Vējš dzen smiltis acīs. Skolnieki rakstīs un lasīs. Malka sakrauta azīs. Uguns drīz dzīsīs. Ja viņš sapratīs, tad izdarīs. No vilka neizmācīs lopu suņa.

b) Es kungs, tu kungs – kas baros zirgu? Gar padebešiem dzērvēs slīd uz silto zemi jautrōs barōs (Plūdonis). Melis sapinās savōs melōs. Kas lepns būs, to visi zobos. Nāve zobōs neskatas. Kas laukus krietni mēšlos, tam labība būs branga. Cūka vārtas mēslōs.

40. **s, (ss).**

Strādnieks aus kājas un ies pie darba. Meitai sāpot labā auss. Saimnieks rīt kaus cūkas. Mans kauss pilns miestīņa. Kad maize un sāls, tad vaigs nav bāls. Meitenei skaņa balss. Saimniece lies ēdienu traukā. Mūsu vērsis liess. Mans nazis ass. Siens sauss: nes to šķūnī! Zoss peld pa upi. Drīz dos vakariņas. Kās pienu traukā! Slimnickam stiprs kās.

41. **Atkārtojums.**

Senčiem.

Dusat saldi zemes klēpī,

Senči slavenie.

Jūsu vārdu allaž cildīs

Darbi dižanie.

Dusat saldi! Ne par velti

As'nis izlējāt:

Dēlu dēliem brīvu gaitu
Vērgi gādajāt.

Friedenbergu Jānis.

Divdabis.

42. ts, (c).

Mans nazis nav trīts. Trīc, kā apses lapa. Barotais vērsis vēl nav kauts. Vilki kauc pulkā, lauva rūc viens pats. Logam izdauzīta rūts. Jūŗa briesmīgi krāc. Kas pa vasaru un rudeni krāts, tas ziemu iztērets. Izliets ūdens nav sasmeļams. Izliec taisnu šo koku! Braucejam salūza rats. Tas bērns maz rāts. Velc, pelite, saldu miegu mazajam bērniņam. Šis akmenis nav velts. Ne cepts, ne vārīts, ne salds, ne sāļts. Mucā audzis, pa spundi barots.

Satiksmes vārds¹⁶.

43. p, pp.

Ābelēm dažreiz aplūzt zari. Pavasarōs applūst pļavas. Saimnieks appinis dārzam sētu. Apinis vijas ap mietu. Trauks apreceja asinim. Jānis appreceja Grietu. Puika applēsis kokiem mizu. Ziemā viss apputinats ar sniegu. Tauriņš lido ap puķīti. Zemkopis laukus jau aparīs. Ap pļavu lieli meži. Pļāveji applāva pļavai apkārt. Bērni applūkuši daudz puķu. Meitas appušķoja vārtus. Papriekš apdomā, tad runā. Kad cūka paēdusi, tad apgāž sili. Saimnieks apdēstīja ceļu ar kokiem. Lode apaļa. Zemes lodei var apbraukt apkārt.

44. t, tt

Meitas pļauj atalu. Mums jabrauc uz trīs jūdzes attālu ciemu. Govs var atrīt zāli. Nazim drīz var attrīt zobus. No cieta koka grūt attēst skaidu. Ēd tu tagad pie manis, vēlāk es iešu pie tevis atēst. Svārkiem atira odere. Liec, lai ūdenim attīra ceļu. Ecetajš ateceja lielu akmeni. Kad māmiņa mani sauca, kā irbite atteceju. Atbildes vietā slimnieks tik atrūcis, bet neko neteicis, ka augons atrūcis. Es gribu atturetīs no sliktiem biedriem. Kas neatdara acis, atdara maku. Pēc darba salda atdusa. Atbrauca viesi.

45. r, rr.

Neviens nevar paredzet to kas vēl notiks. No šejienes var pārredzet visu pilsētu. Paruŗa runā patiesību. Pārrunā vēl ar tēvu par šo lietu. Zirgs pārrāva virvi un parāva mani gar zemi. Puisis pārāva kājas. Parādi, kāds tev zīmulis? Pārrādi bērnam lasamo

gabalu! Skolenam uzdevums bij japārraksta un japaraksta savs vārds. Pareizini vienu skaitli ar otru; ja neiznāk, tad pārreizini no jauna. Še paraugs, zīmē pēc ta! Katram darbam vajadzīgs pārraugs.

46. z. zz.

Kalpone izpēra puteklus iz drēbēm. Pati govs pienu deva, pati izspēra. Kaķis aizlīda aiz krāsns. Saule aizslīd aiz gāršas. Slīpā kalnā nav grūt uziet. Pavasaru puķites uzzied. Drēbju vajag izvējot. Visu zivju nevar izzvejot. Viņam izejot daudz naudas. Šai mājai skaists izskats. Plāvejam asa izkopts. Kad saimnieks aiziet uz lauku, tad vārtus vajag aizsiet. Ar pieri caur sienu neizskriesi. Izsalkušam pat rutka miza salda. Aizsviesta ripa vairs nenāk atpakaļ. Iz pirksta neka nevar izsūkt. Kam nav zobu, tas ir bezzobis. Zirgs aizskrēja meža ceļu, krūms norāva cepuriti.

47. Atkārtojums.

Gudrais strazds.

Izslāpis strazds gribēja dzert no ūdens pudeles. Ar savu īso knābi viņš nevarēja ūdeni aizsniegt. Viņš knāba biezajā glāzē. Glāze bija stipra un negāja pušu. Viņš tad mēģināja pudeli apgāzt, bet nespēja. Pēdīgi viņam iešāvās gudras domas prātā. Tur guleja mazi akmentiņi. Izslāpušais strazds tos salasīja un meta pudelē. Ūdens pudelē cēlās uz augšu. Gudrais strazds nu dzeseja savas slāpes.

Noīsinatajs (')¹⁷

Jūriņ' prasa smalku tīklu, laiviņ' baltu zēģelīt'. Šūpojies, šūpulīt, audzin' lielu mūs' māsiņ'. Puķit' rāvu, kronit' pinu, puškoj' savu vainadziņ'. Kurin' ugun silda gaisu, slauka gaužas asaras. Div' dūjiņas gaisā skrēja; abas skrēja dūdodam's. Māmiņ' mani maz' atstāja, kāju aut namācej'. Es būt' pati karā gāj'si. Dvēsl'e, līgsmojies arvienu!

Otrā daļa.

1. Stāstāmie teikumi¹⁸.

Vakarā saulīte noiet. Padebeši nosarkst. Gaiss metas vēss. Zālē ceļas rasa. Putniņi dzied vakara dziesmiņu. Gani sadzen lopus. Strādnieki nāk mājās. Drīz dos vakariņas. Pēc tam visi ies pie miera.

2. Jautājamie teikumi¹⁹.

Kas raud bez acīm? Kuņ nu maize bez garozas? Mīļā bitīt, ko tu dari? Vaj tu man to sacīt vari? Kas tur nāk? Tur nāk tēvs. Vaj māki labi rakstīt? Vaj tu esi dzirdejis par Robinsonu? Tas bijis nepaklausīgs dēls. Lauki ziemu pārklāti ar sniegu. Kuņ lai ņem barību bezdelīga? Upes un ezeri aizsaluši. No ka lai pārtiek meža pīles?

3. Izsaucamie²⁰, vēlamie²¹ un pavēlamie²² teikumi.

Cik jauki dzimtenes kalni! Cik skaists dzimtenes mežs! Nāc šurp! Skaties un priecājies! Pasteidzies! Ak tavu brīnumu! Tavu jauku laiku! Nesmejies par cita nelaimi! Drīz var gadīties arī tev nelaime. Nāc man līdz, es zinu malu laimīgu! Kaut zinātu to kalniņu, kuņ guļ mana māmuliņa! Strādāsim uzcītīgi! Klausaties uzmanīgi! Lai dzīvo sveiks!

4. Uzruna.

a) **Bērni**, iesim pastaigāties! Stāsti, **māmiņ**, mums pasaku! Neraudi, **brālīt! Vectēv**, iemāci mani lasīt! Velc, **pelīte**, saldu miegu mazajam bērniņam! Auklē mani, **māmuliņ**, vieglajām rociņām! Celies pati, **bārenīte**, tev nebija cēlajiņa! Teic dziesmiņu, **sērdienīte**, tu dziesmiņu daudz zināji! **Dievs**, svēti dzimteni! Kuņ tu biji, **dēliņ!**

b) Papriecājies jauki, **mana aitiņa!** Ai, **mazās meitenītes**, kam jūs lielas neaugāt? **Bitīt mīļā**, ko tu dari? Kuņ tu teci, **gailīti manu?** Paganies pa līci, raibā gosniņa? **Taures šālcienis**, trīci zaļā birstalā! Vaj skola vēl tāju, **vecō krustmāt?** Teic, **bezdelīgas actiņa**, kamdēļ, tik agri pie mums nāci?

5. Iesprausti vārdi un teikumi.

Tu, **laikam**, nevarēsi padarīt savu darbu. Te aumaļam, **lūk**, ūdens zemē gāžas. Diena, **kā rādas**, būs jauka. Mēs tagad, **paldievs Dievam**, esam veseli. Rīt, **kā liekas**, būs aukstaks laiks. Mans

kaimiņš, **kā dzirdams**, aizgājis zaldatōs. Pāriet mājās, **ko tur nu slēpt jasaka**, stāsta karalim, kādas nelāga lietas šodien piedzīvojis. Reiz kuģinieki jūrā – **viņi braukuši netālu no Liepajas** – ieraudzījuši uguns kuģi.

6. Atkārtots teikums²³.

a) Saule teica: "**Es visu audzeju.**" Lietus atbildeja: "**Es visu slacinu.**" "**Es vienmēr spīdešu,**" saule teica. "**Es vienmēr līšu,**" atsaucās lietus. "**Ja vienmēr līsi,**" saule teica, "**tad viss noslīks.**" "**Ja vienmēr spīdesi,**" lietus teica, "**tad viss izdegs.**" Tā viņi ķīlidojās ilgi. Ķīldu nobeidza tā, ka katram savu reizi jaspīdot un jālīstot. Tā tas vēl tagad redzams.

b) Vectēvs ar Jāniti iet pa meža malu. Zaķis izskrien no krūmiem. "**Vectēv, redz, kur aita!**" Jānitis izsaucas. Vectēvs nokliedz zaķim pakaļ: "**Tuptai, Jānit, suni neredz!**" "**Redz dēls, tas bij zaķis,**" vectēvs turpina. "**Vectēv, vaj zaķis kož?**" Jānitis prasa. "**Ne, zaķis nekož, viņš jau bailīgs,**" vectēvs atbild. "**Vectēv, par ko tam vilkam bij ragi?**" Jānitis prasa pa brītiņu. "**Zaķam jau ragu nav, tās jau bij ausis,**" vectēvs pārlabo. "**Kapēc tu zaķenu par Jāniti sauci?**" Jānitis vaicā. "**Viņš jau tāds pats mudīgs un veikls, kā Jānitis,**" vectēvs atteic.

7. Savilkts teikums²⁴.

a) **Vilks, lācis, lapsa, cauna un lūsis** ir zvēri. Tur aiz meža miglas tēli **ceļas, veļas, klīst un kust**. Tirgotājs pārdod **grāmatas, burtnicas, zīmuļus, spalvas un papiru**. Zivis dzīvo **jūrās, ezeros, upēs un dīķos**. **Klusa, tumša, auksta un druma** ir vēla rudens nakts. Mežā aug **koki, sēnes un ogas**. Pie lapu kokiem pieder **ozoli, bērzi, liepas, kļavi, vītoli un alkšņi**. Egles un **priedes** ir skuju koki.

b) Nevien **veci**, bet arī **jauni** cilvēki mirst. Nevien **zemene**, bet arī **brūklene** ir oga. Bēdas sastopamas tepat **nabagu** būdīnās, kā arī **bagato** pilīs. Bez barības nevar iztikt ne **cilveks**, ne **kustoņi**. Zāles **rūktas**, bet **veselīgas**. Stādiem vajadzīgs gan **lietutiņš**, gan siltie saules **stari**.

8. Priekšmeta teikums²⁵.

Kas lūdz, tad dabu. **Kas čukst**, tas melo. **Kas melo**, tas zog. **Kas bagats**, tas gudrs. **Kas karstu streb**, tas sadedzina lūpas. **Kas**

slinko, tas cieš badu. **Kas vainīgs**, tas bailīgs. **Kas lēni nāk**, tas labi nāk. **Kas lēti tic**, tas pievilts kļūst. **Kas mīlestību sēj**, tas mīlestību pļauj. **Kas guļ**, tas negrēko. **Kas daudz runā**, tas melo. **Kas sēj**, tas pļauj.

9. Apzīmetāja teikums²⁶.

Akmens, **kas rit**, nesūno. Koks, **kas čīkst**, tik ātri nelūst. Vadzis, **kas pārak piekrauts**, lūst. Dzelzi, **kas nav ilgi trīta**, rūsa allaž maitāja. Tekā, **kas vien reti mīta**, ērkšiem dadžiem aizauga. Loks, **pārak liekts**, lūst. Suns, **taukus ēdis**, laizas. Putniņš, **agri cēlies**, agri slauka degunu. Koks, **pārdēstīts**, labi neaug. Tam ganam nevar ticēt, **kas pie vilka kūmās stāv**. Labs tas darbs, **kas padarīts**; labs tas kumoss, **kas pataupīts**. Vārds, **kas izrunats**, vairs nenāk atpakaļ.

10. Papildītāja teikums.

Ko sēsi, to pļausi. **Kas labi grib**, tam labi vedas. **Kas ar kumeļu ar**, tam līkas vagas. **Ko mekleja**, to dabuja. **Kas reti nāk**, to labi cienā. Netaisi melnu, **kas balts ir**. Runā to, **kas patiesība**. Ne-ēj lausties ar tādu, **kas stiprs**. **Ko badakāsis krāj**, plītnieks patērē. **Kas labprāt danco**, tam labprāt spēlē. **Ko mute pelna**, to mugurai maksā. **Kas negrib liekties**, tam grūt arī. **Kam darbs**, tam maize. **Ko nevar celt**, to nevar nest. **Kas padarīts**, to nevar atdarīt.

11. Apstākļu teikumi²⁷.

a) Vietas teikums²⁸.

Kur tu kārsi cepurīti, tur es savu vainadziņu. **Kur tu kārsi zobentiņu**, tur es savu gredzentiņu. **Kuŗ cep**, tur pil. **Kuŗ miers valda**, tur patīkami dzīvot. **Kuŗ pavediens**, tur kamols. **Kuŗ koku cērt**, tur skaidas lec. Viņš aizgāja uz turieni, **no kurienes nāca**. **Kuŗ pods stāv**, tur melns paliek. **Kuŗ dzīvo**, tur maize. **Kuŗ mirst**, tur kaps. **Kuŗ lieli dūmi**, tur maz siltuma.

b) Laika teikums²⁹.

Loki koku, **kamēr vēl mazs**. **Kamēr dzīvo**, tikam mācies. **Kad cūka paēdusi**, tad apgāž sili. Cilveks mācas, **līdz kāju kapā sper**. **Kad makā neskan**, tad gudribas trūkst. **Kamēr kaposti izaugs**, gaļa paliks veca. **Kad pavada pilna**, tad trūkst. **Kad dienas**

garas, pavediens īss. **Kad dod**, tad ēd; **kad sit**, tad bēdz. **Pēc, kad noticis**, visi gudri. Ir varde pīkst, **kad virsū min**.

d) Kārtas teikums³⁰.

Kà dzen, tà lien. **Kà jūgsi**, tà brauksi. **Kà mežâ sauc**, tà atskan. **Kà suni baro**, tà suns klausu. Ieskrējjs, **kà circens pelnôs**. **Kà nācis**, tà gājjs. **Kà māk**, tà dzied. **Kà tu man**, tà es tev. Melo tà, **ka ausis vien kust**. Trīc, **kà apses lapa**. Tà nostrādajies, **kà vergs**. Priecajas, **kà bērns par kliņģeri**.

e) Cēloņa teikums³¹.

Mūžs īss, **tapēc steidzies labu darit**. Puika nevarēja iet skolā, **tapēc ka bij saslimis**. Labiba nedīgst, **tapēc ka zeme par daudz sausa**. Laiks silts, **tapēc ka saulite mīļi silda**. Vilciņam krāvu lielu vezumu, **tapēc ka kumeliņu apēdis**. Gauži raud skolas bērni, **tapēc ka grāmatâ sīki raksti**, ko nevar drīzi salasīt.

f) Nolūka teikums³².

Krāsni kurina, **lai istaba būtu silta**. Bērni iet skolā, **lai iekrātos zinibas**. Lampas dedzina, **lai būtu gaišs**. Vāvere savelk riekstus, **lai būtu pārtika**.

12. Pieļaujams teikums³³.

Lai gan Dievs mūs glābj, tomēr arī mums pašiem jaglābjas. **Lai būt no sēnalām**, kad tik ciema kukulis. **Jebšu nāves ielejâ man būtu jastaigâ**, tomēr es ļaunuma nebīstos. **Kaut ar' visi pie tevīm agrēcinatos**, tad tomēr es mūžam negribu agrēcinaties.

13. Nosacījuma teikums³⁴.

Ja snuķi tu uz augšu pacelt spētu, tad gan tu saredzētu, ka zīles šis ir manas audzetas. **Ja lielība derētu**, govs zaķi noskrietu. **Ja kapeikas netaupīsi**, pie rubuļa netiksi. **Ja Dievs dōs lietu**, tad raža būs laba. Ozols nelūstu, **ja nebūtu tik liela vētra**.

14. Sakārtots teikums³⁵.

a) Uzticība modina uzticību un mīlestība modina mīlestību. Vasara bij silta, arī rudens bij jauks. Saule silda un lapas kokiem plaukst. Saule nevien gaismu dod, bet viņa arī silda. Te paliek zelta kalns, te paliek nabaga tarba. Ne mana cūka, ne mana druva.

b) Vasara silta, bet ziema auksta. Pavasaru lapas plaukst, turpreti rudeni tās birst. Nevis saule griežas ap zemi, bet zeme ap

sauli. Vaj nu strādā, vaj mirsti badu. Zemkopis gan ar un sēj, bet Dievs dod svētību.

d) Visiem jamirst, jo visi ir grēkojuši. Lauki maz mēsloji, tapēc labība neaug. Zemes ēna ir vienmēr apaļa, tā tad zeme ir apaļa. No darba jamet miers, jo baznicā nozvanija svētvakaru.

15. Periods.

Kuŗ Dieva saule tevīm pirmreiz atspīdeja, kuŗ debess zvaigznes tevīm vispirmak atspulgoja, kuŗ debess zibeņi tev vispirmak Viŗa visspēcību parādija un Viŗa vētras tev, svētās izbailēs aizgrābtam, caur dvēseli šalca: tur ir tava mīlestība, tur ir tava tēvzeme. Un lai tur būtu plikas posta klintis, vaj tukšas salas, lai tur mājotu ar tevi kopā nabadzība, raizes un bēdas: – tev būs šo zemi mūŗam mīŗu turet, tev nebūs to aizmirst, bet savā sirdī paturet.

Kronvalda Atis.

Kad niknas vētras dzīvei postu draud,
Kad skumjās dvēs'le baiļojas un dreb,
Kad laimes gaišie brīži zūd un irst,
Kad ceribas, kā rudens lapas birst,
Tad, cilveks, iedomā, cik īsais sprīdis
Ir laika mūŗibā tavs dzīves brīdis.

Ed. Veidenbaums.

Valodniecības terminu skaidrojums

- ¹ Patskaņas = patskaņi.
- ² Saliktas patskaņas = divskaņi.
- ³ Līdzskaņas = līdzskaņi.
- ⁴ Stieptas patskaņas = stiepti intonēti patskaņi.
- ⁵ Grūstas patskaņas = nestiepti (lauzti un krītoši) intonēti patskaņi.
- ⁶ Balsieni = zilbes.
- ⁷ Lietas vārds = lietvārds.
- ⁸ Pašvārdi = īpašvārdi.
- ⁹ Pamazinašanas lietu vārdi = (lietvārdu) deminutīvi.
- ¹⁰ Īpašības vārds = īpašības vārds.
- ¹¹ Nenoteicamā galotne = nenoteiktā galotne.
- ¹² Noteicamā galotne = noteiktā galotne.
- ¹³ Darbības vārds = darbības vārds.
- ¹⁴ Domu raksti = domraksti.
- ¹⁵ Vietnieka vārds = vietniekvārds.
- ¹⁶ Satiksmes vārds = prievārds.
- ¹⁷ Noīsinatajs = apostrofs.
- ¹⁸ Stāstamie teikumi = stāstījuma teikumi.
- ¹⁹ Jautajamie teikumi = jautājuma teikumi.
- ²⁰ Izsaukamie teikumi = izsaukuma teikumi.
- ²¹ Vēlamie teikumi = vēlējuma teikumi.
- ²² Pavēlamie teikumi = pavēles teikumi.
- ²³ Atkārtots teikums = teikums ar tiešo runu.
- ²⁴ Savilkts teikums = teikums ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem.
- ²⁵ Priekšmeta teikums = teikuma priekšmeta palīgteikums.
- ²⁶ Apzīmetāja teikums = apzīmētāja palīgteikums.
- ²⁷ Apstākļu teikumi = Apstākļu palīgteikumi.
- ²⁸ Vietas teikums = vietas apstākļa palīgteikums.
- ²⁹ Laika teikums = laika apstākļa palīgteikums.
- ³⁰ Kārtas teikums = veida apstākļa palīgteikums.
- ³¹ Cēloņa teikums = cēloņa apstākļa palīgteikums.
- ³² Nolūka teikums = nolūka apstākļa palīgteikums.
- ³³ Pieļaujams teikums = pieļāvuma palīgteikums.
- ³⁴ Nosacījuma teikums = nosacījuma apstākļa palīgteikums.
- ³⁵ Sakārtots teikums = salikts sakārtots teikums.

Saturs

Ievadam	3
<i>V. Rūķe-Draviņa</i> . Latviešu valodas mācību grāmatas pirms simts gadiem	5
<i>R. Kā un kādēļ</i> vispār jācīnās, jāiemācās strādāt	32
PAREIZRAKSTĪBA IESĀCĒJIEM. Sast. J. Rūķis	35, 89
SISTEMĀTISKS DIKTĀTS. Sast. J. Rūķis.	59, 107
Valodniecības terminu skaidrojums	127

Izdevniecība "Zinātne",
Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050. Izdevējdarb.
licence nr. 2-0250. Iespiesta SIA tipogrāfija "Pērse",
Aizkraukles iela 21, Rīga, LV-1006.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305014691

**OBLIGĀTĀIS
EKSEPLĀRS**

2,30

2005-3
160

Velta Rūķe-Draviņa
(25.01.1917 - 07.05.2003)

Izcila latviešu valodniece, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekle, Latvijas Universitātes goda doktore, Stokholmas Universitātes profesore, pāri par 300 zinātnisku darbu autore. 1939. gadā beigusi Latvijas Universitāti, strādājusi Universitātē par Jāņa Endzelīna asistenti, Latviešu valodas krātuvē vadījusi izlokšņu un vietvārdu pētīšanu. 1959. gadā Lundas Universitātē aizstāv doktora disertāciju par deminutīviem latviešu valodā. Stokholmas Universitātē nodibina un vada Baltu valodu un literatūru katedru (1970 - 1984).

Par mūža ieguldījumu baltu valodu pētniecībā 1998. gadā piešķirta LZA Jāņa Endzelīna balva.

Prof. V. Rūķes-Draviņas pēdējos mūža gados aktīvi aprūpēts, klajā nāk izdevums, veltīts agrinajām valodas mācību grāmatām Latvijā 19./20. gs. mijā.

ISBN 9984-767-10-8

9 789984 767109 >